

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
ADALET MESLEK YÜKSEKOKULU
DERGİSİ**

*SELÇUK UNIVERSITY
VOCATIONAL SCHOOL
OF JUSTICE REVIEW*

Cilt
Volume
5

Sayı
Number
2

Yıl
Year
2022

Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi
Selçuk University Vocational School of Justice Review

E-ISSN: 2667-6559

Yayıncı | Publisher

Selçuk Üniversitesi, 42150, Konya, Türkiye
Selçuk University, 42150, Konya, Turkey

Sahibi | Owner

Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu adına
Müdür | Director
Dr. Öğr. Ü. Murat AKSAN

Editörler | Editors

Prof. Dr. Ahmet CUMA
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Letters, Konya, Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Sema ZAFER SÜMER
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Letters, Konya, Turkey

Dr. Öğr. Ü. Sevgi DURSUN ATEŞ
Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu,
Konya, Türkiye
Selçuk University, Vocational School of Justice,
Konya, Turkey

Öğr. Gör. Halil DURSUN
Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu,
Konya, Türkiye
Selçuk University, Vocational School of Justice, Konya,
Turkey

Öğr. Gör. Betül ÇATAL
Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu,
Konya, Türkiye
Selçuk University, Vocational School of Justice,
Konya, Turkey

Arş. Gör. Mehmet Cemil TÜRK
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Yasemin

TÜRKMENOĞLU

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Halûk Hâdi SÜMER
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Prof. Dr. Mehmet Nusret BEDÜK
Faculty of Law, Namık Kemal Uni-
versity (Turkey)

Prof. Dr. Nezihe Binnur TULUKÇU
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Prof. Dr. Cemil KAYA
Faculty of Law, İstanbul University
(Turkey)

Doç. Dr. Alper UYUMAZ
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Doç. Dr. Sibel SAFİ
Faculty of Law, Dokuz Eylül Uni-
versity (Turkey)

Dr. Öğr. Ü. Cemil GÜNER
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Dr. Öğr. Ü. Sinan Sami AKKURT
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Prof. Dr. Berrin AKBULUT
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Prof. Dr. İlyas DOĞAN
Faculty of Law, Hacı Bayram Veli
University (Turkey)

Prof. Dr. Zekeriyya ARİ
Faculty of Law, Uludağ University
(Turkey)

Prof. Dr. Faruk TURHAN
Faculty of Law, Süleyman Demirel
University (Turkey)

Doç. Dr. Ayşe ARAT
Faculty of Law, Akdeniz University
(Turkey)

Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ
Faculty of Law, Akdeniz University
(Turkey)

Dr. Öğr. Ü. Nurşen AYAN
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Dr. Öğr. Ü. Ahmet Ziya ÇALIŞKAN
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Dr. Öğr. Ü. Özlem ÇELİK
Faculty of Law, Selçuk University
(Turkey)

Danışmanlar Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr. Bahtiyar AKYILMAZ
Faculty of Law, Gazi University

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ
Faculty of Law, Çankaya University

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Faculty of Law, Uludağ University

Prof. Dr. Faruk BİLİR
KVKK

Prof. Dr. Murat ATALI
Faculty of Law, İstanbul University

Prof. Dr. İbrahim ÖZBAY
Faculty of Law, Erzincan University

Prof. Dr. Hakan ÜZELTÜRK
Faculty of Law, Yeditepe University

Prof. Dr. Mustafa AVCI
Faculty of Law, Ankara Sosyal Bilimler University

Prof Dr. M. Fatih UŞAN
Faculty of Law, Yıldırım Beyazıt University

Prof. Dr. Nuran KOYUNCU
Faculty of Law, Necmettin Erbakan University

Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi

Selçuk University Vocational School of Justice Review

E-ISSN: 2667-6559

Hakkında

Amacı: Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi ile hukuk alanında özgün ve bilimsel makalelerin yayımlanması suretiyle ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Kapsamı: Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, yılda iki kez (Temmuz ve Aralık) elektronik ortamda ve basılı olarak yayımlanan, hakemli bir uluslararası dergidir. Kamu hukuku ve özel hukuk alanlardaki araştırma makalelerinin yanı sıra karar incelemeleri, mevzuat değerlendirmesi, kitap incelemesi ve çeviriler de dergide yer almaktadır. Derginin yayın dili, Türkçe veya diğer Avrupa dilleridir.

Kısaltma: Dergiye yapılan atıflarda SÜ-AMYOD kısaltması kullanılmalıdır.

About

Aim: Selçuk University Vocational School of Justice Review aims to contribute to the national and international literature by publishing original and scientific articles in the field of law.

Scope: Selçuk University Vocational School of Justice Review is a peer-reviewed review, published in electronic media and printed two times a year in July and December. In addition to research articles in the fields of public law and private law, decision-making, legislation review, book review and translations are also included in the review. The publication language of the review is Turkish or other European languages.

Abbreviation: SUAMYOD abbreviations shall be used in reference to the review.

Yönetim Yeri İletişim | Executive Office Contact

Selçuk Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, 42150, Konya, Türkiye
Selçuk University, Vocational School of Justice Review, 42150, Konya, Turkey

+90 332 241 00 45 +90 332 241 01 05

http://www.selcuk.edu.tr/adalet_myo/tr & <http://dergipark.gov.tr/suamyod>

adaletdergi@selcuk.edu.tr

Copyright © Published by Selçuk Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu | Selçuk University, Vocational School of Justice Review, 42150, Konya, Turkey. All rights reserved.

Yayın İlkeleri

Makalenin Hazırlanma Aşaması

1. Yazar adı, ana başlığın altına sağa dayalı olarak akademik unvanla beraber “**Adı SO-YADI**” biçiminde yazılmalıdır. Yazarlar, “ORCID” numarası alıp bunu kişisel bilgileri (Ad-Soyad, Akademik veya Mesleki Unvan, E-posta Adresi) ile birlikte * işareti kullanarak dipnotta vermelidir. Derginin her sayısında bir yazara ait yalnızca bir makale yayınlanabilir.

2. Gönderilen makalelerde hem Türkçe hem de yabancı dilde çalışmanın ismi, en az 100 - en fazla 150 kelimelik özeti ve beş adet anahtar kelime bulunmalıdır. Çalışmanın sonunda kaynaklara yer verilmelidir.

3. **Sayfa yapısı:** Üstten, alttan ve yanlardan 2’şer cm. olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan yazılar 12.000 kelimedenden fazla olmamalıdır.

4. **Metin yazıları:** “Palatino Linotype” karakteri ile 11 punto tek satır aralığı, ilk satırı özel 1 cm değerinde paragraf, paragraf arası boşluklar öncesi ve sonrası 3 nk olmak üzere iki yandan hizalı yazılmalıdır. “Başlık 1” biçimi sadece yazının ana başlığı için kullanılmalıdır.

5. **Dipnotlar:** Makale ile aynı yazı karakteri, 9 punto, tek satır aralığı, 0,7 asılı, paragraf sonrası 2 nk boşluk biçiminde yazılmalıdır. Yazılarda dipnotlar otomatik olarak ve her sayfa altında verilmelidir. Dipnotların yazımında genel olarak KİTAPLARDA; Yazar SOYADI Adı, Kitap Adı, (varsa) Baskı sayısı, (varsa) Çeviren (veya Editör) SOYADI Adı, Basım yeri, yılı ve sayfa; MAKALELERDE; Yazar SOYADI Adı, “Makale Adı” (tırnak içerisinde), Yayın Adı, Cilt, Sayı, yılı ve sayfa; aynı esere yapılan ikinci ve müteakip

Publication Principles

Preparation Process of the Article

1. The name of the author should be written under the main title with the academic title as “**Name SURNAME**”. The information about the author is located on the right side of the page. Authors should take the “ORCID” number and this should be pointing in the footnote with the * sign along with their personal information (Name-Surname, Academic or Profession Title, E-mail Address). In each number of the SUAMYOD, only one article written by same authors may be published.

2. The title of article in Turkish and foreign languages, abstracts of minimum 100 - maximum 150 words in Turkish and foreign languages and five keywords should be added (belong to abstract) to the beginning of the submitted articles. Bibliography should be included at the end of the article.

3. **Page structure:** It should be 2 cm head and bottom and also each side. Articles prepared in this way cannot be exceed more than 12.000 words.

4. **Manuscripts:** Character fonts should be “Palatino Linotype” font and written in 11 size. The first line space should be 1 cm, but the following lines will be 1 cm. The spaces at the beginning and end of the paragraph should be 3 pt. “Style 1” format should only be used for the main title of the article.

5. **Footnotes:** Footnote characters in the same font as the article, but It should be 9 pt. It should be given automatically and bottom the page. IN BOOKS; Author SURNAME – Name, Book Name, (if any) Number of prints, (if any) Translator (or Editor) SURNAME Name, Place of publication, year and page; In ARTICLES; Author SURNAME, Name, “Article Name” (in quotation marks), Title, Volume, Number, year and page; In the second and subsequent references to the same study, the

atıflarda Yazar soyadı, eserin kısaltılmış adı ve sayfa biçiminde kısa format kullanılabilir.

Makale Gönderme Aşaması

6. Hazırlanan çalışmalar, “DergiPark” üzerinden sisteme yüklenmek suretiyle dergi editörlüğüne iletilmelidir. Hakem incelemesi dahil tüm aşamalar “DergiPark” sistemi üzerinden yürütülmektedir.

7. Gönderilen makalenin, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir.

8. Makale ile birlikte, telif hakkı devir formu da doldurularak gönderilmelidir. Bu çerçevede, yazarlara telif hakkı ödenmeyecektir. Yazarlar, yayınlanan eserler üzerinde, her türlü format dâhil olmak üzere tüm yayın haklarının ve mali hakların Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu’na ait olduğunu kabul ederler.

Ön İnceleme Aşaması

9. Makaleler, intihal programında incelenir. İntihal/benzerlik oranı en fazla % 25 olabilir. İntihal/benzerlik oranı %25’ün üzerinde olan eserler, doğrudan editör kurulu tarafından reddedilir.

10. Makaleler öncelikle yukarıda belirtilen şartlar bakımından editör kurulu tarafından ön değerlendirmeye tabi tutulur. Ön değerlendirme aşamasında, eser sahiplerinin editör kurulu tarafından talep edilen düzeltmeleri 15 gün içinde tamamlaması gerekir. Aksi takdirde, editör kurulu eser sahibi ile iletişime geçmezsizin eseri reddetme hakkına sahiptir.

Hakem Değerlendirme Aşaması

11. Makaleler, gizli tutulan iki hakemin olumlu görüşleri alınmaksızın ya da hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri içeren yeni metin sağlanmaksızın yayınlanmaz. Hakemlerden biri olumlu diğeri olumsuz görüş bildirdiğinde makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Herhangi bir gerekçe veya açıklama içermeyen bir raporun varlığı halinde

author’s surname, a short name of article and page numbers may be used.

Submission Process of the Article

6. Prepared studies should be submitted to the review editor by uploading to the system via “DergiPark”. All stages, including the review of the referees, are carried out through the “DergiPark” system.

7. The article should not be published or submitted for publication in any other review.

8. The copyright transfer form must be filled out along with the article. In this context, authors will not be paid copyright. The authors acknowledge that all publication rights and financial rights, including any format, on the published works belong to the Selçuk University Vocational School of Justice Review.

Preliminary Examination Process

9. All articles are examined in the plagiarism program Plagiarism/similarity ratio cannot be over 25 %. Articles with a plagiarism rate over 25 % are rejected directly by the editorial board.

10. The articles are firstly evaluated by the editorial board in terms of the above-mentioned conditions. At the preliminary evaluation stage, the authors are required to complete the corrections requested by the editorial board within 15 days. Otherwise, the editorial board has the right to reject the work without contacting the author.

Process of the Referee Evaluation

11. The articles shall not be published without obtaining the positive opinions of the two referees who are kept confidential or providing new text containing the corrections proposed by the referees. If one of the referees gives a positive and the other a negative opinion, the article is sent to a third referee. In the event of a report without any justification or

Editörlük'ün yeni hakem belirleme yetkisi saklıdır.

12. Değerlendirme için hakemlere tanınan süre 20 gün olup bu süre zorunluluk halinde 20 gün daha uzatılabilir. Süresi içinde hakem değerlendirme raporunun gönderilmemesi halinde, Editörlük hakem ile iletişime geçmeksizin yeni bir hakem atayacaktır.

13. Her iki hakemin verdiği puanların toplamı 50 veya altında olduğu takdirde, her iki hakem eserin yayımlanabilir olduğu yönünde görüş bildirse dahi Editörlük'ün eseri yayımlamama yetkisi vardır.

Makale Düzeltme Aşaması

14. Hakem tarafından gönderilen değerlendirme raporunda belirtilen düzeltmelerin tamamlanması için eser sahiplerine tanınan süre 1 aydır. Eser sahibinin 1 ay içinde düzeltmeleri tamamlamaması halinde, editör kurulu eser sahibi ile iletişime geçmeksizin eseri reddetme hakkına sahiptir.

Dergi Dizgi Aşaması

15. Her iki hakemden yayımlanabilir raporu almış olsa bile, bir eser dergiye gönderim tarihinden itibaren bir aydan önce erken görünüme alınmaz.

16. Her bir sayıda dizgi sırası bakımından makalenin kabul tarihi esas alınmaktadır.

explanation, the Editorship's right to determine a new arbitrator is reserved.

12. The period of evaluation given to the referee is 20 days and can be extended 20 days if necessary. If referee's report is not sent within the period, the Editorial Board will appoint a new referee without contacting the former referee.

13. If the total number of points given by both referees is 50 or less, the Editorial Board is authorized not to publish the study even if both referees reported that the study can be published.

Process of the Article Correction

14. The time allowed for the authors to complete the corrections stated in the evaluation report sent by the referee is 1 month. If the author does not complete the revisions within one month, the editorial board has the right to reject the work without contacting the author.

Process of the Review Typographic

15. Even if both referees reported that the study can be published, the study cannot be published earlier than one month from the date its submission to the review.

16. The acceptance time of article is taken into consideration in the sequence of each issue.

İçindekiler
Table of Contents

Araştırma Makaleleri

ResearchArticles

TERÖR SUÇLARINA İŞTİRAK	195-235
PARTICIPATION IN TERRORIST CRIMES	
Mustafa LİMONCU	
CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNDE	237-276
CUMHURBAŞKANININ SORUMLULUĞU	
RESPONSIBILITY OF THE PRESIDENT IN THE PRESIDENTAL	
GOVERNMENT SYSTEM	
Sümeyye KARA	

TERÖR SUÇLARINA İŞTİRAK

Mustafa LİMONCU*

Öz

Hukukumuzda örgüt ve terör örgütü kavramları önemli bir yer tutar. Örgüt üyeliği, yöneticiliği ve kuruculuğu bağımsız birer suç tipidir. Bunun yanı sıra, bazı suçların bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi nitelikli hal olarak sayılmıştır. Bu nedenle örgüt kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir.

Örgüt üyeliği ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarda failin durumunun belirlenmesi önem taşımaktadır. Suçun özel görünüş biçimlerinden olan iştirak kurumunun, terör suçları açısından ele alınması gerekmektedir. İhlal edilen norm açısından kişilerin fail olarak mı şerik olarak mı sorumlu tutulması gerektiği ortaya konulmalıdır.

Terör suçları zorunlu olarak çok failli suçlar sınıfındandır. Bu suçlar bakımından, yardım etme kavramı şerikliğin bir türü olan yardım kavramını aşmaktadır. Yine terör örgütüyle bağlantılı olmayan kişilerin azmettirmesi zor görünmektedir.

Anahtar Kelimeler

Örgütlü Suçlar • Terör Örgütü • Terör Suçları • İştirak • Terör Suçlarına İştirak

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye | Cand. Ph.D., Selçuk University Institute of Social Sciences, Department of Public Law, Konya, Turkey.

✉ mustafalimoncu@gmail.com • ORCID 0000-0002-6293-0284

📄 **Atıf Şekli:** LİMONCU Mustafa, "Terör Suçlarına İştirak", *SÜAMYOD.*, C. 5, S. 2, 2022, s. 195-235.

🔍 **İntihal | Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

PARTICIPATION IN TERRORIST CRIMES

Abstract

The concepts of organization and terrorist organization have an important place in our law. Organization membership, management and founding are independent types of crime. In addition, committing some crimes within the framework of the activity of an organization is considered as a qualified case. For this reason, the concept of organization should be well understood.

It is important to determine the status of the perpetrator in crimes committed within the framework of membership of an organization or the activity of the organization. The institution of participation, which is one of the special appearance forms of the crime, should be handled in terms of terrorist crimes. It should be revealed whether people should be held responsible as perpetrators or partners in terms of the violated norm.

Terrorist crimes are necessarily in the category of multi-perpetrator crimes. In terms of these crimes, the concept of helping exceeds the concept of helping, which is a type of co-ordination. Again, it seems difficult for people not affiliated with the terrorist organization to instigate.

Key Words

Organized Crime • Terrorist Organization • Terrorist Crimes • Participation • Participation in Terrorist Crimes

1. Suç Örgütü ve Terör Örgütü

1.1. Suç Örgütü Kavramı

Sözlükte; *“ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat”* olarak anlamını bulan örgüt kelimesi, ceza hukuku terminolojisinde çok daha fazlasını ifade eder. Örgüt mensubu ise TCK'nın 6. Maddesindeki tanıma göre; *“bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişi”*yi ifade etmektedir. Kriminolojik olarak örgüt kelimesi kullanılması, çok failli bir suçun varlığına işaret eder.

TCK'nın 220. Maddesinde vd. maddelerinde örgütlü suç kavramının tanımı yapılmamış sadece suçun unsurları ve yaptırım ele alınmıştır. ÖZGENÇ'e göre; suç örgütü ve örgütlü suçluluk kavramları daha çok kriminolojik kavramlardır. Örgütlü suçluluk bir taraftan maddi ceza hukuku ile ilgili iken, diğer taraftan ceza muhakemesi hukukunu ilgi-

lendirmektedir. Keza örgütlü suçların soruşturulması konusunda Ceza Muhakemesi Kanunu, diğer suçlara göre ilave yöntemler ve usuller ihdas etmektedir¹. Öte yandan örgüt mensubu suçluların infazı da farklılık arz edeceğinden, örgütlü suçların infaz hukukuyla da ilgili olduğu belirtilmiştir².

Örgütlü suçluluk, bir suçun kanunun aradığı sayıda kişi tarafından birlikte/organize olarak işlenmesi olarak tarif edilmiştir³. Bu tanım suçu birlikte işleme ve birden fazla suçu beraber işleme maksadına yönelik olarak organize olma, neticede örgüt adına suç işlenmesi anlamına gelmektedir. Tek bir suç işlemek için bir araya gelen şahıslar açısından, diğer koşullar sağlansa bile örgütten bahsetme olanağı yoktur⁴. TCK'nın 220. maddesinde, örgütün varlığı için kişi sayısını en az üç olarak belirlemiştir⁵. Doktrinde, örgüt kurucuları hariç en az üç kişi bulunması gerektiği şeklinde görüşler de bulunmaktadır⁶. Örgütün yapısına dâhil olan kişilerin sorumluluğunu tayin etmeden önce suçun aktif süjesi olan failin, ceza hukukundaki görünüm şekillerini kısaca aktaracağız.

Ceza hukuku anlamında fail, eylemiyle suçun normatif yapısında bulunan unsurları gerçekleştiren ve yine kanun tarafından sorumlu tutulan kişi anlamına gelmektedir⁷. Ceza hükmü içeren kanunlar herhangi bir kimsenin işleyebileceği suç tanımı üzerine kurgulanmıştır. Madde metinlerinde, çoğu kez lafzi olarak 'kim', 'kimse', 'her kim' gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu nedenle, istisnalar hariç olmak üzere, bu tür suçlar

¹ İNCE, Kadri (2020), "Türk Ceza Hukuku'nda Örgütlü Suçluluk ve Silahlı Terör Örgütü", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 15, S. 1, ss. 241-269, s. 244.

² ÖZGENÇ, İzzet (2019), Suç Örgütleri, Seçkin Yayıncılık, ANKARA, s.13; İNCE, Levent (2019), Türk İnfaz Hukukunda Koşullu Salıverilme ve Koşullu Salıverilmede Süreler, Adalet Yayınevi.

³ HAFIZOĞULLARI, Zeki-KURŞUN Günel (2007) "Türk Ceza Hukukunda Örgütlü Suçluluk", ANKARA TBB Dergisi, Sayı 71, s. 28.

⁴ TOROSLU, Nevzat (2013), Ceza Hukuku Özel Kısım, ANKARA, s.264.

⁵ ÖZEN, Mustafa (2007), "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İştirak Kurumuna Bakışı", TBB Dergisi, S. 70, ss. 239-253, s. 239.

⁶ ŞEN, Ersan-ERYILDIZ, H.Sefa (2021), Suç Örgütü, Seçkin Yayıncılık, ANKARA, s. 103.

⁷ AKBULUT, Berrin (2020), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA, s.155.

herkes tarafından işlenebilen suçlardır. Ceza yargılamasının öznesi olan sanığın; fail veya şerik olması önem taşır. Zira fail/müşterek fail ile şerikleri cezalandırma sebebi de farklıdır. Fail ve müşterek fail tipik eylemi gerçekleştiren kişiler olarak sorumlu tutulmaktadır. Şerikliğin yardım etme ve azmettirme olmak üzere iki türü bulunmaktadır.

Bağlılık kuralına göre; şeriklerin cezalandırılmasının nedeni, bir başkası tarafından gerçekleştirilen suça olan etkileridir. Azmettiren, faili suç işlemeye sevk ederek; yardım eden ise fiile olan katkısıyla suçla bağlantı kurmaktadır⁸. AKBULUT'a göre *"bağlılık kuralı, fail tarafından gerçekleştirilen fiil ile bağlı olarak şeriklerin cezalandırılmasını sağlayan kuralları ifade etmektedir"*⁹. Şeriklerin cezalandırılmasına ilişkin farklı teori ve yaklaşımlar da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada asıl amaç, münhasıran faillik ve şeriklik kavramlarının tartışılması olmadığından, yeri geldikçe atıf yapmakla yetinilecektir.

Fiil üzerinde hâkimiyeti bulunan, kanuni tanımda yer alan haksızlığı gerçekleştiren kişi; suçun failidir¹⁰. Türk Ceza Kanunu'nun ihdas ettiği yapı içinde faillik, suçun objektif unsurları içerisinde yer almaktadır. Bir başka deyişle faillik suçun maddi unsurları kapsamında mütalaa edilmektedir¹¹. Türk Ceza Kanunu egemenlik teorisini benimsemiştir.

⁸ EKİCİ ŞAHİN, Meral (2015), "İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Suça Etki Eden Nedenlerin Şeriklere Sirayeti", AÜHFED, S. 64.3, ss. 637-686, s. 643.

⁹ AKBULUT, Berrin (2010), "Bağlılık Kuralı", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 1, ss. 167-214, s. 176.

¹⁰ Her fiil bir failin eseri olduğuna göre, suçu işleyen kişiye, suçlu/fail denilmektedir. Doktrinde, suçun mağduru için 'suçun pasif süjesi', faili için ise 'suçun aktif süjesi' ifadeleri kullanılmaktadır. HAFIZOĞULLARI, Zeki (2019), "5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Fail", e-makale, <http://www.abchukuk.com/makale/makale308.html> Erişim Tarihi:12.05.2019; TORORSLU; konuyu 'suçlu' başlığı altında ele alır ve münhasıran 'suçun aktif süjesi' terimini kullanır. Ona göre suçludan maksat, kanunun suç olarak kabul ettiği fiili gerçekleştiren kişidir. Bütün insanlar fail olabilir. İnsan yeteneği veya cezalandırılabilme şartları faillikten farklı kavramlardır. TOROSLU, Nevzat (2018), Ceza Hukuku Genel Kısım, ANKARA, s. 346-347.

¹¹ ÜZÜLMEZ, İlhan-KOCA, Mahmut (2021), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.114; BİRTEK, Fatih (2018), Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, Ankara, s.197; "Fail; iştirak halinde işlenen suçta merkezi anahtar ve hâkim hareketi yapan suç sürecini kendi özgün iradesi ile yöneten ve bu süreci durdurabilme erkine sahip olan kişidir. Bu kişi aynı zamanda kanundaki hareketi gerçekleştirecek sübjektif iradeye de sahip olması gerekmektedir. Suçun gerçekleşme er-

Buna göre fail suç tamamlama ve durdurma iradesini elinde bulunduran kişi demektir¹².

Kanunda belirtilen suça ilişkin tipik eylemi gerçekleştiren kişi faildir¹³. Tek failli suçlar açısından fail, suçun aktif süjesidir yani kanuni tanımda yasaklanan davranışı gerçekleştiren kişidir. Çok failli suçlarda ise tipe uygun ve suç oluşturan davranışları yapan herkes faildir¹⁴. Kanun tarafından suç olduğu belirtilen, tipik fiili gerçekleştirmemekle birlikte, asıl failin davranışı ile eşzamanlı olarak suç sayılan fiilin işlenmesi açısından önem taşıyan davranışları gerçekleştiren kişi de suçun işleniş üzerinde önemli bir tesire sahip olduğundan müşterek faildir. Diğer suç ortakları ile birlikte suçun işleniş üzerinde ortak hâkimiyet kurulması durumunda, müşterek faillik ortaya çıkar¹⁵. İştirakin cezalandırılması, teknik biçimsel nedene dayanmaktadır. Bu nedenle iştirak hükümleri ceza sorumluluğunu genişletici özellik taşır¹⁶. Örgütlü suçlar ise zorunlu olarak çok failli suçlardır.

Kanunda suç olarak tanımlanan eylemin birden fazla kişi tarafından müşterek/ortaklaşa gerçekleştirildiği durumda müşterek faillik söz

---

kini elinde bulundurmaksızın suça katılan kimseler şerik olarak tanımlanmaktadır". KEÇELİOĞLU, Elvan (2006), "Alman Ceza Hukukunda Faillik", TBB Dergisi, S. 65, ss. 73-88, s. 79.

¹² **YILMAZ**, Zahit (2018), Türk Ceza Hukukunda İştirakin Bir Türü Olarak Dolaylı Faillik, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, s. 70.

¹³ **HAKERİ**, Hakan (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet yayınevi, Ankara, s.134; **BAŞ**, Eylem (2021), Ceza Hukukunda Fail ve Mağdur, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.114. Çok failli suçların karşılaşma ve yakınsama şeklinde tasnifi konusunda bkz: **ÜZÜLMEZ**, İlhan-**KOCA**, Mahmut (2021), s. 446; **ÖZGENÇ**, yakınsama suçları için 'tekarüb', karşılaşma suçları için 'telâki' ifadesine yer vermektedir. **ÖZGENÇ**, İzzet (2021), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin yayıncılık, ANKARA, s. 581.

¹⁴ **AYDIN**, Devrim (2009), Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, ANKARA, s. 60.

¹⁵ **TOROSLU**(2018), s. 326.

¹⁶ **AYDIN** (2009), s.50; **SAVAŞCI TEMİZ**, Bilgehan (2016), "İştirak Hükümleri Açısından Bağlılık Kuralı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 65.4, ss. 2487-2512, s. 2488; **BALCI**, Meral (2021), Ceza Hukukunda Bağlılık Kuralı Kapsamında Azmettirme, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilim Dalı, Doktora tezi, s. 16.

konusu olacaktır. Müşterek faillikte; birlikte suç işleme kararı kapsamında, suça yönelik icra hareketlerinin birlikte gerçekleştirilmesi durumu söz konusudur. Suç oluşturan fiil üzerinde ortak hâkimiyet kurulmalıdır. Bu nedenle suç ortaklarından her biri fail olarak kabul edilecektir. Müşterek faillik için iki koşul bulunmalıdır. Bunlardan biri; birlikte suç işleme iradesi, diğeri ise; suç konusu üzerinde müşterek hâkimiyettir¹⁷.

Şeriklik azmettirme ve yardım etme olarak iki şekilde tasnif edilmiştir. Şerikliğe ilişkin düzenlemelerin, tamamlayıcı kurallar olmasının yanı sıra, ceza sorumluluğuna ilişkin belirleme içerdiği ifade edilmektedir¹⁸. Çok failin birlikte işlediği suç (veya zorunlu iştirak) ile suça iştirakin birbirine karıştırılmaması gerekir¹⁹. TOROSLU, 'zorunlu iştirak' kavramıyla karışmaması için 'iştirak' deyiminden 'muhtemel iştirak'ın anlaşılması gerektiğini ifade eder²⁰. TCK'nın 37. maddesinin gerekçesine göre; iştirak şekilleri suçun işlenişi üzerinde kurulan hâkimiyet esas alınarak söylenebilir. İştirak hükümlerinin, cezalandırılabilirlik alanını daraltan hükümler olduğu belirtilmiştir²¹.

Şerikler, kanuni tanımda yer alan suçta, bağıllık kuralı vasıtasıyla sorumludurlar. Şerik, kanuni tarife uygun haksızlığı doğrudan gerçekleştiren kişi değildir ve suç oluşturan fiilden dolayı sorumlu tutulabilmesi, bağıllık kuralı ile mümkün hale gelmektedir²². Müşterek faillerin durumu ise, bağıllık kuralına değil suç üzerinde birlikte hâkimiyet kurulmuş olmasına dayanmaktadır. Öte yandan müşterek faillerden her birinin işlenen suçun cezası ile cezalandırılacak olması, mutlaka aynı

¹⁷ KOCA/ÜZÜLMEZ'e göre fiili hâkimiyet teorisinin; harekete hâkimiyet, iradeye hâkimiyet ve fonksiyonel hâkimiyet olmak üzere üç görünümü bulunmaktadır. ÜZÜLMEZ-KOCA (2021), s. 114; BİRTEK (2018), s. 451.

¹⁸ SAVAŞCI TEMİZ (2016), s. 2488.

¹⁹ AYDIN (2009), s. 28.

²⁰ TOROSLU (2018), s. 295.

²¹ EREM, Faruk (1984), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA, s. 425.

²² TAŞKIN KAPUSUZUOĞLU, Beril (2017), Suça İştirakte Bağıllık Kuralı, On İki Levha Yayınları, s. 94; AKBULUT (2010), s. 170; BİRTEK (2018), s. 404.

sonuç cezaya mahkûm olacakları anlamına gelmez²³. Zira bu kısım, cezanın bireyselleştirilmesi kurumuyla ilgilidir.

Bir suçun işlenişi ile ilgili olarak fakat suçun işlenmesinden önce faile bilgi veren, tavsiyede bulunan, maddi veya manevi katkı sağlayan kişiler; yardım eden olarak sorumlu tutulmaktadır²⁴. Yardım etme kurumuna başvurabilmek için, failin suç işleme kararını vermiş olması gerekir. Kendisine yardım edilmeden önce fail suç işlemeye karar vermiştir. Yardım etme, bu yönüyle azmettirmeden ayrılmaktadır. Yardım eden, maddi ve manevi katkıda bulunan ya da katkıda bulunacağını vadedendir. Suça yardım eden kişi hakkında, işlenen suçun cezasından indirim yapılarak hüküm kurulur. İştirakin bu şekli, ancak suç işlemeye önce mevzubahis olabilir. Zira suç işlenirken, suçun nasıl işleneceğine ilişkin yol göstermek veya araç sağlamak, fiil üzerinde müşterek hâkimiyet anlamına geleceğinden, müşterek faillik durumu ortaya çıkar²⁵.

Yardım eden, failden farklı olarak fiil üzerinde hâkimiyeti olan veya fiili icra eden değildir. Yardım eden, ikincil katkıları ile suç oluşturan eylemin icrasını destekleyerek, kolaylaştırıcı nitelikte maddi veya manevi hareketlerde bulunandır²⁶. Elbette bu katkısı ile icra edilen suç arasında illiyet bağı aranmalıdır. Suça yardım konusu TCK'nın genel hükümler kısmında düzenlenmiş olmakla beraber özel hükümler arasında da yer alıyor olabilir. Örgüte silah sağlama bu neviden bir suç olarak TCK'nın 315. Maddesinde düzenlenmiştir²⁷. Normal şartlar altında işlenecek bir suç için faile silah sağlamak, 'yardım eden' başlığı altında değerlendirilirken, bir örgütün faaliyetinde kullanılmak maksadıyla, örgüte silah sağlamak ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir.

Kanun tipik fiile yardım eden ile azmettiren arasında farklı farklı ceza sorumluluğu belirlemiştir. Bu nedenle failin, yardım edenin ve azmettirenin tespiti, yaptırımın tayini açısından önem taşır. Yardımın nite-

²³ AYDIN (2009), s. 212.

²⁴ KOCA-ÜZÜLMEZ (2018), s. 495; BİRTEK (2018), s. 420; AKBULUT (2020), s. 304.

²⁵ KOCA-ÜZÜLMEZ (2018), s. 397.

²⁶ AYDIN (2009), s. 275-276.

²⁷ AYDIN (2009), s. 279.

liği ve yardım edenin durumunun belirlenmesi nispeten zor iken, azmettirmenin tespiti daha kolaydır²⁸. Zira iştirak hükümlerinin bilinmediği dönemlerde de insan öldürmeye azmettirme, hırsızlığa azmettirme gibi durumlarda azmettirenin ceza verilmiştir²⁹.

Azmettiren; azmettirmeye yönelik davranışta bulunmasaydı suç işlenmezdi, denilebiliyorsa, azmettirenin cezalandırılması gündeme gelir. Azmettirme, neticenin meydana gelmesine yönelik iradenin ortaya konulmasıdır. Zira azmettiren kişi, faili daha önce düşünmediği bir suçun işlenmesi konusunda ikna etmiştir³⁰. Bir başka deyişle suç işleme düşüncesi olmayan fail, azmettiren tarafından bu yola itilmiştir³¹. Azmettiren, bir kişiyi ikna ederek failin kim olacağını belirlediği gibi suç ve suçun pasif süjesini de müşahhaslaştırmıştır. Azmettirmenin iradesinin mutlaka belli bir şahsa yönelmiş olması gereklidir. Suç işlemeye azmettirilen kişinin belli olmaması halinde azmettirmeden bahsedilemez. Şartları oluşmuşsa, suç işlemeye tahrik suçu söz konusu olabilir. Aynı şekilde azmettirilen suçun da belli olması gerekmektedir³². Azmettiren ve azmettirilen arasındaki ilişkiyi batıl bir sözleşme olarak tanımlayanlar da vardır. Zira failin kendi adına değil, azmettiren yararına suç işlemiştir. Bu durum suç işlemek için vekâlet olarak nitelenmiştir³³. Örgütlü suçlarda arka planda yer alan masa başı failin cezai sorumluluğunu açıklamakta, azmettirme kavramı yetersiz kalmaktadır³⁴.

Türk hukukunda ‘*akim kalan azmettirme*’ şeklinde bir düzenlemeye yer verilmemiştir³⁵. ÖZGENÇ, akim kalan azmettirmenin de cezalandırılması gerektiği görüşündedir. Bu konuda hâkime takdir yetkisi tanıyan

²⁸ AYDIN(2009), s. 209.

²⁹ DEMİRBAŞ, Timur (2005), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA, s. 417

³⁰ AYDIN (2009), s. 253.

³¹ BİRTEK (2018), s. 414.

³² AYDIN (2009), s. 258.

³³ CENTEL, Nur-ZAFER, Hamide-ÇAKMUT, Özlem (2005) Türk Ceza Hukukuna Giriş, İSTANBUL, s. 528.

³⁴ TULAY, Muhammed Emre (2019), “Suç Örgütü Liderinin Cezai Sorumluluğuna İlişkin Hukuki Analiz ve Öneriler (TCK m. 220/5)”, TAAD, Y. 11, S. 38, ss. 89-106, s. 94.

³⁵ TAŞKIN KAPUSUZOĞLU (2017), s. 107.

bir düzenleme yapılması gerektiğini ileri sürmüştür³⁶. Azmettirenin her türlü gayretine rağmen, potansiyel fail söz konusu suçu işlemezse, azmettiren cezalandırılmamaktadır. Azmettirmeden bahsedebilmek için azmettirilen kişinin, en azından icra hareketlerine başlamış olması gerekmektedir. Öte yandan, azmettirenin bilinmemesi durumunda failin, azmettirenin kim olduğunu ortaya çıkarması, cezayı hafifletici neden olarak sayılmıştır³⁷.

Hukukumuzda yer alan iştirak hükümlerine kısaca değindikten sonra örgütlü suçlar bakımından çok faillilik durumunu incelemeye çalışacağız. Örgütlü suçlar bakımından kanun en az üç kişinin varlığını aramıştır. Örgütlü suçların varlığı için üyeler ve yöneticiler arasında hiyerarşik koordinasyona ihtiyaç vardır. Hiyerarşik olarak daha üstte bulunanların aldığı kararın ve verdiği talimatların, örgüt üyelerince uygulanması için, bir takım mekanizmaların varlığı şarttır³⁸. Ayrıca suç örgütlerinin belirgin özelliklerinden biri de, bu yapının temadi etmesinin zorunlu oluşudur³⁹. Suç örgütünü meydana getiren bireyler arasında belirsiz sayıda suç işleme amaç ve iradesi ve bu iradelerin birleşmesi söz konusudur. Bu birleşme devamlılık göstermektedir. Belirsiz sayıda suç işlemek için birleşme; suç örgütünü, iştirak kuralları bakımından farklılaştırmaktadır. Örgütün kurulması aşamasında suçun konusu ve mağdurunun somutlaşmadığına dikkat çeken bazı yazarlar, örgütün iştirak kurallarını aşan yapısına işaret etmektedir⁴⁰.

³⁶ ÖZGENÇ (2013), s. 504.

³⁷ TOROSLU (2018), s. 327.

³⁸ BODUR, Nurullah-ÖZKUL, Eshat (2017), Uygulamada Terör Örgütü ve Terör Suçları, ANKARA, s. 40.

³⁹ EVİK, Vesile Sonay (2013), "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, 19(2), ss.667-697, s. 673; DURSUN, İsmail (2009), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK m. 220), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, Kamu Hukuku B.D., s. 22; ÜNLÜ, Ömer (2013), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, SBE, Kamu Hukuku ABD, s. 33; İNCE (2020), s. 249.

⁴⁰ TOZMAN, Önder (2017), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Adalet yayınevi, ANKARA, s. 119; OSMANOĞLU, Bilal-KIDIL, Fahrettin (2019), "Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Suçu Kavramları Üzerine Bir İnceleme", DEÜ

Bir suç örgütünden bahsedebilmek için her şeyden evvel, elverişli bir yapı ve yeterli üye sayısı ile gerekli araç ve gereç unsurlarının varlığı şarttır. Bu unsurların örgütün amaçladığı suçları işlemeye müteallik olması gereklidir. 'Amaç suç' kavramı ile 'örgütün amaçları' kavramının aynı şey olmadığı değerlendirilmektedir⁴¹. Amaç suçların mutlaka aynı türden olması ya da bir araya gelirken suçların somutlaştırılması gerekmez. Amaçlanan bu suçların bir örgüt iradesine ve hiyerarşisine dayanması yeterlidir. Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenebilecek suçlar açısından sınırlamaya gitme imkânı yoktur⁴².

Suç örgütünün kanunda bir tanımı yapılmadığından, bu tanımın yapılması ve örgütün varlığına ilişkin şartların belirlenmesi icap eder. Yargıtay Ceza Genel Kurulu 03.04.2007 tarihinde verdiği bir kararla⁴³ örgütün özelliklerini belirlemiştir. TCK'nın 220. maddesi kapsamında bir örgütün varlığından bahsedebilmek için; en az üç kişinin varlığı gerekmektedir. Öte yandan bu kişilerin suç işlemek amacıyla hiyerarşik bir ilişki içerisinde, devamlı bir şekilde amaç suçları işlemeye elverişli⁴⁴ araç ve gerece sahip bir şekilde bir araya gelmesi gerekmektedir.

Yargıtay'ın TCK'nın 220 maddesi ile mündemiç tanımından yola çıkarak, örgüt kavramından bahsedebilmek için:

- a) Üye sayısının en az üç veya daha fazla kişi olması gerekmektedir.
- b) Üyeler arasında gevşek de olsa hiyerarşik bir bağ bulunmalıdır. Örgütün varlığı için soyut bir birleşme yeterli olmayıp, örgüt yapılanmasına bağlı olarak gevşek veya sıkı bir hiyerarşik ilişki olmalıdır.

Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel S. ss. 1141-1177, s. 1146.

⁴¹ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 43.

⁴² TEZCAN, Durmuş-ERDEM, Mustafa Ruhan-ÖNOK, R.Murat (2014), Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, ANKARA, s. 779.

⁴³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 03.04.2007 tarih, 2006/10-253 E.-2007/80 K. sayılı ilanı.

⁴⁴ "Örgüt kurma suçu bakımından elverişliliğin somut tehlike bağlamında suçun bir unsuru mu yoksa objektif cezalandırılabilme şartı mı olduğu öğretide tartışılmaktadır". OSMA-NOĞLU-KIDIL (2019), s. 1147.

c) Suç işlemek amacı etrafında fiili bir birleşme yeterli olup, örgütün varlığının kabulü için suç işlenmesine gerek bulunmadığı gibi işlenmesi amaçlanan suçların konu ve mağdur itibariyle somutlaştırılması mümkün olmakla birlikte, zorunluluk arz etmemektedir. Örgütün faaliyetleri çerçevesinde suç işlenmesi halinde, fail, örgütteki konumuna göre, üye veya yönetici sıfatıyla cezalandırılmasının yanında, ayrıca işlenen suçtan da cezalandırılacaktır.

d) Örgüt niteliği itibariyle devamlılığı gerektirdiğinden, kişilerin belli bir suçu işlemek veya bir suç işlemek için bir araya gelmesi halinde, örgütten değil ancak iştirak iradesinden söz edilebilecektir.

e) Amaçlanan suçları işlemeye elverişli⁴⁵, üye, araç ve gerece sahip olunması gerekmektedir.

1.2. Örgütlü Suçlar

Suç işlemek amacıyla örgüt kurma, suç işlemek amacıyla örgüt yönetmek, suç işlemek amacıyla kurulan örgüte üye olmak, suç işlemek amacıyla kurulan örgüt adına suç işlemek, suç işlemek amacıyla kurulan örgüte yardım etmek, suç işlemek amacıyla kurulan örgüt propagandası yapmak; TCK'nın 220. Maddesinde yer alan örgüt suçlarıdır. Bunun yanı sıra; göçmen kaçakçılığı, organ veya doku ticareti, hırsızlık, dolandırıcılık, tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçlarının bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi, nitelikli hal olarak kanunun lafzında yer almıştır.

Görüreceği üzere suç işlemek için örgüt kurma, yönetme ve teşekkül oluşturma fiilleri, kanun koyucu tarafından suç haline getirilmiş ve bağımsız birer suç olarak kanunda yer almıştır⁴⁶. Öte yandan TCK'nın 78. Maddesinde soykırım ve insanlığa karşı suçlar başlığı altında yer

⁴⁵ Gereğe göre; "Suç işlemek için örgüt kurulması bir somut tehlike suçudur. ... Bu nedenle, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından, amaçlanan suçları işlemeye elverişli olması aranmalıdır. Bu bakımdan, örneğin sadece üç kişinin bir araya gelmesi, devletin ülke bütünlüğünü bozmaya yönelik suçları işleme açısından somut bir tehlike taşımayabilir; buna karşılık, ekonomik çıkar sağlamaya yönelik suçlar açısından elverişli olabilir".

⁴⁶ ÖZGENÇ (2019), s. 14-15.

alan suçları işlemek maksadıyla örgüt kurma, yönetme ve bu örgütlere üye olma suçu ayrıca düzenlenmiştir⁴⁷. Bazı yazarlara göre TCK'nın 78. Maddesindeki bağımsız düzenleme yerinde değildir. TCK'nın 78. Maddesinin, soykırım ve insanlığa karşı suçlar başlıklı 76. ve 77. Maddelerin nitelikli hali olarak düzenlenmesi daha yerindedir⁴⁸.

Örgüt kavramı, Türk Ceza Kanunu'nun 220. Maddesinde; suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu başlığı altında ele alınmıştır. TCK'nın 220/1. maddesinde *"Kanununun suç saydığı filleri işlemek amacıyla örgüt kurmalar veya yönetenler, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi olması gerekir."* denilmiştir. Aynı maddenin 2. Fıkrasında suç işlemek amacıyla kurulmuş olan örgüte üye olma suçu ve yaptırımını belirlenmiştir.

TCK'nın 220/3. Maddesine göre; örgütün silahlı olması cezanın artırılmasını gerektiren nitelikli haldir. Ceza yasasının 220. Maddesine göre örgüt kurmak, yönetmek ve örgüte üye olmak bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır. Öte yandan maddenin 4. Fıkrasında örgütün faaliyeti çerçevesinde başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan cezaya hükmolunacağı belirtilmiştir. İşlenen sair suçlarla; örgüt kurmak, yönetmek ve örgüte üye olmak suçları arasındaki içtima ilişkisine işaret edilmiştir. Buna göre örgüt kurmak, yönetmek ve örgüte üye olmak suçları dışında işlenen suçlar bakımından gerçek içtima⁴⁹ uygulanacaktır.

TCK'nın 220/5. Maddesi konumuz bakımından önemlidir. Zira bu fıkrada örgüt yöneticilerinin, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen bütün suçlardan *'fail'* olarak sorumlu tutulacağını belirtmektedir. Bu belirleme hem iştirak kuralları hem de içtima kuralları bakımından önem taşımaktadır. Zira örgüt kapsamında işlenen suçlarda, yöneticilerin, şerik olarak mı yoksa fail olarak mı sorumlu tutulacakları tartışmalıdır. Yasanın 220/5. maddesinden, bu kişilerin fail olarak sorumlu olacakları

⁴⁷ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK (2014), s. 83.

⁴⁸ ŞEN, Ersan-MALBELEĞİ, Erkam (2011), Türk Ceza Kanunu'nda Uluslararası Suçlar, Seçkin Yayıncılık, ANKARA, s. 49.

⁴⁹ OSMANOĞLU-KIDIL (2019), s. 1145.

sonucu çıkmaktadır⁵⁰. Ceza yasasının 220/5. fıkrası organize hâkimiyet mekanizmalarına dayalı dolaylı faillik teorisinin normatif hali niteliğindedir. Suç örgütü liderlerinin fail olarak sorumluluğu benimsenmiş ve azmettirme ile yardım etme hükümlerinin uygulanma ihtimali kalmamıştır⁵¹. Yasa herhangi bir istisna öngörmemiş ve örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar açısından lidere, karine olarak fiili hâkimiyet yüklemiştir⁵².

Yasanın 220/5. maddesindeki failliğin niteliği tartışmalıdır ve bu çalışmada TCK'nın 220/5. Maddesindeki sorumluluğun esasları yeri geldikçe ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bazı yazarlar, örgüte egemenlik açısından arka plandaki kişinin dolaylı failliğini kabul etmektedir⁵³.

⁵⁰ **YENİDÜNYA**, A. Caner-İÇER, Zafer (2013), "Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu", Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, İSTANBUL, MÜHFD, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 797-828, s. 799; "Bu noktada kanun koyucu, örgüt yöneticilerinin, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen bütün suçlardan dolayı fail olarak cezalandırılmasını kabul etmiştir (TCK md. 220/5). Bu konuya ilişkin olarak gerekçede "...Örgüt yapısı içinde, kendisine suç işlemek gibi örgütün amacına uygun bir görev verilen kişi bu görevinin yerine getirmese, hemen yerine bir diğeri rahatlıkla ikame edilebilmektedir. Bu nedenle, örgütün yöneticisi konumunda olan kişiler, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen bütün suçlardan dolayı ayrıca fail olarak sorumlu tutulmalıdırlar..." şeklinde bir açıklama getirilmiştir. Ancak kanaatimizce, örgüt yöneticilerinin somut olayda örgütün amacı doğrultusunda işlenen suçla ilişkin katkısının niteliğini dikkate almaksızın, fail olarak sorumlu tutulması gerektiği şeklindeki düzenleme, suçla iştirak hükümlerine aykırı bir durum oluşturacaktır. Zira örgütün yöneticisini sorumlu tutarken, somut suç vakiasının işlenişine ilişkin icra ettiği fonksiyon dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda yönetici suçu sadece planlamakla kalmayıp, aynı zamanda suçun icrası üzerinde de etkili olursa dolaylı fail olarak sorumluluk söz konusu olabileceken, kurucu veya yönetici suçun işleniş planını yapmakla veya suçla ilişkin yardımda bulunmakla birlikte, suçun icrasına herhangi bir katkıda bulunmazsa, azmettiren veya yardım eden olarak sorumluluk söz konusu olabilecektir." **ERSAN**, Aykut (2013), "Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK md. 220)", İÜHFM C. LXXI, S. 1, ss. 381-408, s. 398-399.

⁵¹ **TULAY** (2019), s. 98.

⁵² **İSFEN**, Osman (2006), "Yeni TCK'da Organize Hâkimiyet Mekanizmalarına Dayalı Dolaylı Faillik Kuramı (TCK m.220/5)", Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 7, İstanbul, ss.53-61, s. 59.

⁵³ Bu yöndeki görüşler için bkz.: **ERDEM**, Mustafa Ruhan (2014), "Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5", CHKD, Cilt: 2, Sayı: 1-2, ss.11-30, s.16. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluş senedi olan Roma Statüsü'nün 25/3-a maddesi dikkate alındığında örgüt yöneticilerinin sorumluluğu açısından dolaylı failliğin söz konusu olabileceği ileri sürülmüştür. Aynı eser, s. 18.

Diğer bazı yazarlar arka plandakileri, azmettiren olarak nitelemektedir⁵⁴. Bazı yazarlar ise örgüt yöneticisinin sorumluluğunu dolaylı faillik kavramıyla açıklamaya çalışmaktadır. Dolaylı failin sorumluluğundan bahsedebilmek için örgüt yöneticisinin örgüt üyesini adeta bir araç gibi kullanması gerekmektedir. Daha genel bir tabirle arka plandaki kişinin araç olarak kullanılan kişiyi dilediği gibi hareket ettirmesi gerekmektedir⁵⁵. Öne sürülen dolaylı faillik modelinden farklı olarak diğer bazı yazarlar, arka plandaki kişi ile fiili doğrudan işleyen kişi bakımından, birlikte faillik durumundan bahsetmiştir. Bu görüşte olan yazarlar, örgüte hâkimiyet ve işbirliğinin önemine vurgu yapmaktadır⁵⁶. İsbetli görünen görüş, suç örgütleri konusunda arka planda yer alan faillerin, doğrudan veya dolaylı faillik şeklindeki tasnifin ve yeterli olmayacağı şeklindedir. Arka plandaki faillerin yardım eden olarak kabulü de mümkün değildir⁵⁷. Yasanın 220/5. Maddesi ilave hiçbir koşula yer vermeksizin masa başı faillerin 'fail' olarak sorumlu tutulmasını öngörmüştür⁵⁸.

Suç işlemek amacıyla kurulan örgüte katılanların durumu iştirakten ayrılmaktadır. Zira üye ve/veya yöneticiler sayısı belli olmayan tipte suç işleme iradelerini bir araya getirmişlerdir. Oysa aşağıda izah edildiği üzere iştirakten bahsedebilmek için belli bir suçu işlemek için bir araya gelinmektedir⁵⁹. Buradaki iştirakin ya da katkının mahiyeti tartışmalı olduğundan bazı yazarlar düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğunu ifade etmektedir⁶⁰. Bazı yazarlar tarafından, TCK m. 220/5'in kaldırılmasını, bunun yerine hâkime, somut olay bakımından doğrudan failin işle-

⁵⁴ Alman Hukukundaki görüşler için bkz.: ERDEM (2014), s. 28.

⁵⁵ Alman Hukukundaki görüşler için bkz.:ERDEM (2014), s. 13.

⁵⁶ Alman Hukukundaki görüşler için bkz.:ERDEM (2014), s. 25. Ancak ERDEM'e göre; " *burada emri veren ile olay yerinde emri yerine getirenin birlikte fail sayılabilmesi için gerekli olan ortak suç işleme kararı ve suçun birlikte işlenmesi koşulları gerçekleşmektedir*". Aynı eser s. 26.

⁵⁷ İNCİ, Z. Özen (2014), "Objektif Bir Sorumluluk Hali Olan Türk Ceza Kanunu'nun 220/5'inci Maddesi'nin Anayasa'ya Aykırılığı", İzmir Barosu dergisi, Y. 79, S. 1, ss. 10-33, s. 14.

⁵⁸ TULAY (2019), s. 99.

⁵⁹ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 42.

⁶⁰ Bu konudaki tartışmalar için bkz: İNCİ (2014).

diği fiilin hangi şartlar altında arka plandaki kişilere yükleneceğinin değerlendirilmesi için takdir hakkı verilmesi önerilmiştir⁶¹.

Örgüt yöneticilerinin, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen tüm suçlardan sorumlu tutmak, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık göstermektedir. Yöneticinin sorumluluğunun, örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlara katkısına göre belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir⁶². Bazı yazarlar ise örgüt yöneticisinin sorumluluğunu; TCK'nın 20. maddesinde düzenlenen ceza sorumluluğunun şahsiliği prensibinin genişletilmiş şekli olarak nitелеmektedir⁶³. Örgüt yöneticisinin; örgüt üyeleri üzerindeki fiili egemenlik kurarak, onları suçun işlemek için araç olarak kullanıyorsa '*dolaylı fail*', suça bizzat katılıyorsa '*müstakil fail*', diğer faillerle birlikte ortak işliyorsa '*müşterek fail*', örgüt üyelerini yönlendiriyorsa '*azmettiren*', suçun işlenmesine katkı sağlıyorsa '*yardım eden*' olarak sorumlu tutulması gerektiği⁶⁴ ileri sürülmüştür.

Yasanın 220/6. Maddesi örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişilerin durumunu düzenlemiştir. Örgüt üyesi olmayan bir kişinin, örgüt üyesi gibi cezalandırılması eleştirilmiştir⁶⁵. 7. Fıkra ise örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dâhil olmamakla birlikte, örgüte yardım eden kişinin durumunu belirlemektedir. 8. Fıkra örgütün propagandasını yapma suçuna yer verilmiştir.

Örgütlü suçluluk için, diğer unsurların da varlığı durumunda, genel olarak çok failli suçlar denilmiştir⁶⁶, fail çokluğu suçun maddi unsuru içerisinde zikredildiğinden, fail çokluğu durumunu izah etmek için,

⁶¹ ERDEM (2014), s. 30. "*Federal Mahkeme Roxin ve Schroeder'in ortaya koyduğu görüşten yararlanılmış olmakla birlikte, tamamen farklı bir dolaylı faillik figürü yaratmıştır. Mahkemeye göre dolaylı faillik ve yardım eden ayırımı, açıkça bir "değerlendirme sorunu"dur ve "her ikisi arasındaki geçiş akışkandır". Bu nedenle de ayırım konusunda "sert kurallar" geçerli olmayıp, "her somut olayın özelliğine göre" bir değerlendirmeye gidilmesi zorunludur*". Aynı eser, s. 22-23.

⁶² ÖZGENÇ (2013), s. 26.

⁶³ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 120.

⁶⁴ YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 808.

⁶⁵ YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 809.

⁶⁶ TULAY, M. Emre (2018), "Suç Örgütüne Yardım Etme Suçunun Özel Görünümlü İştirak Olarak Kabul Edilmesi", Dr. Dr. HC. Silvia Tellenbach'a Armağan, Ankara, ss. 673-686, s. 674; DURSUN (2009), s. 44.

'zorunlu iştirak'⁶⁷ ifadesi kullanılmıştır. Zira örgütlü suç, birtakım suçların, örgütlü olarak belirli bir hiyerarşi ve plan dâhilinde, çok failli olarak, belirsiz süreyle işlenmesidir⁶⁸.

TULAY'a göre yasanın 220/7. maddesinde hüküm altına alınan örgüte yardım suçu, yardım etmenin özel bir halidir. Yazar bu özel durum için 'özel görünümlü iştirak' ifadesini kullanmaktadır. Örgüte yardım bakımından TCK'nın 39. maddesi değil, 220/7. Maddesi uygulanmalıdır. Yazara göre ikincil derecede önemli hareketlerin genel iştirak kuralları kapsamında görülmesi gerekmektedir⁶⁹. Diğer taraftan; TCK'nın 220/ 6. ve 7. Fıkralarında örgüte yardım ve örgüt adına suç işlemek fiilleri suç olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme nedeniyle yapısı gereği iştirak olarak adlandırılabilir eylemler bağımsız birer suç oluşturmaktadır. Böylece TCK'nın 220. maddesine kural olarak iştirakin mümkün olmadığı ileri sürülmüştür⁷⁰.

Bazı yazarlara göre bu husustaki tartışmaların pratik önemi bulunmamaktadır. Ceza hukuku bakımından sorumlu tutulan; doğrudan failin arkasındaki kişilerin dolaylı fail, birlikte fail ya da azmettiren olarak sorumlu tutulması akademik önemi haizdir. Tüm kabuller açısından aynı ceza öngörüldüğünden konu uygulama açısından önemsizdir⁷¹. Kanaatimizce bu yaklaşım yerinde değildir. Zira oldukça dinamik bir alan olan ceza hukukunda yaklaşımlar değişmektedir. Öte yandan ülkemizde mevzuatın sık sık değiştiği nazara alındığında, ceza hükmü içeren müesseselerin arka planı ve felsefesinin ortaya konulması gerekmektedir.

1.3. Terör Örgütü

Fransızca kökenli olan terör kelimesi, 'korku', 'dehşet'; terörizm ise 'yıldırma' veya 'siyasi ancak kanun dışı ve şiddet içeren araçları kullanma' an-

⁶⁷ ÖZGENÇ (2021), s. 580-581; HAFIZOĞULLARI-KURŞUN (2007), s. 29.

⁶⁸ GÖKPINAR, Mahmut (2005) "Sosyal ve Kriminal Boyutlarıyla Organize Suç", ANKARA, TBB Dergisi, Sayı 60, s. 216.

⁶⁹ TULAY (2018), s. 675, 676.

⁷⁰ DURSUN (2009), s. 302.

⁷¹ ERDEM (2014), s. 12.

lamalarına gelmektedir⁷². Terör örgütleri yapısı itibarıyla bir tür suç örgütüdür. Terör örgütleri genellikle demokratik düzeni, anayasal sistemi ve devlet ya da hükûmeti hedef alan, devletin milletiyle bölünmez bütünlüğüne kast etmeyi amaç edinen yapılardır. Bu yönüyle siyaset bilimi ve uluslararası hukuk ile de yakından ilgilidir.

Amaç ve yöntem unsurları nazara alındığında terör örgütleri, diğer suç örgütlerinden ayrılmaktadır⁷³. Zira terör örgütünün varlığı için zorunlu olan amaçlar farklıdır.

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda terörün tanımı yapılmıştır. Kanun 1. maddesinde terör; *“cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerine, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suçu teşkil eden eylem”* şeklinde tanımlanmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun, *“Terör Örgütleri”* başlıklı 7. maddesinde; *“cebir ve şiddet kullanılarak, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle birinci maddede belirtilen amaçlara yönelik olarak suç işlemek üzere terör örgütü kuranlar, yönetenler ile bu örgüte üye olanlar, TCKnun 314. maddesi hükümlerine göre cezalandırılır”* denilmektedir.

Terör suçları ve terör örgütü için bir örgütün varlığı şarttır. Tek başına işlenebilecek terör eylemlerinin dünyadaki örneklerine rağmen, Türk Hukukunda terör suçları örgütlü suçlardır⁷⁴. Zira Terörle Mücadele Kanunu, terör suçlarının yaptırımı açısından TCK'nın 314. Maddesine; yasanın 314. Maddesi de 220. Maddesine gönderme yapmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere; bir örgütün hukuken varlığı açısından kanun, en az üç aynı amaçla bir araya gelmesi şartını aramakta-

⁷² HAFIZOĞULLARI-KURŞUN (2007), s. 47.

⁷³ OSMANOĞLU-KIDIL (2019), s. 1167; İNCE (2020), s. 263.

⁷⁴ BOZ, Burak (2020), “Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Örgütüne Üye Olma Suçu”, ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2, S.1, ss. 131-186, s. 145.

dır. Bazı yazarlar örgüt oluşturan kişilerin isnat yeteneğine sahip olması gerektiğini savunurken⁷⁵, diğer bazı yazarlar isnat yeteneğini kınama yargısı içerisinde değerlendirdiklerinden; onlara göre, üyelerin tamamının isnat yeteneği bulunması gerekmez⁷⁶. Terör örgütünün amaçları nazara alındığında, kanunun aradığı üç kişiden çok daha fazla örgüt üyesine ihtiyaç duyulduğunu düşünmekteyiz. Zira örgütün üye sayısının, örgütün amaçları ile müteradif olması gerekmektedir.

Öte yandan örgüt için aranan bir başka koşul birleşmedir. Yani örgütü oluşturan bireyler arasında belirsiz sayıda suç işlemek amacıyla bir araya gelme iradesi bulunmalıdır⁷⁷. Örgütlü suçların varlığı için fiili birleşme yeterli görülmüştür⁷⁸. Ayrıca bu birlikteliğin süreklilik arz etmesi şarttır⁷⁹.

Örgüt üyeleri arasında gevşek de olsa bir hiyerarşi bulunması gerekir⁸⁰. Ayrıca örgüt üyeleri arasında bir görev dağılımı yapılmasına da gerek görülmemiştir⁸¹. Hiyerarşi, “*bir toplumdaki ya da kuruluştaki bireylerin belirli faktörlere bağlı olarak statü, görev, alt ve üst arası ilişkiler sınıflandırılan ve bu sınıflara bağlı standartlar sunan yapı*” olarak tanımlanmıştır⁸².

Terör örgütünün varlığı açısından; örgütün, saydığımız unsurlarının yanında TMK’da zikredilen amaç ve yöntemlerin var olması şarttır. Bir başka deyişle örgütü, terör örgütü yapan ilave hususlar TMK’nın bu yönde yaptığı belirlemelerdir. Terör örgütleri cebir ve şiddet kullanılarak, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle faaliyet göstermektedir. Terör örgütlerini diğer suç örgütlerinden ayırmak

⁷⁵ BOZ (2020), s. 145.

⁷⁶ “İsnat yeteneği, kusurluluğun ön şartı değil de kişinin bir durumu olarak kabul edildiğinde, üç kişiden bir tanesinin isnat yeteneğine sahip olmaması örgüt olmaya engel değildir, çünkü bu kişiye ceza verilememesi başka şey, suçun faili olmaması başka şeydir”. HAFIZOĞUL-LARI-KURŞUN (2007), s. 36.

⁷⁷ EVİK (2013), s. 678.

⁷⁸ YENİDÜNYA, A-İÇER (2013), s. 802.

⁷⁹ BOZ (2020), s. 146; EVİK (2013), s. 680; Yargıtay CGK’ nun 01.02.2000 tarih ve E. 8–299 K. 1 sayılı ilamı.

⁸⁰ Yargıtay CGK. E. 2009/8-152, K. 2009/245 T. 20.10.2009.

⁸¹ YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 802.

⁸² <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hiyerar%C5%9Fi> Erişim Tarihi: 17.05.2022

için kanun koyucu TMK'nın 1. ve 7. Maddelerinde terör örgütleri açısından yöntemi belirlemiştir⁸³. Terör örgütünün amaçları ancak; anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerine, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak olabilir.

Adi suç örgütleri ve terör örgütleri, yapıları itibarıyla hiyerarşik bir şekilde suç işleme iradesi kapsamında örgütlenmeleri nedeniyle, benzer görünüşe sahiptir. Ancak terör örgütlerinin siyasi söylemlerinin ağır basması nedeniyle diğer örgütlerden ayrıldığı ifade edilmektedir⁸⁴. Hedef aldıkları siyasal ve anayasal düzen; terör örgütlerini, diğer suç örgütleri ve çetelerden⁸⁵ ayırmaktadır.

Öte yandan bir suç örgütünün, terör örgütü veya silahlı terör örgütü olarak kabul edilmesini sağlayacak mekanizma üzerinde durmak gerekir. Hukuk sistemimiz içerisinde, bir yapının/örgütün, terör örgütü ilan edilmesi, idari ve siyasi bir işlemle değil; yargı organları tarafından bu oluşumun terör örgütü olduğuna karar verilmesi ve bu kararın da kesinleşmesi ile mümkündür⁸⁶.

1.4. Terör Suçları

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan belirlemeye göre; bir örgütün, terör örgütü olabilmesi için aynı kanunun 1. ve 7. maddesindeki amaçları taşıması ve cebir, şiddet, baskı, korkutma unsurlarının bulunması gerekir. Herhangi bir yapının terör örgütü olarak değerlendirile-

⁸³ OSMANOĞLU-KIDIL (2019), s. 1162.

⁸⁴ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 44.

⁸⁵ "Örgütlü suçluluğun en temel şekli çetedir. Çete yasadışı işler yapmak ve çevresindeki kişileri korkutmak amacıyla bir araya gelen topluluk olarak tanımlanmaktadır. Çeteler yapıları itibarıyla küçük çaplı oluşumlardır ve işledikleri suç tipleri sınırlı sayıdadır". DEMİR-Cİ, Ertan (2019), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK m. 220), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, Yüksek Lisans Tezi, s. 26.

⁸⁶ Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 15.07.2015 tarih, 2015/3515 E. ve 2015/2323 K. Sayılı İlamı. <https://www.hukukmedeniyeti.org/karar/99604/silahli-teror-orgutu-tanimi-yargitay-karari> Erişim Tarihi:19.05.2019

bilmesi için TCK'nın 220. maddesinde hüküm altına alınan şartların varlığına ilaveten, örgütün siyasi bir amacının bulunması gerekmektedir. Ayrıca yukarıda değinildiği üzere yöntem bakımından da örgütün cebir ve şiddet yoluyla eylemli hareketi benimsemesi gerekmektedir.

Doktrinde terör suçları '*mutlak terör suçları*' ve '*nispi terör suçları*' şeklinde sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur⁸⁷. TMK'nın 3. Maddesindeki belirlemeye göre; TCK'nın 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320. maddeleri ile 310/1. fıkrasında yer alan suçlar, mutlak terör suçlarıdır. TCK ve diğer kanunlara göre yaptırım altına alınmış sair suçların, bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi durumunda nispi terör suçlarından bahsedilmektedir⁸⁸. Nispi terör suçlarının kaynağı TMK'nın 4. Maddesinde yer alan, aynı maddede sayılan suçların suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, terör suçu sayılacağına ilişkin hükmüdür. Nispi terör suçları, bir terör örgütü tarafından gerçekleştirilmediği takdirde adi suç vasfındadır. Anılan bu ayırım kanunda yer almasa da yargı kararlarına konu olmuştur⁸⁹.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. Maddesinde; terör örgütü kurma, yönetme ve terör örgütüne üye olma suçlarının, TCK'nın 314. Maddesine göre cezalandırılacağını belirtilmiştir. Bu suçlar yönünden TMK yaptırımı TCK'ya bırakmıştır. TCK'nın 314. Maddesinde ise "(1) *Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Birinci fıkrafta tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin diğer hükümler, bu suç açısından aynen uygulanır.*" Denilmiştir. Örgüte yönelik belirleme açısından TCK'nın 314/3. Fıkrası önem taşır. Zira anılan fıkra, yasanın 220. Maddesinde yer alan suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna gönderme yapmıştır.

⁸⁷ TURİNAY, Faruk Y. (2019), "Terörle Mücadele Kanunu'na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları", İnsan ve İnsan, S. 6.20, ss. 337-350, s. 339.

⁸⁸ OSMANOĞLU-KIDIL (2019), s. 1159-1160; TURİNAY (2019), s. 340.

⁸⁹ Yargıtay 16. Ceza Dairesi, E. 2018/1339, K. 2018/1279, T. 26.04.2018.

2. Bazı Terör Suçlarına İştirak

2.1. Genel Olarak

Türk Ceza Kanunu'nun genel hükümler kısmında yer alan iştirak hükümleri terör suçlarının incelenmesi bakımından ayrıca ele alınmalıdır. Zira toplu suç, suç örgütü ve iştirak farklı kavramlardır⁹⁰. Ayrıca şahsın eylemi, şeriklik veya müşterek suç işleme iradesinin ötesinde yeni bir suç olarak tasnif veya tavsif edilmiş olabilir. Bu durumda failliğin şerikliğe üstünlüğü kuralı devreye girecek ve şahıs, tanımlanan bu yeni suçun faili konumuna gelecektir⁹¹.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 3.maddesinde yapılan belirlemeye göre; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320. maddeleri ile 310 uncu maddesinin birinci fıkrasında yazılı suçlar, terör suçları olarak kabul edilmiştir⁹². Terörle Mücadele Kanunu'nun 4.maddesinde; terör amacı ile işlenen suçlar başlığı altında bir başka kataloğa yer verilmiştir. Mezkûr kanununun 4. maddesindeki suçlar, salt terör suçları olmayıp, terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde⁹³ nitelikli hal tanımını havi suçlardır.

Buraya kadar; örgütlü suçlar, terör suçları, faillik, şeriklik kavramlarına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, terör suçları açısından, iştirak hükümleri inceleme konusu yapılacaktır. Çalışmada öncelikle suçun unsurlarına ayrıntılı olarak girmeden, suç ile ilgili bilgi verilecek, akabinde iştirak konusu değerlendirilecektir.

2.2. Terör Örgütü Kurma ve Yönetme Suçu

Hukukumuzda örgüt kurma ve yönetme suçu TCK'nın 220. Maddesinde düzenlenmiştir. Silahlı örgüt ise TCK'nın 314. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Ancak TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu ile TCK'nın 314. Maddesinde düzenlenen silahlı örgüt kuruculuğu, yöneticiliği ve üyeliği suçları birbi-

⁹⁰ ŞEN-ERYILDIZ (2021), s. 419.

⁹¹ KOCA-ÜZÜLMEZ (2018), s. 458.

⁹² TÜRKOĞLU, Türker (2020), "Örgüte Yardımın Özel Şekli Olarak Terör Örgütüne Silah Sağlama Suçu (TCK 315)(Yargıtay Kararları Işığında)", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 11, S. 42, ss. 607-614, s. 613.

⁹³ TURİNAY (2019), s. 339.

rinden farklıdır. TCK'nın 220. maddesinde bahsi geçen örgüt, adi suç örgütüdür. Bu örgüt siyasi saiklerle kurulmuş değildir. Bu nedenle çıkar amaçlı suç örgütü⁹⁴ olarak adlandırılır. Örgütün silahlı veya silahsız olmasının bir önemi yoktur. TCK ve TMK birlikte değerlendirildiğinde; TCK'nın 220. maddesindeki suç örgütü, TMK'nın 1. ve 7. maddesindeki terör örgütü ve TCK'nın 314. maddesinde belirtilen silahlı terör örgütü şeklinde üç çeşit ayrıma gitmek gerekir.

Terör örgütü, siyasi amaçlarla kurulan, sevk ve idare edilen bir örgüttür. Hâlbuki TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen suç örgütü; siyasi saiklerle değil, çıkar amaçlı olarak kurulmuştur.

Yargıtay; *“TCK'nın 314. maddesi bakımından; bir oluşumun, bir yapılanmanın silahlı terör örgütü sayılabilmesi için, TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen suç işlemek için örgüt kurma suçunda örgütün varlığı için gerekli koşullar yanında, siyasi amaçla işlenen suçları amaç suç olarak işlemek üzere kurulmuş ve amaca matuf bir eylem gerçekleştirmeye yeterli derecede silahlı olması ya da bu silahları kullanabilme imkânına sahip bulunması...”* olarak tanımlamıştır⁹⁵.

Silahlı örgüt kurma ve yönetme suçu, suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçunun özel bir hali olarak değerlendirilmektedir⁹⁶. TMK'nın 7. maddesinin yollamasıyla TCK'nın 314. Maddesindeki belirlemeye göre; suç işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişiye, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilir.

⁹⁴ SÖZÜER, Adem, “Çıkar Amaçlı Suç Örgütü” Kavramı ve Özel Yargılama Önlemlerinin Türkiye'deki Boyutları in: Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Bağlamında Organize Suçlulukla Mücadele, Panel, İstanbul 2002, s. 59; ALACAKAPTAN, Uğur (2004), “Çıkar Amaçlı Suç Örgütü Kurma Suçu”, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, B, S. 1, ss. 45-60; SAZAK, Serkan (2019), Organize Suçlarla Mücadele Kapsamında Organize Suç Örgütleri, e-Elektronik kaynak, Erişim Tarihi: 24.05.2022, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/tadoc/ORGAN%C4%B0ZE%20SU%C3%87LARLA%20M%C3%9CCADELE%20KAPSAMINDA%20ORGAN%C4%B0ZE%20SU%C3%87%20%C3%96RG%C3%9CTLER%C4%B0.pdf>

⁹⁵ Yargıtay 16. Ceza Dairesi 2017/4786 karar sayılı ilamu. <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/suc-orgutu-kurma-orgut-yoneticiligi-orgut-uyeligi-sucu-cezasi-tck.html> (Erişim Tarihi:27.05.2019)

⁹⁶ TOROSLU (2013), s. 349.

TMK'daki tanıma göre terör örgütü cebir ve şiddet kullanarak baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden bir veya birkaçını yöntem olarak kullanır. Üye sayısı en az üç olarak belirlenmiş olmakla birlikte, örgütün amaçlarıyla paralel olarak; araç, gereç ve üye sayısı bakımından maksada elverişli olmalıdır. Silahlı terör örgütü için silah, olmazsa olmaz unsurdur. Üyelerinin tamamının silahlı olması şart değildir⁹⁷. Örgütün bu silahları gerektiğinde kullanma imkânının olması yeterlidir.

Örgütlü suçlarda iştirakin şekli ve iştirakin mümkün olup olmadığı tartışmalıdır. Yukarıda aktarıldığı gibi örgütlü suçlarda iştirakin mümkün olmayacağına dair görüşler bulunmaktadır. Zira örgüt üyesinin eylemi ile suça iştirak edenlerin eylemlerini ayırma olanağı bulunmamaktadır. Bunların hepsi benzer nitelikte eylemlerle örgüte katkı sağlamaktadır. Sağlanan katkı ya önemsizdir ya da katkının niteliğine göre örgüte yardım suçu gündeme gelmektedir⁹⁸.

Öte yandan iştiraktan bahsedebilmek için, iştirake konu eylemlerin belirtilen suça ilişkin icra hareketlerinin tamamlanmasından önce ortaya konulmasına bağlıdır. Bu nedenle örgüt kurulması sonrasında yapılacak katkılar TCK'nın 220/7. maddesindeki örgüte yardım suçunu oluşturacaktır⁹⁹. Bir başka deyişle örgüte yardım etme eylemi, kurulmuş bir örgütün varlığı halinde mümkündür. Bu nedenle bazı yazarlara göre; henüz örgüt kurulmamış ise örgüte yardım değil, örgüt kurma suçuna iştirak söz konusu olmalıdır¹⁰⁰. Bazı yazarlar ise örgüt kurma suçunun tehlike suçlarından olduğundan bahisle, bu suçlara iştirakin mümkün olmadığı görüşündedir¹⁰¹. ÖZEK ise, hazırlık hareketi niteliğindeki zarar tehlikesini değil, amaç suçlar bakımından gerçekleşen icra hareketindeki rolün değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir¹⁰².

⁹⁷ ÖNDİN, Hasan Burak (2020), "Terör Örgütü Üyeliği Suçunda Etkin Pişmanlık", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 11, S. 43, ss. 145-176, s. 153.

⁹⁸ İtalyan Hukukunda bu yöndeki görüşler için bkz.: EVİK (2013), s. 687.

⁹⁹ DURSUN (2009), s. 305.

¹⁰⁰ ERSAN (2013), s. 395.

¹⁰¹ HAFIZOĞULLARI-KURŞUN (2007), s. 30-32.

¹⁰² ÖZEK, Çetin (1994), "Silahlı Çete-Amaç Suç İlişkisinde İştirak Sorunları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49.03, ss. 357-378, s. 374.

Suç işlemek için örgüt kurmak iştirake benzer fakat ondan farklıdır. Zira örgüt kurma suçu zorunlu birliktelik gerektiren bir suçtur. İştirake suçun tamamlanmasıyla birlik dağılırken, suç örgütü veya terör örgütü, belirsiz sayıda suç işlemeyi amaçladığından, örgütlerin kamu barışı üzerindeki tesiri farklıdır¹⁰³. Yargıtay'a göre örgüt kurma suçu birkaç noktada iştiraktan ayrılmaktadır. İştirak için şerikler arasındaki anlaşma ile suç ve mağdur bellidir. Yani işlenecek suçun sayısı, konusu ve mağdur bellidir¹⁰⁴. Terör örgütü kurma ve yönetme suçunda bir araya gelen suç ortakları, sayısı belli olmayan miktarda suç için bir araya gelmektedir. Yargıtay'ın da isabetli olarak tespit ettiği gibi suç örgütü, bu yönüyle iştiraktan ayrılır.

Kanaatimizce bu suça genel hükümler bağlamında yardım etme mümkün değildir. Zira ideolojik veya siyasi sebeplerle, örgüt kurma ve yönetme suçuna yardım edenlerin örgütle iltisaklı olmadan bu suça yardım etmeleri mümkün değildir. Öncelikle aynı örgütsel ideolojiyi benimseyen ve terör örgütünün kurulmasına ve yönetilmesine yardım eden kişinin durumunu, örgüt kurma ve yönetme suçundan pratik olarak ayırmak mümkün değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve Hükümeti'ne karşı örgüt kurulmasına yardım etmek; amaç ve saik bakımından örgüt kurma ve yönetme suçu ile iç içedir. Zira örgüt amaç suçları işlemek için bir araya gelen kişilerden oluşmaktadır¹⁰⁵

Failin, örgütün kurucusu olarak kabul edilebilmesi için diğer üyeler ile fail arasında az da olsa hiyerarşik bir bağ bulunması, suç işleme iradelerinde devamlılık bulunması, örgüt üyelerinin sorumluluklarının, özel görev ve işlevlerin bulunması gereklidir¹⁰⁶.

Örgütün hiyerarşik ve fonksiyonel yapısı içerisinde, örgütün amacına uygun işleyişini sağlayan, genel stratejileri belirleyen kişiler örgüt yöneticileridir. Örgütü yönetmek için ille de örgütün kurucusu olmak

¹⁰³ TOROSLU (2013), s. 264.

¹⁰⁴ Yargıtay 6. Ceza Dairesi 2014/4234 karar sayılı ilamı (Erişim Tarihi:27.05.2019) <https://www.hukukmedeniyeti.org/karar/347427/yargitay-6-ceza-dairesi-e-2013-268-27-k-2014-4234/?v=list&aranan=m%C3%BCh%C3%BCr%20bozma%20su%C3%A7u%20savunma>

¹⁰⁵ YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 798.

¹⁰⁶ AKKAYA, Çetin (2009), Terör Suçları ve Cezalarının İnfazı, ANKARA, s. 216.

gerekmez. Terör örgütünü yöneten deyince sadece bir lider de anlaşılmalıdır. Örgütün hiyerarşi ve organizasyonu içerisinde birtakım kişiler yönetici olarak görev almış olabilir¹⁰⁷. Yargıtay, sözde tabur komutanı olarak örgüt içerisinde bulunan kişinin, örgüt üyeliğinden değil, örgütü yöneten olarak ceza alması gerektiğini belirlemiştir¹⁰⁸. Örgüt içi ilişkiler, failin tecrübesi, örgütte eski olma gibi özellikler ile örgüt üyesi, kendiliğinden örgütün yöneticisi konumuna gelebilir veya örgütün kurucu ve yöneticileri tarafından örgüt yöneticiliği görevi verilebilir¹⁰⁹.

Terör örgütünün şiddet kullanan ve iş bölümüne dayanan hiyerarşik yapısının doğal sonucu olarak, örgütün idari işbölümü ve yönetim faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için belli sayıda kişinin bir araya gelmiş olması gerekir. Bu özelliğinden dolayı örgütlü suç; disiplini, sürekliliği ve yerleşik yapısı nedeniyle iştirak kavramını aşan bir oluşumdur. Örgütlü suçların başta gelen özellikleri çok failli bir örgütlenme yapısına sahip olmaları, gizlilik ve süreklilik ilkelerine göre faaliyette bulunmalarıdır¹¹⁰. Bu tespit her zaman kolay yapılamamaktadır. Özellikle diğer üyeleri sevk ve idare ettiği, talimat verebildiği durumlarda fail, örgüt yöneticisi olarak sorumlu tutulmalıdır¹¹¹.

Örgüt kurma ve yönetme suçuna iştirak etmediği halde yardım eden kişilerin eylemi yardımın mahiyetine göre; terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etme suçu, terör örgütüne silah sağlama suçu veya terörizmin finansmanı¹¹² suçunu oluşturacaktır. Kanaatimizce, failliğin şerikliğe üstünlüğü¹¹³ kuralı gereği, fail burada normatif olarak tanımlanan yardım suçundan yargılanacaktır. Çünkü eylemi, müstakil¹¹⁴ bir suç

¹⁰⁷ **BALTACI**, Vahit (2007), *Terör Suçları ve Yargılaması*, ANKARA, s. 183.

¹⁰⁸ Yargıtay 9. Ceza Dairesi 13.03.2006, 2006/470 Esas, 2006/1484 karar sayılı ilanı.

¹⁰⁹ **BODUR-ÖZKUL** (2017), s. 107.

¹¹⁰ **AYDIN** (2009), s. 441.

¹¹¹ Yargıtay 16. Ceza Dairesi 2020/3679 Karar sayılı ilanı.

¹¹² **GÖDEKLİ**, Mehmet (2017), *Terörizmin Finansmanı Suçu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara; **YILMAZ**, Yeşim (2020), *Terörizmin Finansmanı Suçu*, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 17, S. 3, ss. 177-267.

¹¹³ **AKBULUT** (2020), s. 318; **ÜZÜLMEZ-KOCA** (2021), s. 460.

¹¹⁴ "Tıpkı 5237 sayılı TCK'da olduğu gibi Alman CK'da da, örgüt kurma veya örgüte iştirak etme fiilleri birer hazırlık hareketi niteliğinde olmasına rağmen Kanun Koyucu tarafından müstakil suçlar olarak düzenlenmiştir". **YURLU**, Fatih (2021), "Terör Suçlarıyla Mü-

olarak tanımlanmıştır. Terör örgütü kurma ve yönetme suçuna yardım eden olarak değil, yukarıda yazılan suçlardan birinin faili olarak cezalandırılacaktır.

Alman doktrininde kabul edilen görüş, suç örgütüne yardım etme eylemi kanunda özel görünümlü bir iştirak olarak düzenlendiği için, bu suça iştirakin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.¹¹⁵

Bazı yazarlar örgüt kurma suçuna azmettirme ve yardım etme şeklinde iştirakin mümkün olduğu görüşündedir. Bu görüşte olanlar azmettirme ve yardım etme şeklindeki eylemlerin örgüt kurulması öncesinde gerçekleşmesi koşuluyla, iştirakin mümkün olduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁶ Kriminolojik ve ontolojik sebeplerle bu görüşe katılmıyoruz. Zira örgütün kuruluş amacı ideolojik saiklere dayandığından, örgüt kurma ve yönetme suçunun faili olmadan, azmettirme pek mümkün gözükmemektedir. İdeolojik ve siyasi sebeplerle bir teşekkül oluşturulması fikri, hareketin fikrî altyapısını ve doğal olarak fikir babasını zorunlu kılacağından; bu fikri veren ve ideolojik zeminini hazırlayan kişi, bize göre; azmettiren değil, örgüt kurma suçunun faili olacaktır.

İştirak ve azmettirme kavramları ceza hukukunun temel kavramları olup örgüt yöneticileri açısından sorumluluğun tabiatına aykırıdır. Örgüt yöneticilerinin, amaçlanan suç açısından iştirak hükümleri çerçevesinde sorumlu olmaları için, iştirak iradesiyle hareket etmeleri gerekmektedir. Yahut bunların dolaylı faillik durumunun varlığı gerekir¹¹⁷. Oysa hukukumuzda örgüt yöneticilerinin sorumluluğu yasanın normatif yapısından (TCK'nın 220/5. Maddesi gereğince) kaynaklanmaktadır.

Adi suç örgütleri dediğimiz, suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna azmettirme biçiminde iştirak söz konusu olabileceği¹¹⁸ öne sürülse de kanaatimizce terör örgütü kurma suçu açısından azmettirme mümkün değildir. Terör örgütünü yönetme suçu açısından da azmet-

---

cadelede Yeni Konsept: Önalın Suçları - BGH Kararları Işığında Almanya Örneği", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29.3, ss. 2169-2208, s. 2179.

¹¹⁵ TULAY (2018), s. 680.

¹¹⁶ ŞEN-ERYILDIZ (2021), s. 103; DURSUN (2009), s. 305.

¹¹⁷ ÖZEK (1994), s. 358.

¹¹⁸ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK (2014), s. 791.

tirme mümkün değildir. Zira örgütü yönetme görevi, münhasıran örgütün kurucusu tarafından verilebileceği gibi örgütün bir başka yöneticisi tarafından da tevdi edilmiş olabilir. Yönetme görevini veren ilk durumda örgüt kurma, ikinci durumda örgüt yönetme suçunun faili olduğundan, yukarıdaki açıklamalarımız doğrultusunda ve genel hükümler kapsamında azmettirmeden bahsedilemeyecektir.

Suçun faili Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabileceği gibi, yabancı bir devlet vatandaşı da olabilir¹¹⁹. Örgütün nihai amaçlarını benimsemeden, bir grubu örgüt kurmaya ikna etmekten ve azmettirmekten bahsedilemez. Özellikle yabancı devletlerin istihbarat teşkilatlarının, bir başka ülkede örgüt kurulmasını kolaylaştırması, bir grubu bölücü örgüt kurmaya ikna etmesi durumunda durum böyledir. Örgüt kurulmasını sağlayan ajanların, aynı emir ve komutayı, örgüt kurulduktan sonra da devam ettirdikleri nazara alındığında, bizce, örgütün kuruluşu ve yönetimi hangi yabancı devlet ya da hükûmet tarafından sağlanmışsa, örgütün kurucusunun ve yöneticisinin de aynı yapı olduğunun kabulü gerekir.

2.3. Terör Örgütüne Üye Olma Suçu

Terör örgütüne üye olma suçu Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. Maddesinde düzenlenmiştir. Terör örgütü üyesini, örgütün kurucusu ve yöneticileri dışında kalan, örgüte katılan ve hiyerarşik ilişki içerisinde görev alan kişi olarak tanımlamak mümkündür. Örgüte üye olma suçunun sübuta ermesi için failin, örgütün niteliği ve amacını bilerek örgüte mütemadiyen katılmaya yönelik iradesini ortaya koyması yeterlidir. Bu yönüyle, terör örgütüne üye olma suçu temadi eden bir suçtur¹²⁰. Elbette terör örgütünün varlığı için bulunması gereken koşullar sağlandıktan sonra, üyelik için gerekli diğer kriterler ayrıca dikkate alınacaktır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. Maddesi, TCK'nın 314. Maddesine yollama yapmıştır. TCK 314/2. Maddesi 1. fıkrada tanımlanan örgütte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verileceğini hüküm altına almıştır. Terör örgütüne üye olmak; TMK'da ve TCK'nın 314/1. maddesinde nitelikleri belirtilen örgüte katılmayı, bağlanmayı, hiyerar-

¹¹⁹ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 105.

¹²⁰ Yargıtay 9. Ceza Dairesi 06.03.2007, 2007/2495 Esas, 2007/1358 Karar sayılı ilamı.

şik güce tabi olmayı ifade etmektedir. Böylece kişi, örgüt üyesi sayılmaktadır. Örgüt üyeliği, örgüte katılma iradesinin ortaya konulması ve bu iradenin temadi etmesi ile mümkün olur. Bu iradenin nasıl ortaya konulduğunun bir önemi yoktur. Failin, yapıya dâhil olma ve örgütün amacına yönelik eylemlerde bulunma kastıyla hareket etmesi gerekir¹²¹. Aksi halde suç oluşmaz.

Yargıtay'ın tanımına göre örgüt üyesi; örgüt amaçlarını bilen ve benimseyen, hiyerarşik yapıya dâhil olan ve verilecek görevleri yerine getirmeye hazır olarak kendi iradesini örgüt iradesine terk eden kişidir. Örgüt üyeliği, örgüte bağlanmayı, organik bağ kurup faaliyetlere katılmayı ifade etmektedir. Organik bağ ise, canlı, etkin, talimat almaya açık ve hiyerarşik konumu tespit eden bağ olup, üyeliğin en önemli unsuru olarak tanımlanmıştır. Örgüte yardım veya örgüt adına suç işleme suçları ile örgüt üyeliğini ayırt eden özellik, örgüt üyesinin örgüt hiyerarşisi içerisinde verilen her türlü emir ve talimatı sorgulamaksızın tamamen teslimiyet duygusuyla yerine getirmeye hazır olması ve o şekilde ifa etmesidir¹²².

Örgüte üye olmak, hakikaten müstakil bir suçtur. Örgüt üyeliği; evvelce kurulmuş olan bir örgüte katılmak, yani iltihak şeklinde olur. Örgüte üye olmak fiilen katılmayı, bundan böyle örgütten emir, talimat almayı ve örgütün nihai amaçları için çalışmayı ifade eder. Üyelik için birtakım ritüellerin tamamlanması ya da bir belgenin tanzimi de gerekmez. Tek taraflı irade ile örgüte katılmak mümkün görülmüş ve kurucu ve yöneticilerinin rızası da aranmamıştır¹²³.

Örgüt üyesi olmak, örgütün amacını bilerek ve bu amacı benimseyerek, bu amaç için çalışma saikiyle örgüte katılmaktır. Elbette örgüte katılma aşama aşama gerçekleşir. Örgüt tarafından önce sempatizanlar ve potansiyel sempatizanlar belirlenir. Sonra siyasi ve ideolojik bilinçlendirme ve ardından kitlesel eylemlerle cesaretleri geliştirilir¹²⁴. Son aşamada örgütün kurulma amaçlarını gerçekleştirmeye matuf olarak,

¹²¹ AKKAYA (2009), s. 217.

¹²² Yargıtay 16.Ceza Dairesi 2017/4786 Karar sayılı ilamı.

¹²³ ÖZGENÇ (2019), s. 24.

¹²⁴ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 113.

örgüte katılma iradesini ortaya koyan fail, örgütün üyesi konumuna gelir. Bu sebeple örgüte üye olma anının belirlenmesi oldukça güçtür. Zira hangi eylemin sempati veya ilgi düzeyinde kaldığını, hangi eylemin örgüte üyelik ya da iltisak anlamı taşıyacağını saptamak kolay değildir. Her suç örgütünün farklı örgütlenme biçimi bulunduğu da dikkate alındığında, denklem daha da karmaşık hale gelmektedir¹²⁵.

Terör örgütüne üye olma suçu müstakil fail tarafından işlenen bir suç olarak kabul edildiğinden, bu suça iştirak mümkün değildir¹²⁶. Bazı yazarlar, örgüte üye olma suçuna iştirak eden kişinin, örgütün kurucusu, yöneticisi ya da üyesi olmaması şartıyla iştirakin mümkün olduğunu iddia etmektedir. Bir kimsenin örgüt üyesi olma suçuna iştirakten sorumlu tutulabilmesi için örgüt hiyerarşisi içinde yer almaması gerekir¹²⁷. Yukarıda terör örgütü kurma ve yönetme suçu bakımından yapılan açıklamalarımız burada da geçerlidir. Terör örgütüne üye olmaya azmettiren veya yardım eden mutlaka örgütün kurucusu, yöneticisi ya da örgütün bir başka üyesidir. Bunlar dışında birinin örgüte üye olmaya azmettirmesi veya yardım etmesi pek mümkün gözükmemektedir.

Alman doktrininde, suç örgütüne yapılan yardımın tamamlayıcı veya ikincil nitelikte olması halinde, eylemin ayrıca değerlendirilmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır. Söz konusu bu eylemlerin, yardıma yardım olarak değerlendirilmesi durumunda iştirake ilişkin genel hükümlerin de dikkate alınması gerekecektir¹²⁸. Yardım etme eylemini tamamlayıcı nitelikte olan hareketler bakımından TCK'nın 220/7. Maddesinde tanımlanana iştirak ile birlikte TCK'nın 39. maddesini dikkate almak gerektiğini belirten yazarlar bulunmaktadır¹²⁹.

TCK'nın 220/5. Maddesi kapsamında örgüt yöneticilerinin sorumluluğu yasanın belirlemesinden kaynaklanmaktadır. TULAY'a göre bu düzenleme, organize hâkimiyet mekanizmalarına dayalı dolaylı faillik

¹²⁵ Yargıtay eylemin sempati ve iltisak boyutunu aştığının ispatını aramaktadır. Yargıtay 16.Ceza Dairesi 2017/5155 Karar sayılı ilamı.

¹²⁶ AKKAYA (2009), s. 232.

¹²⁷ DURSUN (2009), s. 307.

¹²⁸ TULAY (2018), s. 681.

¹²⁹ TULAY (2018), s. 684.

kuramının, iştirakin diğerk görünüm şekillerinin önüne geçmesi anlamına gelmektedir¹³⁰.

Örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişinin örgüt üyesi olarak cezalandırılacağını düzenleyen TCK'nın 220/7. maddesi, TCK'nın 39. maddesine göre özel hükümdür. Bu suça yardım biçiminde iştirak kurlarının uygulanması mümkün görülmemiştir¹³¹.

Örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesi amacıyla bir başkasını azmettirme, teşvik etme, yardım vaadinde bulunma, yol gösterme, yer sağlama, araç sağlama gibi hareketle iştirak niteliğinde görülse de sağlanan katkının süreklilik arz etmesi ve örgüt hiyerarşisine dâhil olma durumunda örgüt üyeliği söz konusudur. Şayet hiyerarşik yapıya dâhil olma hali yoksa bu sefer de örgüte yardım suçu gündeme gelecektir. Örgüte yardım gibi bağımsız bir suç tipi olmaması halinde iştirak hükümlerinin uygulanması mümkün görülmüştür¹³². Ancak mer'i mevzuata göre yardımın çeşitli şekilleri suç olarak hüküm altına alındığından, kanaatimizce iştirak hükümlerinin uygulanması olanağı bulunmamaktadır.

Terör örgütünün; kurucusu, yöneticisi veya üyesi olmayan birinin terör örgütüne üye olmaya azmettirme ve yardım etmesinden bahsedilecekse, bu eylem başlı başına terör örgütüne yardım anlamı taşıyacağından, artık şeriklikten değil, örgüte yardım etme suçundan bahsedilecektir¹³³. Örgüte üye kazandırmaya yönelik hareketlerin faali örgüt üyesi olarak cezalandırılmalıdır¹³⁴. Bu nedenle terör örgütüne üye olma suçuna azmettirme ve yardım etme mümkün görünmemektedir. Failliğin şerikliğe üstünlüğü kuralı burada da geçerlidir.

2.4. Terör Örgütüne Bilerek ve İsteyerek Yardım Etme Suçu

TCK'nın 220/7. maddesindeki belirlemeye göre; örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dâhil olmamakla birlikte örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi, örgütü üyesi olarak cezalandırılır. Aynı düzenlemeye

¹³⁰ TULAY (2019), s. 99-100.

¹³¹ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK (2014), s. 791; İNCE (2020), s. 250-260.

¹³² EVİK (2013), s. 688.

¹³³ Aksi yönde görüş için bkz: TOZMAN (2017), s. 405.

¹³⁴ ÖZGENÇ (2019), s. 50.

göre; örgüt üyeliğinden dolayı verilecek ceza; yapılan yardımın niteliğine göre, üçte bire kadar indirilebilir. Burada hâkime takdir yetkisi tanınmıştır.

765 Sayılı TCK'daki düzenleme '*örgüt mensuplarına yardım ve yataklık etme*' şeklinde iken, 5237 sayılı TCK müstakil suç tanımından vazgeçerek, yardım eden kişiyi örgüt üyesi gibi cezalandırmayı öngörmüştür¹³⁵. Bu husus madde gerekçesinde açıklığa kavuşturulmuş ve örgüte yardım ve yataklık yapan failin, örgüt üyesi gibi cezalandırılacağı yazılmıştır. Örgüt üyeliği ve örgüte yardım etme suçları ayrı birer suç olduğu halde, madde gerekçesine göre örgüte yardım etme suçu, sanki örgüt üyeliğinin cezada indirim gerektiren nitelikli şekli gibi değerlendirilmiştir. Her iki suçun unsurları ve failde aranan özellikler dikkate alındığında her ikisi ayrı birer suçtur. Özellikle örgüt üyeliği temadi eden bir suç iken, örgüte yardım ve örgütün finansmanı suçları açısından bu süreklilik aranmamıştır¹³⁶.

Silahlı terör örgütüne yardım etme suçu TCK'da üç ayrı şekilde düzenlenmiştir. İlk olarak TCK'nın 220/7. maddesinde belirlenen ve çeşitli şekillerde yapılacak yardım, ikincisi örgüte yardım etme suçunun özel bir şekli olan ve TCK'nın 315. maddesinde düzenlenen örgüte silah sağlama biçimindeki yardım, son olarak da, terörün finansmanı şeklindeki yardımdır. Sadece yardımların şekli birbirinden farklıdır¹³⁷.

Suçun faili açısından '*bilerek ve isteyerek yardım eden kişi*' ifadesi kullanılmıştır. Bu cümleden olarak, herkes bu suçun faili olabilir. Ancak örgüt üyesi olan kişiler bu suçun faili olamazlar¹³⁸. Aynı şekilde; örgütün kurucu ve yöneticileri de bu suçun faili olamazlar. Failin, suç örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmiş olması şarttır. Yani yardım fiili, yardım edilen yapının, terör örgütü olduğunun, fail tarafından bilinmesi

¹³⁵ ÖZGENÇ (2019), s. 39.

¹³⁶ YILMAZ, Yeşim (2020), s. 228.

¹³⁷ ÇETİN, Nusret (2019), Terör Örgütüne Bilerek ve İsteyerek Yardım Etme Suçu, e-makale, <http://www.nusretcetin.av.tr/makale.aspx?id=12&idkat=1> Erişim Tarihi: 15.06.2019

¹³⁸ ÖZGENÇ (2019), s. 43; YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 815.

şartına bağlanmıştır. Madde metninde yer alan 'bilerek' ifadesi doğrudan kasta karşılık gelmektedir¹³⁹.

Yapılan yardımın örgütsel yapıya ya da örgüt üyelerine yapılması arasında fark bulunmamaktadır¹⁴⁰. Örgüt mensuplarına yardım, örgüt mensuplarının faaliyetlerini kolaylaştıran maddi ve manevi destek anlamına gelmektedir¹⁴¹. Örgüte yardım ile örgütün üyelerine yardım arasında ayırım yapma imkânı bulunmamaktadır. Ancak örgüte yönelik olmadıkları ve örgüte fayda sağlamadıkları sürece, örgüt üyelerine ve yöneticilerine yapılan şahsi yardımların, örgüte yardım olarak nitelendirilemeyeceği öne sürülmüştür¹⁴².

Terör örgütüne yardım suçu; serbest hareketli bir suçtur. Yardım çeşitli şekillerde yapılabilir. Örgüt mensuplarına iâşe veya yer temin etmek, yol göstermek, bilgi sağlamak şeklinde işlenebilir. Yukarıda izah edildiği gibi; bu yardım, silahlı terör örgütüne silah sağlama şeklindeyse TCK'nın 315. maddesinde tanımlanan örgüte silah sağlama suçunu¹⁴³; terör örgütüne parasal yardımda bulunulması şeklindeyse 6415 Sayılı Kanun'a göre terörün finansmanı suçunu¹⁴⁴ oluşturacaktır. Burada özel normun, genel norma önceliği ilkesi devreye girecektir.

¹³⁹ ÖZGENÇ, İzzet (1997), "Suç Teşekkülü, Düşüncüyü Açıklama ve Örgütlenme Hürriyeti", İSTANBUL, İÜHFİM, C. LV, S. 3, s. 54.

¹⁴⁰ TULAY (2018), s. 676.

¹⁴¹ HAFIZOĞULLARI-KURŞUN (2007), s. 65; "Yardım fiilini işleyen failin örgütün hiyerarşik yapısına dâhil olmaması, yardımda bulunduğu örgütün TCK'nın 314. maddesi kapsamında silahlı terör örgütü olduğunu bilmesi, yardımın örgütün amacına hizmet eder nitelikte bulunması yardım ettiği kişinin örgüt yöneticisi ya da üyesi olması gereklidir. Yardımdan fiilen yararlanmak zorunlu değildir. Örgütün istifadesine sunulmuş olması ve üzerinde tasarruf imkânının bulunması suçun tamamlanması için yeterlidir". Yargıtay, 9. Ceza Dairesi'nin 2019/2397 E, 2021/1977 K. Sayılı İlamı.

¹⁴² YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 812.

¹⁴³ YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 811.

¹⁴⁴ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 140; "6415 sayılı Kanununun 4. maddesinin 1. fıkrasında; terörizmin finansmanı suçunun icra hareketleri konusunda seçimlik hareketlerin numerus clausus, yani tahdidi olarak aynı Kanununun 3. maddesinde sayıldığı, terörizmin finansmanı suçunun gerçekleşebilmesi için 3. maddede sıralanan yasak fiillerden birisinin icrası suretiyle fon sağlanması, yani örgüte fon aktarılması veya toplanmasının gerektiği, ceza verilebilmesi için fonun bir suçun işlenmesinde kullanılma şartının aranmadığı, bu açıdan yasak fiillerden birisinin ihlali yeterli olup, bu fonun örgütün amacı veya faaliyetleri kapsamında kullanılmasına, hatta bu kapsamda bir suçta teşebbüs edilmesine gerek olmadan terörizmin

Yargıtay; terör örgütü üyesi olan şahsın bu sıfatını bilerek; evinde barındıran, çarşıdan kendi parasıyla elbise alarak giydiren, tedavisi ile ilgilenen ve şahsın ev telefonundan görüşme yapmasını sağlayan failin, örgüte bilerek ve isteyerek yardım suçunu işlediğine hükmetmiştir¹⁴⁵.

Yargıtay bir başka yargılamasında ise Fransa'da oturan sanığın terör örgütü PKK'ya üye olan oğlunun yaralandığını öğrenmesi üzerine Fransa'dan Türkiye'ye gelip, Lice İlçesi Aşağıpınar kırsalına giderek oğlu ile bulunduğu, örgütten ayrılması yolunda uyarı ve ısrarda bulunduğu, ardından tedavi için Fransa'ya götürmek isterken güvenlik güçlerince yakalandığı, sanığın eyleminin terör örgütüne yardıma yönelik olmadığı, oğlunun, yakalanmaktan kurtulması için imkân sağlama niteliğinde olduğu, sanık hakkında 5237 sayılı TCK'nun 283/3. maddesi uyarınca cezaya hükümlenmemesi gerektiğine karar vermiştir¹⁴⁶.

Terör örgütü kurmak ve yönetmek, suçunun aksine terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etme suçu; çok faili bir suç olmayıp, zorunlu iştirak kavramı içerisinde mütalaa edilmemelidir. Zira müstakil olarak tek bir kişinin, örgüte yardım anlamına gelecek tipik hareketi yapması, bunu bilerek ve isteyerek icra etmesi, yardım ettiği yapının terör örgütü olması yeterlidir. Terör örgütüne yardım suçu açısından, örgüt için aranan; devamlılık, hiyerarşi ve elverişlilik gibi şartlar aranmaz¹⁴⁷. Zira kanun koyucu terör örgütüne yardım suçu bakımından böyle bir belirlemede bulunmamıştır.

Terör örgütüne yardım suçu müstakil bir suç olmakla birlikte, birden fazla kişi tarafından işlenmesi de mümkündür. Birden fazla kişinin örgüt üyesi olmaksızın aynı suç işleme iradesi kapsamında bir araya gelmesi ve örgüte yardım niteliğinde eylemlerde bulunması durumun-

---

finansmanı suçundan da ceza sorumluluğunun gündeme geleceği açıktır. Bununla beraber; örgüte finansman sağlanması suçu yalnızca terör eylemleri ve terör örgütleri ile sınırlı tutulmuş olup, çıkar amaçlı suç örgütleri için ayrı bir düzenleme öngörülmemiştir". ŞEN, Ersan-ERVAN, Mehmet Vedat (2022), Örgüte Yardım Suçu ile İlgili Son Mülhazalar, <https://sen.av.tr/tr/makale/orgute-yard%C4%B1m-sucu-ile-ilgili-son-mulahazalar> Erişim Tarihi:31.05.2022.

¹⁴⁵ Yargıtay, 9. Ceza Dairesi'nin 2019/12787 Esas ve 2009/11005 Karar Sayılı ilamı.

¹⁴⁶ Yargıtay, 9. Ceza Dairesi'nin 2008/9021 Esas ve 2010/3628 Karar Sayılı ilamı.

¹⁴⁷ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 36.

da, müşterek faillik söz konusu olacak ve faillerden her biri, terör örgütüne yardım etme suçundan sorumlu tutulacaktır¹⁴⁸. Suçun, bu yönüyle bir ayrıcalık göstermediği görülmektedir.

Örgüte yardım suçunun işlenmesine iştirak eden kişiler, iştirak eden değil, örgüte yardım suçunu bizzat işleyen olarak sorumlu olacaktır¹⁴⁹. Terör örgütüne bilerek yardım etme suçuna ‘yardım’ etmesi durumunda fail; genel hükümler bağlamında yardım eden değil, aynı suçun müşterek faili olacaktır¹⁵⁰. Zira tipik suç zaten bir yardım etme suçudur. Genel hükümlerdeki yardımı aşan ve münhasıran özel hükümler kısmında düzenlenmiş olması nedeniyle, aynı tipikliğe uygun hareket gerçekleşmiş olduğundan terör örgütüne bilerek yardım etme suçuna ayrıca yardımdan bahsetme olanağı yoktur. Kısacası bu suçun icrasına yardımcı olan ‘yardım eden’ değil, müşterek fail olur.

Örgüte yardım suçunun, özel görünümlü iştirak şeklinde düzenlendiğini kabul eden yazarlara göre; suçun özel görünümlü iştirak özelliği göstermesi, bu suçta ayrıca iştirake engel değildir. Özel görünümlü iştirak düşüncesinin neticesinde örgüte yardımda bulunan failin TCK’nın 220/7. Maddesine göre cezalandırılması gerekir. Ancak ortaya çıkan hareketleri yasanın 220/7. Maddesinde tanımlanan fiile iştirak olarak değerlendirmek gerekirse yasanın 220/7. maddesi ile birlikte 39. Maddenin de tatbiki gerekecektir. Yazara göre bu sonuç failin daha lehinedir¹⁵¹.

Yargıtay TCK’nın 39. Maddesinde düzenlenen yardım etme ile yasanın 220/7. Maddesindeki örgüte yardım suçunun niteliklerinin farklı

¹⁴⁸ BODUR-ÖZKUL (2017), s. 162.

¹⁴⁹ DURSUN (2009), s. 309.; “Alman Hukukunda, suç örgütüne yardım suçu ‘özel görünümlü iştirak’ olarak düzenlendiğinden bu suçta iştirak mümkün görülmemiştir”. TULAY (2018), s. 680.

¹⁵⁰ “Örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmamakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım etme fiili, 220 nci maddenin 7 nci fıkrasında bağımsız suç olarak düzenlenmiştir. Buna göre, örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dâhil olmamakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi, örgüt üyesi olarak cezalandırılacaktır. Bu ihtimalde, genel iştirak kuralları (m.39) uyarınca failin suç işlemek amacıyla örgüt kurma, yönetme ve örgüte üye olma suçuna yardım etmeden dolayı sorumluluğuna gidilmeyecektir.” YENİDÜNYA-İÇER (2013), s. 822; ŞEN-ERYILDIZ (2021), s. 423.

¹⁵¹ TULAY (2018), s. 683.

olduğu görüşündedir. Örgüte yardım durumunda, yüksek mahkemeye göre, yasanın 220/7. Maddesi tatbik edilmelidir¹⁵².

Kanaatimizce örgüte yardım suçuna TCK'nın 39. Maddesi bağlamında yardım mümkün değildir. Yardımcı, terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etme suçunun failine, yine bilerek ve isteyerek yardım ediyorsa; artık yardım eden değil aynı suçun faili olmalıdır.

Yasanın 220/7. Maddesi ile şerikliğe ilişkin hükümler daraltılmıştır. Örgüte üye olmayan kişinin yardımı münhasıran suç olarak düzenlendiğinden, şerikliğin bir şekli olan yardıma ilişkin hükümler uygulanmamalıdır¹⁵³.

EVİK'e göre TCK'nın 220/7 maddesi olmasaydı, örgüte üye olmayan ancak örgüte bilerek veya isteyerek yardım eden kişi açısından iştirake ilişkin ceza yasasının genel hükümlerin uygulanması gerekecekti. Ancak var olan norm nedeniyle, genel hükümler bakımından suça iştirak olarak değerlendirilebilecek yardım etme hareketi, örgüt üyeliği olarak kabul edilecek, ancak yapılan yardımın mahiyetine göre indirimli cezaya hükmedilecektir¹⁵⁴. Kanaatimizce yardım etme hareketi, örgüt üyeliği olarak kabul edilmemiştir. Sadece cezanın hesabı bakımından örgüt üyesine göre belirleme yapılmıştır. Örgüte yardım suçunun failini, örgüt üyesi olarak nitelenmek isabetli değildir. Zaten 7. Fıkra açıkça '*örgüt üyesi olmamakla birlikte*' ifadesini içermektedir. Ancak TCK'nın 220/7. Maddesi nedeniyle iştirake ilişkin genel kuralların burada geçerli olmayacağını düşünüyoruz.

Terör örgütüne yardım etme suçunun özel bir hali¹⁵⁵ olan; örgüte silah sağlama suçu ile terörizmin finansmanı suçunda durum biraz farklıdır. Örneğin örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüte silah sevk eden faile, örgüt üyesi olmadığı halde yardım eden nakliyecisi açısından, TCK'nın 315. maddesinde düzenlenen silah sağlama suçuna yardım ile TCK'nın 220/7. maddesinde hüküm altına alınan örgüte yardım arasın-

¹⁵² Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 12.09.2019 tarih, 2019/7004 E, 2019/5220 K. Sayılı ilamı.

¹⁵³ **ERSAN** (2013), s. 395.

¹⁵⁴ **EVİK** (2013), s. 689.

¹⁵⁵ **TOROSLU** (2013), s. 354.

da aynı nev’iden fikri içtima uygulanacağı öne sürülmüştür¹⁵⁶. Ancak yukarıdaki örnekte; TCK’nın 315. maddesinde düzenlenen silah sağlama suçuna yardım bir iştirak şekli iken ile TCK’nın 220/7. maddesindeki yardım etme suçu müstakil bir suçtur. Kanaatimizce failliğin şerikliğe üstünlüğü kuralı uygulanmalıdır. Bu nedenle, içtima kurallarına başvurmadan, fail örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüte yardım etme suçundan cezalandırılmalıdır. Terörizmin finansmanı açısından da aynı açıklamalarımız geçerlidir.

Terör örgütüne yardım etmeye azmettiren; mutlaka örgütün kurucusu, yöneticisi ya da örgütün bir başka üyesidir. Bunlar dışında birinin örgüte yardım etme suçuna azmettirmesi pek mümkün değildir. Terör örgütünün; kurucusu, yöneticisi veya üyesi olmayan birinin, bir başkasını, terör örgütüne yardım suçuna azmettirmesi durumunda bize göre bu eylem başlı başına terör örgütüne yardım anlamı taşımaktadır. Bu nedenle, artık azmettirmeden değil, örgüte yardım etme suçundan bahsedilecektir. Terör örgütüne yardım etme suçuna azmettirme ve yardım etmeyi mümkün görmemekteyiz.

SONUÇ

Terör örgütü kurma ve yönetme suçu, terör örgütüne üye olma suçu, terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etme suçları açısından iştiraki tartıştığımız bu çalışmada yardım ve azmettirmenin belirtilen suçlar açısından mümkün olup olmadığı değerlendirilmiştir. Suçun özel görünüş biçimlerinden olan iştirak, terör suçları açısından incelenmiştir.

Terör suçu olarak kabul edilen suçlara iştirakin mümkün olup olmadığı her suç tipi için ayrı ayrı incelenmiştir. Zira zorunlu olarak çok failli olan terör suçlarında, ‘yardım etme’ TCK’nın genel hükümlerindeki yardımı kavramsal olarak aşmaktadır.

Suç işlemek için örgüt kurma ve yönetme suçu zorunlu iştiraki gerekli kılan suçlardandır. Belli noktalarda ise iştirakten ayrılmaktadır. İştirak için şerikler arasındaki anlaşma ile suç ve mağdur bellidir. Yani işlenecek suçun sayısı, konusu ve mağdur bellidir. Terör örgütü kurma ve yönetme suçunda bir araya gelen suç ortakları, sayısı belli olmayan

¹⁵⁶ ÖZGENÇ (2019), s. 42.

miktarda suç için bir araya gelmektedir. Görüldüğü gibi bu yönüyle iştiraktan ayrılmaktadır.

Yine terör örgütüyle iltisaklı olmayanların azmettirmesi de bir hayli imkânsız görünmektedir. Görüldüğü üzere terör suçları konusunda inceleme yaparken temel iştirak hükümleri yeterli olmamaktır. Zira şahsın eylemi, şeriklik veya müşterek suç işleme iradesinin ötesinde yeni bir suç olarak tasnif veya tavsif edilmiştir. Bazen de terörizmin finansmanında olduğu gibi, *'terörizmin finansmanı suçuna'* yardım ile *'terör örgütü üyesi olmamakla birlikte örgüte yardım'* suçu arasında içtima sorunsalı ortaya çıkabilmektedir. Hukukumuzda faillik şerikliğe nazaran üstün tutulmuştur. Bu itibarla normatif olarak tanımlanmış örgüte yardım suçunun faili olan şahsın, terör suçlarından bir başkasına yardım eden (şerik) olarak sorumlu tutulması söz konusu olmayacaktır.

Terör örgütüne üye olma suçu müstakil fail tarafından işlenen bir suç olarak kabul edildiğinden iştirak mümkün değildir. Terör örgütüne üye olmaya azmettiren veya yardım eden mutlaka örgütün kurucusu, yöneticisi ya da örgütün bir başka üyesidir. Bunlar dışında birisinin örgüte üye olmaya azmettirmesi veya yardım etmesi mümkün değildir. Terör örgütünün; kurucusu, yöneticisi veya üyesi olmayan birisinin terör örgütüne üye olmaya azmettirme ve yardım etmesinden bahsedilecekse bu eylem başlı başına terör örgütüne (eleman kazandırmak suretiyle) yardım anlamı taşıyacağından, artık şeriklikten değil, örgüte yardım etme suçundan bahsedilmelidir. Terör örgütüne üye olma suçuna azmettirme ve yardım etme şeklinde şerikliği mümkün görmüyoruz. Failliğin şerikliğe üstünlüğü kuralı geçerli olmalıdır. İkincil nitelikte katkılar açısından buna aykırı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İkincil derecede önemli hareketlerin genel iştirak kuralları kapsamında görülmesi eğilimi bulunmaktadır. Ancak mer'î mevzuatta karşılığı bulunmadığından failliğin şerikliğe üstünlüğü kuralının, açıklamalarımız doğrultusunda geçerli olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

- AKBULUT**, Berrin (2010), “Bağlılık Kuralı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 1, ss. 167-214.
- AKBULUT**, Berrin (2020), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA.
- AKKAYA**, Çetin (2009), Terör Suçları ve Cezalarının İnfazı, ANKARA.
- ALACAKAPTAN**, Uğur (2004), “Çıkar Amaçlı Suç Örgütü Kurma Suçu”, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, B, S. 1, ss. 45-60.
- AYDIN**, Devrim (2009), Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, ANKARA.
- BALCI**, Meral (2021), Ceza Hukukunda Bağlılık Kuralı Kapsamında Azmettirme, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilim Dalı, Doktora tezi.
- BALTACI**, Vahit (2007), Terör Suçları ve Yargılaması, ANKARA.
- BAŞ**, Eylem (2021), Ceza Hukukunda Fail ve Mağdur, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BİRTEK**, Fatih (2018), Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, Ankara, s.197.
- BODUR**, Nurullah-ÖZKUL, Eshat (2017), Uygulamada Terör Örgütü ve Terör Suçları, ANKARA.
- BOZ**, Burak (2020), “Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Örgütüne Üye Olma Suçu”, ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2, S.1, ss. 131-186.
- CENTEL**, Nur-ZAFER, Hamide-ÇAKMUT, Özlem (2005) Türk Ceza Hukukuna Giriş, İSTANBUL.
- ÇETİN**, Nusret (2019), Terör Örgütüne Bilerek ve İsteyerek Yardım Etme Suçu, e- makale, <http://www.nusretcetin.av.tr/makale.aspx?id=12&idkat=1> Erişim Tarihi:15.06.2019
- DEMİRBAŞ**, Timur (2005), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA.
- DEMİRCİ**, Ertan (2019), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK m. 220), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- DURSUN**, İsmail (2009), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK m. 220), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, Kamu Hukuku Bilim Dalı.
- EKİCİ ŞAHİN**, Meral (2015), “İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Suça Etki Eden Nedenlerin Şeriklere Sirayeti”, AÜHFİD, S. 64.3, ss. 637-686.
- ERDEM**, Mustafa Ruhan (2014), “Organize Yapı İçerisinde Otoriter İlişkilerden Kaynaklanan Egemenliğe Dayalı Dolaylı Faillik Kurumu ve TCK m. 220/5”, CHKD, Cilt: 2, Sayı: 1-2, ss.11-30.

- EREM**, Faruk (1984), Ceza Hukuku Genel Hükümler, ANKARA.
- ERSAN**, Aykut (2013), "Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK md. 220)", İÜHFİM C. LXXI, S. 1, ss.381-408, s.398-399.
- EVİK**, Vesile Sonay (2013), "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, 19(2), ss.667-697.
- GÖDEKLİ**, Mehmet (2017), Terörizmin Finansmanı Suçu, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- GÖKPINAR**, Mahmut (2005) "Sosyal ve Kriminal Boyutlarıyla Organize Suç", ANKARA, TBB Dergisi, Sayı 60.
- HAFIZOĞULLARI**, Zeki (2019), "5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Fail", e-makale, <http://www.abchukuk.com/makale/makale308.html> Erişim Tarihi:12.05.2019.
- HAFIZOĞULLARI**, Zeki-KURŞUN Günel (2007) "Türk Ceza Hukukunda Örgütlü Suçluluk", ANKARA TBB Dergisi, Sayı 71.
- HAKERİ**, Hakan (2019), Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet yayınevi, Ankara.
- <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/suc-orgutu-kurma-orgut-yoneticiligi-orgut-uyeligi-sucu-cezasi-tck.html>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hiyerar%C5%9Fi>
- İNCE**, Levent (2019), Türk İnfaz Hukukunda Koşullu Salıverilme ve Koşullu Salıverilmede Süreler, Adalet Yayınevi.
- İNCE**, Kadri (2020), "Türk Ceza Hukuku'nda Örgütlü Suçluluk ve Silahlı Terör Örgütü", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 15, S. 1, ss. 241-269.
- İNCİ**, Z. Özen (2014), "Objektif Bir Sorumluluk Hali Olan Türk Ceza Kanunu'nun 220/5'inci Maddesi'nin Anayasa'ya Aykırılığı", İzmir Barosu dergisi, Y. 79, S. 1, ss. 10-33.
- İSFEN**, Osman (2006), "Yeni TCK'da Organize Hâkimiyet Mekanizmalarına Dayalı Dolaylı Faillik Kuramı (TCK m.220/5)", Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 7, İstanbul, ss.53-61.
- KEÇELİOĞLU**, Elvan (2006), "Alman Ceza Hukukunda Faillik", TBB Dergisi, S. 65, ss. 73-88.
- OSMANOĞLU**, Bilal-KIDIL, Fahrettin (2019), "Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Suçu Kavramları Üzerine Bir İnceleme", DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel S. ss. 1141-1177.

- ÖNDİN**, Hasan Burak (2020), “Terör Örgütü Üyeliği Suçunda Etkin Pişmanlık”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 11, S. 43, ss. 145-176.
- ÖZEK**, Çetin (1994), “Silahlı Çete-Amaç Suç İlişkisinde İştirak Sorunları”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49.03, ss. 357-378.
- ÖZEN**, Mustafa (2007), “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun İştirak Kurumuna Bakışı”, TBB Dergisi, S. 70, ss.239-253.
- ÖZGENÇ**, İzzet (1997), “Suç Teşekkülü, Düşünceyi Açıklama ve Örgütlenme Hürriyeti”, İSTANBUL, İÜHFM, C. LV, S. 3.
- ÖZGENÇ**, İzzet (2019), Suç Örgütleri, Seçkin Yayıncılık, ANKARA.
- ÖZGENÇ**, İzzet (2021), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin yayıncılık, ANKARA.
- SAVAŞCI TEMİZ**, Bilgehan (2016), “İştirak Hükümleri Açısından Bağlılık Kuralı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 65.4, ss. 2487-2512.
- SAZAK**, Serkan (2019), Organize Suçlarla Mücadele Kapsamında Organize Suç Örgütleri, e-Elektronik kaynak, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/tadoc/ORGAN%C4%B0ZE%20SU%C3%87LARLA%20M%C3%9CCADELE%20KAPSAMINDA%20ORGAN%C4%B0ZE%20SU%C3%87%20%C3%96RG%C3%9CTLER%C4%B0.pdf> Erişim Tarihi: 24.05.2022.
- SÖZÜER**, Adem, “Çıkar Amaçlı Suç Örgütü” Kavramı ve Özel Yargılama Önlemlerinin Türkiye’deki Boyutları in: Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Bağlamında Organize Suçlulukla Mücadele, Panel, İstanbul 2002.
- ŞEN**, Ersan-ERVAN, Mehmet Vedat (2022), Örgüte Yardım Suçu ile İlgili Son Mülahazalar, <https://sen.av.tr/tr/makale/orgute-yard%C4%B1m-sucu-ile-ilgili-son-mulahazalar> Erişim Tarihi:31.05.2022.
- ŞEN**, Ersan-ERYILDIZ, H.Sefa (2021), Suç Örgütü, Seçkin Yayıncılık, ANKARA.
- ŞEN**, Ersan-MALBELEĞİ, Erkam (2011), Türk Ceza Kanunu’nda Uluslararası Suçlar, Seçkin Yayıncılık, ANKARA.
- TAŞKIN KAPUSUZOĞLU**, Beril (2017), Suça İştirakte Bağlılık Kuralı, On İki Levha Yayınları.
- TEZCAN**, Durmuş-ERDEM, Mustafa Ruhan-ÖNOK, R.Murat (2014), Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, ANKARA.
- TOROSLU**, Nevzat (2013), Ceza Hukuku Özel Kısım, ANKARA.
- TOROSLU**, Nevzat (2018), Ceza Hukuku Genel Kısım, ANKARA.

- TOZMAN**, Önder (2017), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Adalet yayınevi, ANKARA.
- TULAY**, M. Emre (2018), “Suç Örgütüne Yardım Etme Suçunun Özel Görünümlü İştirak Olarak Kabul Edilmesi”, Dr. Dr. HC. Silvia Tellenbach’a Armağan, Ankara, ss.673-686.
- TULAY**, Muhammed Emre (2019), “Suç Örgütü Liderinin Cezai Sorumluluğuna İlişkin Hukuki Analiz ve Öneriler (TCK m. 220/5)”, TAAD, Y. 11, S. 38, ss. 89-106.
- TURİNAY**, Faruk Y. (2019), “Terörle Mücadele Kanunu’na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları”, İnsan ve İnsan, S. 6.20, ss. 337-350.
- TÜRKOĞLU**, Türker (2020), “Örgüte Yardımın Özel Şekli Olarak Terör Örgütüne Silah Sağlama Suçu (TCK 315)(Yargıtay Kararları Işığında)”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 11, S. 42, ss. 607-614.
- ÜNLÜ**, Ömer (2013), Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, SBE, Kamu Hukuku ABD.
- ÜZÜLMEZ**, İlhan-**KOCA**, Mahmut (2021), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YENİDÜNYA**, A. Caner-**İÇER**, Zafer (2013), “Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu”, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, İSTANBUL, MÜHFD, Cilt: 19, Sayı: 2, ss.797-828.
- YILMAZ**, Yeşim (2020), Terörizmin Finansmanı Suçu, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 17, S. 3, ss. 177-267.
- YILMAZ**, Zahit (2018), Türk Ceza Hukukunda İştirakin Bir Türü Olarak Dolaylı Faillik, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- YURTLU**, Fatih (2021), Terör Suçlarıyla Mücadelede Yeni Konsept: Önanılan Suçları - BGH Kararları Işığında Almanya Örneği, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29.3, ss. 2169-2208.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ SORUMLULUĞU

Sümeyye KARA*

Öz

Devlet başkanlarının yetki ve sorumlulukları hususu hükûmet sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Sorumluluk türleri hukuki, cezai ve siyasi sorumluluk olarak üç ana başlıkta incelenmektedir. Hükûmet sistemlerinin yapılarına göre devlet başkanlarının sorumlulukları azalmakta ya da artmaktadır.

1982 Anayasası'nda 2017 yılında yapılan değişiklik sonucunda hükûmet sistemi değişmiştir. Yeni oluşan hükûmet sistemi kendine özgü özellikler barındırmaktadır. Hükûmet sistemi ile beraber devlet başkanının sorumlulukları da değişmiştir. Parlamenter sistemdeki temsili Cumhurbaşkanının yerini aktif bir Cumhurbaşkanı almıştır.

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum sonucu Anayasa'nın 105. maddesinin başlığı "sorumsuzluk ve sorumluluk hali" iken "cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu" olarak değiştirilmiştir. Bununla beraber Cumhurbaşkanının siyasi, hukuki ve cezai sorumluluğu değişmiştir. Değişiklik ile yargılama usulü ve sonucu da düzenlenmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimi sonunda Cumhurbaşkanının yemin etmesiyle yeni hükûmet sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Siyasi Sorumluluk • Cezai Sorumluluk • Hukuki Sorumluluk • Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi • 2017 Anayasa Değişiklikleri

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye | Cand. LL.M., Selçuk University Institute of Social Sciences, Department of Public Law, Konya, Turkey.

✉ smeyyedemirci@hotmail.com • ORCID 0000-0002-9031-6257

📄 **Atıf Şekli:** KARA Sümeyye, "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu", *SÜAMYOD.*, C. 5, S. 2, 2022, s. 237-276.

📄 **İntihal | Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

RESPONSIBILITY OF THE PRESIDENT IN THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM

Abstract

The powers and responsibilities of heads of state vary according to government systems. Types of responsibility are examined under three main headings: legal, criminal and political. According to the structures of government systems, the responsibilities of heads of state are decreasing or increasing.

The government made the 1982 Constitution made in 2017 changed the government system. The newly formed government system has unique features. With the government system, the responsibilities of the head of state have changed. The representative president in the parliamentary system has been replaced by an active president.

As a result of the referendum held on 16 April 2017, the title of Article 105 of the Constitution was changed from hali state of irresponsibility and responsibility "to criminal responsibility of the president". However, the political, legal and criminal responsibility of the president has changed. The procedure and result of the amendment were also regulated. At the end of the parliamentary and presidential elections held on June 24, 2018, the new government system was implemented with the swearing of the President.

Key Words

Political Liability • Criminal Liability • Legal Liability • Presidential System of Government • 2017 Constitutional Amendments of Turkey

GİRİŞ

Ülkemizde 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum sonucu Anayasa'nın hükümet sistemi modeli değişmiştir. Bu değişiklik devletin organlarındaki yetkilerde yapılan düzenlemeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Yeni kurulan bu hükümet sistemi başkanlık sisteminin özelliklerini taşımakla beraber ondan farklılaşan yönleri de mevcuttur. Bu nedenle sisteme ilk aşamada "Türk tipi başkanlık sistemi" denilmiş sonrasında "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" olarak literatürümüze yerleşmiştir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının sorumluluğunu düzenleyen Anayasa'nın 105. maddesi içerik olarak tamamen değiştirilmiştir. Madde başlığı "Sorumluluk ve Sorumluluk Hali" iken yeni

düzenleme ile “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu” olmuştur. Bu düzenleme ile Cumhurbaşkanının sorumluluğuna yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır.

Geçmişten günümüze devlet başkanının sorumluluğu hep tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar 1876 Kanun-i Esasi döneminden bu yana devam eden Anayasal sürecimizde süregelmiştir. 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği neticesinde de tartışmaların devam edeceği görülmektedir. Anayasa’da Cumhurbaşkanının hukuki ve siyasi sorumluluğu, çerçevesi çizilmesi gereken bir konudur.

Değişiklikten önceki Anayasa metninde sorumluluk her ne kadar vatana ihanetle sınırlandırılmış gibi görünse de vatana ihanetin tanımının bulunmaması yargılama önünde engel niteliğinde görülerek tartışmalara yol açmıştır. Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumluluğu, suç işlemesi halinde yargılama sisteminin nasıl olacağı konusu da belirsizlik içinde kalmış ve doktrinde birçok çözüm ileri sürülmüştür. Cumhurbaşkanının hukuki ve siyasi sorumluluğu ile ilgili herhangi bir düzenleme öngörülmemiş olması da tartışma konusu olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile sorumsuz Cumhurbaşkanı modelinden sorumlu Cumhurbaşkanına geçiş yapılmıştır. Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu ile ilgili net bir düzenleme yapılmamış olsa da Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve meclise fesih yetkisinin tanınmış bulunması Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu olarak değerlendirilebilecektir.

Anayasa’da Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğu yönünde bir düzenleme yapılmamıştır. Bu yüzden Cumhurbaşkanı hukuki sorumluluğu açısından sıradan bir vatandaşla aynı kategoride bulunmaktadır.

2017 Anayasa değişikliği ile esas tartışma konusu olan düzenleme Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunda yapılan değişikliklerdir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı görevi ile ilgili suçlardan da sorumlu tutulmuştur. Düzenlemeye göre Cumhurbaşkanının kişisel veya görevi ile ilgili işlediği herhangi bir suçtan suçlandırılması için meclis önergesi verilmesi gerekmektedir. Önergenin kabulü sonucunda soruşturma açılması için karar alınması halinde komisyon tarafından soruşturma gerçekleştirilip Yüce Divan’a sevk için mecliste tekrar görüşülecektir. Bu

işlemlerin hepsi için Anayasa'da ayrı bir çoğunluk öngörülmüştür. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu değişiklikten önceki metne kıyasla oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenleme alanı bulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, ülkemizdeki özellikler ve koşullar göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur, bu sistemin Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan sistemden farkları mevcuttur. Neticice olarak ülkemizdeki sistem kendine has olarak ortaya çıkmıştır.

I. HÜKÜMET SİSTEMLERİNDE DEVLET BAŞKANLARININ SORUMLULUĞU

Hükümet sistemleri Anayasa Hukuku'nda "kuvvetler ayrılığı-kuvvetler birliği sistemleri" olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayırım yasama, yürütme ve yargı organlarının arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Devletin bunun gibi değişik kuvvetlerden meydana geldiğinin Aristo'dan beri kabul edildiği bilinmektedir¹.

Kuvvetler ayrılığı sistemlerinde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden farklı organlara verilmiştir. Bu sistemlerde kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden kesin ve sert bir şekilde ayrıldığı sistemlere "başkanlık sistemi" bu kuvvetlerin yumuşak ve dengeli bir şekilde ayrıldığı sistemlere de "parlamentar sistem" adı verilmektedir. Kuvvetler birliği sistemlerinde ise adından da anlaşılacağı üzere yasama ve yürütme organları aynı organda toplanmıştır. Yasama ve yürütme kuvvetleri yürütme organında toplanmışsa, ortada "mutlak monarşi" ya da "diktatörlük" rejimleri vardır. Yasama ve yürütme kuvvetleri yasama organında birleşmişse, ortada "meclis hükümeti sistemi" vardır.

Genel olarak kuvvetler ayrılığının uygulandığı sistemlerde yürütme, görevlerini yerine getirme konusunda yetersiz kalırken kuvvetler birliği uygulanan sistemlerde ise kuvveti kendi elinde bulunduranların

¹ DOĞAN, Bayram/ GEYİK, Ali Fuat, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, C. 10, S. 2, s.24; SESLİ, Mutlu, Yürütmenin Başlı Olarak Cumhurbaşkanının Hukuki Konumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006, s. 9.

sınırlandırılmamasının kişi hak ve hürriyetlerini tehdit ettiği görülmektedir².

Bu açıklamalar ışığında aşağıda hükümet sistemlerinde devlet başkanlarının sorumluluğu konusunu ele alacağız.

A. Meclis Hükümeti Sisteminde Devlet Başkanının Sorumluluğu

Kuvvetler birliğinin hâkim olduğu meclis hükümeti sisteminde adından da anlaşılacağı üzere bir meclis bulunur. Bu meclis seçimle oluşmuştur ve meclisin üstünlüğü ilkesine dayanır. Devletin idaresi meclisin egemenliği altındadır. Bu sistemde yasama ve yürütme fonksiyonları yasama organı olan meclis tarafından yerine getirilir³. Meclisin kendi kendini fesih hakkı vardır. Meclisin kendini feshedebilmesi ve aynı zamanda meclisin sürekli çalışan bir kurum olması meclisin asıl yetkili organ olduğunu gösterir⁴.

Meclis hükümeti sisteminde yürütme ayrı bir organ sayılmaz. Meclis tarafından bir kurul seçilir. Kurul yürütme görevini meclis adına yerine getirir. Bu sistemde bakanlıklar seçilen bu kurulun içinden oluşturulur. Her bakan meclise karşı kendisi sorumludur. Bakanların kolektif siyasi sorumlulukları bulunmamaktadır; dolayısıyla bakanlardan bir tanesi yürütme tarafından alınacak bir karara katılmadığı ya da alınacak bu karara muhalif oy kullandığı takdirde meclise karşı bu karardan dolayı sorumluluk taşımayacaktır. Meclis alınan kararı uygun görmemişse bu kararı alan bakanlar üzerinde siyasi sorumluluk doğacaktır. Bu gerçeklerle meclisin bakanları görevden alma yetkisi bulunmaktadır⁵.

² DOĞAN/ GEYİK, 2020, s. 21; BOZKURT, *Emine Esra*, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Düzenleyici İşlemleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSİÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2021, s. 34.

³ NOHUTÇU, *Ahmet/ ÜNDAL, Melek*, Anayasa Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2015, Savaş Kitap Yayınevi, s. 11.

⁴ AYGEN, *Murat/ ATMACA, Yıldız*, "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde Uygulanan Hükümet Sistemleri", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2019, C. 2, S. 2, s. 388.

⁵ ÖZDEMİR, *Hakan*, "Türkiye'nin Parlamenter Hükümet Sistemi Tecrübesine Kısa Bir Bakış", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2020, S. 20, s. 378-381; KILIÇ, *Abbas*, Parlamenter Rejimlerde ve Türkiye'de Bakanların Birey-

Meclis hükûmeti sisteminde bir Başbakan bulunmamaktadır. Devlet başkanlığı görevi Meclis başkanı tarafından yürütülür. Ayrıca meclis hükûmeti sisteminde muhalefet kurumu yoktur. Bunun sebebi meclis içindeki bütün siyasal gruplar yürütme içinde temsil imkânı bulmaktadır⁶.

Meclis hükûmeti sisteminde görevini yasama organına bağlı olarak ve onun adına gerçekleştiren Meclis Başkanının yasama organına karşı sorumluluğu diğer sistemlere göre daha fazladır. Meclis hükûmeti sisteminde meclis soruşturmasının hukuki dayanağı olarak sistemin kendisi gösterilebilir. Dolayısıyla Meclis Başkanının meclise karşı siyasi sorumluluğu bulunmaktadır⁷.

Ülkemizde meclis hükûmeti sistemi 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) döneminde uygulanmıştır. Bu sisteme genellikle olağanüstü dönemlerde başvurulmaktadır. Ülkemizde de uygulandıktan sonra Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması gibi önemli bir gelişmeye sebep olmuştur⁸.

1921 Anayasası'nda (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) yer alan icra vekilleri bakanlara; icra vekilleri heyeti başkanı Başbakana; Meclis Başkanı ise devlet başkanına benzetilebilir.

Meclisin kendini feshetmesi halinde Meclis Başkanının görevi de sona erecektir. Bu durum bize devlet başkanının sorumluluğu konusunu açıklar niteliktedir⁹.

B. Parlamenter Hükûmet Sisteminde Devlet Başkanının Sorumluluğu

---

sel Siyasi Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 31.

⁶ ATAR, **Yavuz**, Türk Anayasa Hukuku, 7. Baskı, Konya 2012, Mimoza Yayınları, s. 145.

⁷ ÖZBUDUN, **Ergun**, "İngiltere ve Amerika'da Meclis Tahkikatı", AÜHFD, 1960, C. 17, S. 1- 4, s. 220.

⁸ TUNÇ, **Hasan/ BİLİR, Faruk/ YAVUZ, Bülent**, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, Ankara 2011, Berikan Yayınevi, s. 36.

⁹ AYKANAT, **Tuğba**, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, s. 39.

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin yumuşak bir şekilde birbirinden ayrıldığı sisteme parlamenter hükûmet sistemi denir. Bu sistemde organlar işbirliği içinde çalışır. Bu tarz sistemlerde genelde organların birbirine denkliği vardır. Parlamenter hükûmet sisteminin uygulandığı devletlerde yürütme çift yapılıdır. Devlet başkanının sorumsuzluğu ilkesi hâkimdir¹⁰.

Parlamenter hükûmet sisteminde yürütme yetkisini kullanan bir Bakanlar Kurulu bulunmaktadır. Bakanlar Kurulunun lideri konumundaki Başbakan yasama organı içinden çıkmak zorundadır hatta çoğu zaman Bakanlar Kurulu üyeleri bile meclis içinden seçilir. Aslında bu durum yumuşak kuvvetler ayrılığının ispatı niteliğindedir.

Parlamenter sistemde iki başlı yönetim mevcuttur. Yürütme yetkisi devlet başkanı konumundaki Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında dağıtılmıştır. Bu sistemde bireysel sorumluluk olabileceği gibi kolektif sorumluluk da doğmaktadır. Kolektif siyasi sorumluluk, hükûmetin siyasetini ilgilendirdiği için Başbakan ve bakanların tamamının sorumluluğunu ifade eder. Bireysel siyasi sorumluluk ise bir bakanın kendi yetkisi ve emri altındaki işlerden tek başına sorumlu olmasını ifade etmektedir¹¹.

Parlamenter hükûmet sisteminde devlet başkanı yürütmenin bir kanadını oluşturur. Bu sistemde devlet başkanının yasama organına karşı bir sorumluluğu yoktur¹². Yürütmenin diğer kanadı olan Bakanlar Kurulu ise yasama organı karşısında sorumludur. Bu sistemde Bakanlar Kurulu yasama organının güvenine dayanır¹³.

¹⁰ ANAYURT, Ömer, Anayasa Hukuku Genel Kısım, 1. Baskı, Ankara 2018, Seçkin Yayıncılık, s. 363.

¹¹ ASİLBAY, İbrahim Halil, "Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", TBB Dergisi, 2013, S. 104, s. 256; KILIÇ, 2010, s. 177.

¹² DÖNMEZ, Ömer, "Hükûmet Sistemleri ve Hükûmet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi"

http://web.e-baro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/1_Omer_Donmez.pdf. E.T: 02. 01. 2020, s. 15.

¹³ GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Bursa 2019, Ekin Yayınları, s. 758.

Parlamente sistemde devlet başkanının sorumsuz olması zorunlu bir unsurdur. Devlet başkanının sorumsuz olması aslında devlet başkanının yetkisiz olduğunu göstermektedir. Çünkü kamu hukukunda “yetki ve sorumsuzluk paraleldir ilkesi” geçerlidir. Bu ilke kapsamında devlet başkanının bütün işlemleri Başbakan ve ilgili bakan veya bakanlar tarafından imzalanır. Bu şekilde yapılan işlemlerin siyasi sorumluluğu imzalayanlar tarafından üstlenilmiş olur. Başka şekilde anlatmak gerekirse parlamente hükümet sisteminde devlet başkanının tek başına gerçekleştirilebileceği işlem mevcut değildir¹⁴.

Parlamente sistemde devlet başkanının sorumsuzluğu süreklidir, devlet başkanının görev süresi dolmuş olsa dahi görevi süresindeki görevi ile ilgili eylem ve sözlerinden kovuşturulamayacaktır¹⁵.

Parlamente hükümet sisteminde devlet başkanının tarafsız olması zorunlu bir unsurdur. Çünkü parlamente hükümet sisteminde devlet başkanı devletin ve milletin birliğini temsil eder, aynı zamanda parlamente sistemde devlet başkanının sorumsuz olması da devlet başkanının tarafsız olmasını gerektirmektedir¹⁶.

Parlamente sistemde devlet başkanı devletteki organların uyum ve düzen içerisinde çalışmasını sağlamakla görevlidir. Devlet başkanı ülkeyi içeride ve dışarıda temsil eder ayrıca Anayasa'nın uygulanması ve devlet organlarının uyum içinde çalışmasını gözetmek zorundadır.

Devlet başkanı parlamente hükümet sisteminde sembolik ya da onursal yetkilere sahiptir. Devlet başkanının bu tarzdaki işlemlerine; Başbakanı ve bakanları atamak ve istifalarını kabul etmek, kararnameleri imzalamak, kanunları imzalamak, örnek olarak verilebilir. Devlet başkanı sorumluluk doğurucu ya da icraî işlemlere imza atamaz. Devlet başkanının yaptığı işlemlerde Başbakan ve ilgili bakanın imzası bulunması gerekir. Bu kural parlamente hükümet sisteminde “karşı imza

¹⁴ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 19. Baskı, Ankara 2019, Yetkin Yayınları, s. 318.

¹⁵ TAŞKIN, Ş. Cankat, “1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”, TBB Dergisi, 2011, S. 92, s. 387.

¹⁶ ERDOĞAN, Mustafa, 1982 T.C. Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987, s. 35; ASİLBAY, 2013, s. 261.

kuralı” olarak ifade edilmektedir. İşte bu nedenle devlet başkanının herhangi bir siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır¹⁷. Zaten devlet başkanını sorumsuz olarak ilan etmek devlet başkanını devlet ile ilgili sorumluluk gerektiren işlemler yapmaktan alıkoymaktadır¹⁸.

Parlamente hükümet sisteminde devlet başkanının cezai sorumluluğu da sınırlandırılmıştır. Devlet başkanı görevi ile ilgili işlediği suçlardan sorumlu olmamakta yalnızca vatana ihanet suçlaması ile sorumlu tutulabilmektedir. Devlet başkanının görevi dışındaki eylemlerinden dolayı sorumluluğu ise elbette ki mevcut olacaktır. İşlediği iddia edilen eylemle ilgili olarak suç soruşturması ve kovuşturmasının tarafı olabilecektir¹⁹.

Devlet başkanının göreviyle ilgili yaptığı konuşmalar, gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili şahsına tazminat davası açılmaz. Ancak belirttiğimiz gibi bu sorumsuzluk göreviyle ilgili işlemlerini kapsamakta şahsi olarak başkalarına verdiği zararlardan sorumlu tutulmaktadır. Dolayısıyla devlet başkanının göreviyle ilgili olmayan sözleşmeden doğan işlemlerinden ya da haksız fiilden doğan borçlarından dolayı hakkında tazminat davası açılabilecektir²⁰.

C. Başkanlık Sisteminde Devlet Başkanının Sorumluluğu

Başkanlık sistemi parlamente sistem gibi uygulamalar sonucu ortaya çıkmış, zamanla olgunlaşmış bir sistem değildir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) akılcı yöntemlerle üzerine çalışılarak, tartışılarak oluşturulmuş bir sistemdir. Başkanlık sistemi için uygulamada “ABD Sistemi” de denilmektedir. Başkanlık sistemi sert kuvvetler ayrılığına dayanmaktadır.

Başkanlık sisteminde yürütme başkanı diye adlandırılan devlet başkanından ibarettir. Hem devlet başkanlığı hem de hükümet başkanlığı aynı şahısta toplanmıştır. Tüm yetkiler başkanda toplandığı için si-

¹⁷ ANAYURT, 2018, s. 365-366.

¹⁸ ALDIKAÇTI, Orhan, “1961 Anayasası’nda Devlet Başkanı Kararnamelerinin İmzalanması”, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1968, C. 1, S. 2, s. 36.

¹⁹ ANAYURT, 2018, s. 367.

²⁰ ANAYURT, 2018, s. 367.

yaseten ve hukuken sorumluluk da başkana aittir. Bu hükümet sisteminde başkan yasama organından güvenoyu almaz. Dolayısıyla organların varlığı birbirlerini etkilemez, organların birbiri üzerinde müdahalesi yoktur. Başkanın yasama organına karşı herhangi bir siyasi sorumluluğu da bulunmamaktadır. Başkanlık sisteminde bakanların da yalnızca başkana karşı sorumlulukları vardır²¹.

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organının seçim tarihleri kasıtlı olarak birbirinden farklı günler olarak belirlenmiştir. Buradaki amaç her iki organın da aynı seçmen iradesinin sonucu oluşmasını engellemektir. Dolayısıyla her iki organ da fikri ve çalışma prensibi olarak birbirinden farklı nitelikte olacaktır. Bu durum bize yasama ve yürütme organının birbirinden bağımsız olduğunu kanıtlamaktadır.

Organlar arasındaki bağımsızlık bazı durumlarda organlar arası kopukluğa sebep olmaktadır. Bu kopukluğu giderebilmek için de sistem “Kontrol ve Denge” mekanizması geliştirmiştir²².

Başkanın yasama organına karşı sorumluluğu bulunmamaktadır. Sorumsuzluk başkanın görevinden alınmasına engel olur ancak bu durum başkanın yaptığı iş ve eylemlerinden hiçbir şekilde tepki almayacağı anlamına gelmemektedir. Görev yaptığı dönemde halk tarafından kabul görmeyen bir politika izleyen ya da yetkilerini suiistimal eden başkanın sonraki seçim döneminde başkan olarak seçilmemesi başkana dolaylı olarak yaptırım mahiyetinde olacaktır²³. Ancak görev süresi dolmadan başkan halk tarafından azledilemeyeceği için bu sorumluluk da kısıtlı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır²⁴.

Başkanın cezai sorumluluğu her türlü suçtan bulunmamaktadır. Sorumluluk yolu, yasama organı tarafından işletilmektedir²⁵. ABD Anaya-

²¹ ANAYURT, 2018, s. 397-399.

²² ATAR, 2012, s. 143.

²³ DOĞAN, Bayram/ DOĞAN, İdris, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, C. 11, S.2, s. 472; İTİŞGEN DÜLGER, Rezzan, Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 22.

²⁴ AYKANAT, 2018, s. 40; ANAYURT, 2018, s.406.

²⁵ ANAYURT, 2018, s. 406.

sası, impeachment (suçlama) usulünü düzenlemiştir. Impeachment açılmasına yasama organı karar verir ve rapor sunması için bir soruşturma komisyonu görevlendirir. Komisyon raporundan sonra başkanın suçlandırılmasına ilişkin yasama organında oylama yapılır. Oylama sonucunda başkan suçlanacak olur ise yargılama yetkisi yasama organı olan ABD Anayasası'na göre Senato'ya aittir. Yargılama sırasında Senato'ya, Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Senato, hazır bulunan üyelerinin üçte ikisinin oyuyla mahkûmiyet kararı verebilir.

Başkanlık sisteminde devlet başkanının kişisel iş ve eylemlerinden hukuki sorumluluğu bulunmaktadır.

D. Yarı Başkanlık Sisteminde Devlet Başkanının Sorumluluğu

Yarı başkanlık sistemi, başkanlık sistemiyle parlamenter sistemin aynı paydada buluşması ile oluşmuştur. Daha doğru bir ifade ile anlatacak olursak parlamenter sistemden koparak başkanlık sistemine yaklaşma şeklinde nitelendirebiliriz. Yarı başkanlık sistemi melez bir sistemdir²⁶.

Devlet başkanının halk tarafından seçilmesinin yarı başkanlık sistemine geçiş açısından yeterli olmadığını savunan görüşler²⁷ olmakla birlikte aslında devlet başkanının halk oylaması ile seçilmesi parlamenter sistemden bariz bir kopuşu simgeler. Yarı başkanlık sisteminde hükûmetin başı yine başbakandır. Devletin başkanı olarak Cumhurbaşkanı bulunur.

Bu sistemde devlet başkanının parlamenter sistemdekine oranla daha geniş yetkileri bulunmaktadır. Ancak yetkiler kullanılırken yarı başkanlık sisteminde de karşı imza kuralı geçerlidir. Anlaşılacağı üzere yarı başkanlık sistemindeki başkan başkanlık sistemindeki başkan gibi tek başına karar verememektedir²⁸.

Yarı başkanlık sisteminde yürütme açısından önemli yetkileri olan devlet başkanının siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu durum yarı

²⁶ ANAYURT, 2018, s. 409.

²⁷ ANAYURT, 2018, s. 416.

²⁸ KILIÇ, Abbas, "Siyasi Sorumluluk Kurumunun Hükümet Sistemleri Açısından Değerlendirilmesi", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2016, S. 8, s. 284-285; İTİŞ-GEN DÜLGER, 2017, s. 29.

başkanlık sisteminin uygulandığı Fransa’da tartışma konusu olmuştur. Siyasi sorumluluk kabul edildiği takdirde siyasi olarak devlet başkanının istikrarsızlaşacağı yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Sonuç olarak devlet başkanının yasama organına karşı siyasi sorumluluğu bulunmamasıyla beraber halk tarafından seçildiği için halka karşı bir siyasi sorumluluğunun doğduğunu kabul etmek gerekecektir²⁹.

Yarı başkanlık sistemi ile özdeşleşmiş Fransa’da devlet başkanının cezai sorumluluğu görevi ile ilgili işlemiş olduğu suçlardan dolayı bulunmamaktadır. Görevi ile ilgili olmayan suçlarından ötürü ise Yüce Divan’a sevk edilecek ve yargılaması orda yapılacaktır. Devlet başkanının cezai sorumluluğu ile ilgili diğer bir husus ise insanlığa karşı işlenen suçlar açısından karşımıza çıkmaktadır. Devlet başkanı insanlığa karşı bir suç işlediği takdirde yargılaması Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yapılacaktır. Aynı zamanda Fransa’da devlet başkanı, hukuki sorumluluğu açısından dokunulmazlıktan yararlanmakta ve görev süresi bitene kadar herhangi bir dava ile karşı karşıya kalmamaktadır³⁰.

II. 1982 ANAYASASI’NA GÖRE CUMHURBAŞKANININ SORUMLULUĞU

Sorumluluk kelimesi çeşitli anlamları içerisinde barındırmaktadır. İlk olarak sorumluluk kişilerin kusurlu sayılması demek olup, kişinin ahlaki açıdan kınanması ve tecdidi sonucunu doğurur³¹. Hukuki açıdan sorumluluk kavramı ise kişinin yetki alanına giren olayların sonuçlarını

²⁹ KILIÇ, 2016, s. 283-285.

³⁰ BOLAT, Muhammet Esat/ HATIPOĞLU, Mehmet, “Vesayetçi Parlamentarizmden Yarı Başkanlık Sistemine: Yetki ve Sorumlulukta Paralellik İlkesi Açısından Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, C. 11, S. 2, s. 345; GÜLLER, Abdülsamet, 2007 Anayasa Değişiklikleri Sonrası Türkiye’de Cumhurbaşkanının Anayasal Konumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s. 124.

³¹ YÜCEL, Bülent, “Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükümet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı), 2016, C. 3, Özel Sayı, s.124; CAMGÖZ, Mehmet Fatih, 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanının Konumuna İlişkin Hükümet Sistemi Tartışmaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2010, s. 55.

ve davranışlarının mesuliyetini üstlenmesi olarak tanımlanmıştır³². Sorumluluğun bir diğer anlamı ise hesap sorulabilmesidir. Kişinin üstlenmiş olduğu bir işten, bir görevden dolayı hesaba çekilmesi durumudur. Kişilerin üstlendiği görevler dini, toplumsal, ahlaki veya hukuksal bir kuraldan doğabilmektedir³³. Hukuki açıdan sorumluluk; hukuki, cezai ve siyasi sorumluluk olarak üç başlık altında incelenmektedir.

Sorumluluk kavramı yerine sorumsuzluk kavramı da yaygın olarak kullanılmaktadır. Sorumsuzluk sorumluluğun tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorumsuzluk, Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili işlem, eylem ve sözlerinden dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılamaması anlamını taşır. Sorumsuzluk da hukuki, cezai ve siyasi sorumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır³⁴.

16 Nisan 2017 tarihinde ülkemizde yapılan referandum sonucu 1982 Anayasası'nda köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik sonucu hükûmet sistemimiz parlamenter sistemden tamamı ile kopmuştur. Hukuk sistemimizde bu yeni sisteme Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi denilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi kendi bünyesinde denge ve denetim mekanizmaları getirmiştir.

Yeni sistem parlamenter sistemden farklı olduğu gibi başkanlık sisteminden de farklı yönleri bulunmaktadır. 2007 yılında Anayasa'da yapılan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin değişiklik, sistemi parlamenter sistemden uzaklaştırmakla beraber 2017 yılı değişikliği ile sistem tamamen değiştirilmiştir³⁵.

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ile beraber yasama organının içinden çıkan yürütme organı sistemi terkedilmiştir. Bu sistemle hem yasama organı hem de yürütme organı aynı gün yapılan seçimle halk tarafından seçilmiştir. Meclisin ve Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kuvvetler ayrılığını kuvvetlendiren bir durum olmasına rağmen

³² Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aed92fa540134.25138616, E.T. 05. 03. 2020.

³³ **REZAZAD, Yaser**, Türk Hukukunda Sorumluluk Kavramı ve Kusursuz Sorumluluk Hâlleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016, s. 3.

³⁴ **DOĞAN/ DOĞAN**, 2020, s. 469; **AYKANAT**, 2018, s. 6.

³⁵ **DOĞAN/ GEYİK**, s. 40.

men seçimlerin aynı gün yapılması siyasi çoğunluğa sahip partinin hem yasama hem de yürütme organını elde etmesi anlamına gelmektedir³⁶.

2017 yılında yapılan değişiklik ile Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu terimleri Anayasa'dan tamamen kaldırılmış, yürütme yetkisinin tamamı Cumhurbaşkanlığı makamında birleştirilmiştir³⁷. Bunun sonucu olarak da sorumsuz Cumhurbaşkanından sorumlu Cumhurbaşkanı dönemine geçilmiştir. Bu sistem başkanlık sistemine oldukça yakın olmakla birlikte saf başkanlık sisteminden ayrıldığı yönler mevcuttur. Örneğin; sistemimizdeki yasama ve yürütme organının aynı gün seçilmesi, başkanlık hükümet sisteminde ise tam tersi seçimlerin ayrı zamanlarda yapılması özel olarak istenen bir durumdur. Özellikle bu düzenleme dolayısıyla yeni Anayasa çok eleştirilmiştir. Yeni hükümet sisteminin siyasi eleştiriler bir yana teknik açıdan kusurlarla dolu olduğunu belirten görüşler de vardır³⁸.

A. Siyasi Sorumluluk

1982 Anayasası ilk başta klasik parlamenter sistemlerde olduğu şekilde Cumhurbaşkanının siyasi açıdan sorumsuz olduğunu kabul etmiştir. Zaman içerisinde gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri ile meclise ve Cumhurbaşkanına karşılıklı olarak seçimleri yenileme yetkisi verilmiş, Cumhurbaşkanını halkın seçmesi, bütçe yoluyla denetim gibi dengeleyici unsurlar getirilmiş, bu düzenlemeler doğrultusunda siyasi sorumluluk ile ilgili yeni bir anlayış ortaya çıkarmıştır.

2017 Anayasa Değişikliği Öncesi: 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yürürlüğe girmeden önce Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğu bulunmamaktaydı.

³⁶ DOĞAN/ GEYİK, 2020, s. 40.

³⁷ GÜL, Cengiz, "Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Dinamikleri ve Yürütmenin Yeni Konumu", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, C. 13, S. 2, s. 241; POLAT, Alparslan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019 s. 117.

³⁸ GÖNENÇ, Levent/ KONTACI, Ali Ersoy, "2017 Tarihli Anayasa Değişikliği Sonrasında Yasama- Yürütme İlişkileri", TBB Dergisi, 2019, S. 145, s. 77.

Cumhurbaşkanı meclis tarafından görevden alınamayacağı gibi hakkın da meclis denetimi yolları da kullanılamamaktaydı³⁹.

1982 Anayasası'nın önceki halinde Cumhurbaşkanının görevleri tek başına yapabileceği işlemler ve karşı imza kuralına tabi olan işlemler olarak ikiye ayrılmaktaydı. Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlerden sorumlu olmadığı ve yargı denetimine tabi olmadığı Anayasa'da açıkça ifade edilmişti. Karşı imza kuralına tabi olan işleri ise imzalayan Başbakan ve ilgili bakanın sorumluluğunda idi. Bu durum Cumhurbaşkanının siyasi olarak sorumsuzluğu anlamına gelmekteydi.

1982 Anayasası'nın eski hâli parlamenter hükûmet sistemini benimsemiştir. Yapılan düzenlemeler de parlamenter hükûmet sistemine uygun olarak devlet başkanını sorumsuz kabul etmiştir. Sorumsuzluk durumu kamu hukukundaki yetki ve sorumluluğun paralelliği ilkesinin bir sonucudur. Bu ilke bir makamın yetkileri bulunduğu ölçüde sorumluluğunun bulunduğunu anlatmaktadır.

Siyasi sorumluluğun yaptırımını görevden alınmadır. Cumhurbaşkanının siyasi olarak sorumsuz olması durumunda Cumhurbaşkanı halk veya halkın temsilcisi olan meclis tarafından görevden azledilemeyecektir. Ancak meclis bir takım yollar ile cumhurbaşkanının istifa etmesini sağlayabilecektir. Örneğin meclis, Cumhurbaşkanının kararlarına imza atmayabilecek veya Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan hükûmetlere güvensizlik oyu vermek suretiyle Cumhurbaşkanını yıldırmaya çalışabilecektir. Bu durumda yine de Cumhurbaşkanı istifa etmezse meclisin yapabileceği herhangi bir şey yoktur, çünkü meclis tarafından yapılan zorlama hukuki değil psikolojik düzeydedir⁴⁰.

Cumhurbaşkanının siyasi olarak sorumsuz olmasının süresi bulunmamaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse Cumhurbaşkanı görevi ile ilgili iş ve eylemlerinden kaynaklı olarak görevi bittikten sonra da sorumlu tutulamayacaktır.

2017 Anayasa Değişikliği Sonrası: 2017 Anayasa değişikliği ile yürütme yetkisi tamamen Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Cumhur-

³⁹ GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 1. Baskı, Bursa 2011, Ekin Yayınları, s.8 1.

⁴⁰ TAŞKIN, s. 392.

başkanı tüm işlemlerini kendi başına gerçekleştirecektir. Cumhurbaşkanı'nın kendi başına yaptığı işlemlerin yargı denetimi dışında kalacağı hükmü de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu hükmün kaldırılması zorunlu bir durumdur çünkü kaldırılmamış olsaydı idari yargının büyük ölçüde işlevsiz kalması durumu söz konusu olacaktır⁴¹.

Cumhurbaşkanı, işlemlerini yaparken yardımcı olmaları için Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve bakanları atayacaktır. Bu görevliler yalnızca Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu olacaktır. Dolayısıyla önceki sistemde olduğu gibi bakanlar meclisten güvenoyu almak zorunda olup meclise karşı sorumlu olmayacaktır⁴². Bunun üzerine Cumhurbaşkanı'nın siyasi sorumluluğu konusu karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı eski sistemde olduğu gibi sorumsuz olmayacaktır.

Meclisin seçimleri yenileme yetkisi (madde 116) ile beraber Cumhurbaşkanı ve meclis aynı anda seçimlere girecek ve iki organın da süresi sona erecektir. Bu durum Cumhurbaşkanı'nın meclise karşı sorumlu olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Öncelikle iki makam arasında sorumluluk kavramının olması için, organların birbirinden kaynaklanması gerekmektedir. Oysa yeni hükümet sistemimizde organlar birbirinden kaynaklanmamakta her ikisi de halk tarafından seçilmektedir. Bu sebeple Cumhurbaşkanı ve TBMM arasında teorik olarak bir sorumluluk ilişkisi olmayacaktır⁴³. Meclisin seçimleri yenileyebilmesi yetkisi Cumhurbaşkanı'nın meclise karşı sorumlu olduğunu göstermeyecektir. Teorik olarak bu şekilde açıklasak da uygulamada meclisin Cumhurbaşkanı'nın görevine son vermesi siyasi sorumluluk mekanizması olarak görülebilecektir⁴⁴. Sonuçta siyasi sorumluluk bir makamın bir diğer makamın görevine son vermesi durumudur⁴⁵. Meclis Cumhurbaşkanı'nın

⁴¹ ÖZBUDUN, 2019, s. 310.

⁴² ARDIÇOĞLU, Artuk, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Ankara Barosu Dergisi, 2017, C. 75, S. 3, s. 31.

⁴³ KÜÇÜK, Adnan, Türkiye'de Başkanlık (Cumhurbaşkanlığı) Sistemi, 2.Baskı, Ankara 2021, Adalet Yayınevi, s. 251.

⁴⁴ DOĞAN/ DOĞAN, 2020, s. 472; GÜLFİDAN, Osman Serkan, Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 22.

⁴⁵ GÖZLER, 2019, s. 856- 857.

faaliyetlerinden memnun değilse kendini feda etmek pahasına seçimlerin yenilenmesine karar verebilecektir. Tabii aranan çoğunluk göz önünde bulundurulduğunda uygulama açısından seçimlerin yenilenmesi biraz zor gözükmektedir. Kanaatimizce sırf Cumhurbaşkanını feshedebilmek adına meclis üyelerinin kendi yetkilerinden feragat etmeyecekleri söylenebilecektir.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz düzenlemenin devamında keyfi olarak seçimlerin yenilenmesi kararı alınması ihtimaline karşılık Cumhurbaşkanı koruma altına alınmıştır. Bu korumayı (madde 116/3) “*Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir*” hükmünden çıkartabiliriz.

Cumhurbaşkanının halka karşı siyasi sorumluluğunun olup olmadığı konusunda da herhangi bir düzenleme Anayasa’da bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanının iki defa aday olabileceği düşünüldüğünde ve ilk döneminde halk Cumhurbaşkanının faaliyetlerinden memnun olmadığı takdirde ikinci defa Cumhurbaşkanını seçmeyecektir. Bu da doğrudan bir görevden alınma olarak değerlendirilmese de halk dolaylı olarak Cumhurbaşkanını ikinci defa seçmeyerek görevden almış sayılabilecektir⁴⁶.

B. Hukuki Sorumluluk

Hukuki sorumluluk Cumhurbaşkanının Borçlar Hukuku, Medeni Hukuk, Ticaret Hukuku gibi özel hukuk dallarına tâbi olan sorumluluğudur. Genel manasıyla Cumhurbaşkanının haksız fiiliyle ya da sözleşme veya kanuna aykırı bir fiiliyle verdiği zararlardan sorumlu tutulması olarak değerlendirilebilir⁴⁷.

Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğu ile ilgili 1982 Anayasasının ilk halinde ve değişiklik yapılan halinde açıkça bir düzenleme bu-

⁴⁶ DOĞAN/ DOĞAN, 2020, s. 472; YİĞİTER, Murat, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Yürütme Yetkisi ve Sorumlulukları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 97.

⁴⁷ GÖZLER, 2019, s. 864.

lunmamaktadır. Aşağıda değişiklik öncesi ve sonrası Cumhurbaşkanı'nın hukuki sorumluluğu ayrıntılı olarak incelenecektir.

2017 Anayasa Değişikliği Öncesi: Cumhurbaşkanı'nın hukuki sorumluluğu konusunda göreviyle ilgili eylem ve işlemleri ile kişisel eylem ve işlemleri olarak ikili bir ayırım yapılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın göreviyle ilgili eylemlerinden sorumluluğu olmadığı kabul edilmiştir. Çünkü Cumhurbaşkanı tek başına yaptığı işlemlerden anayasanın açık hükmü gereği sorumluluğu bulunmamıştır. Karşı imza kuralına göre yaptığı işlemlerden ise ilgili bakan sorumlu tutulmuştur. Karşı imza kuralına dayalı işlemler idari işlem niteliğinde olduğundan bu kurala bağlı işlemlerden doğan tazminat sorumluluğuna idare hukuku yoluyla gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir. İdare hukukuna göre kişisel hakkı ihlal edilenler tam yargı davası açarak zararlarının giderilmesini isteyebileceklerdir. Bu şekilde açılan davaların Başbakanlığa veya ilgili bakanlığa karşı açılması gerekmiştir. Danıştay Kanunu 24. Maddesi (2/7/2018 değişikliği öncesi) hükmü de bu durumu destekler niteliktedir.

Cumhurbaşkanı'nın görevi ile ilgili olmayan kişisel olarak ifade edilen eylemlerinden ise sorumluluğu tam kabul edilmiştir.⁴⁸ Cumhurbaşkanı'nın kişisel eylemlerinden dolayı bir kişiye verdiği zarar karşısında onun tazmini için Cumhurbaşkanı'na karşı dava açılabileceği ifade edilmiştir.

2017 Anayasa Değişikliği Sonrası: 1982 Anayasasının yeni düzenlemesi ile Cumhurbaşkanı'nın yalnızca cezai sorumluluğu düzenlenmiştir. Hukuki sorumluluğa ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı'nın kişisel eylem ve işlemlerinden dolayı sorumluluğu önceki düzenleme ile aynı mahiyette olacaktır⁴⁹.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun sorumluluk başlıklı 49. maddesinde: *“Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür.”* ifadesi kullanılmaktadır. Burada zarar veren ve tazmin etmesi gereken kişi Cumhurbaşkanı da olabilecektir. Dolayısıyla

⁴⁸ DOĞAN/DOĞAN, 2020, s. 480; GÜLLER, 2016, s. 54- 55.

⁴⁹ YILDIZ, Abdulkadir, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu Meselesi”, KÜSBD, 2019, C. 9, S. 1, s. 14.

Cumhurbaşkanı zararı gidermesi amacıyla bir tazminat davasında davalı konumunda bulunabilecektir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bir kararında, maddi açıdan oluşan zararın tazmin edilebilmesi için fiilin suç oluşturması yeterli bulunmuş, failin mahkûmiyet almış olması istenmemiştir⁵⁰. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun 73/7 maddesi: “*Kamu davasının düşmesi, suçtan zarar gören kişinin şikâyetten vazgeçmiş olmasından ileri gelmiş ve vazgeçtiği sırada şahsi haklarından da vazgeçtiğini ayrıca açıklamış ise artık hukuk mahkemesinde de dava açamaz*” hükmünü içermektedir. Bu düzenlemeden anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı tarafından zarara uğramış olan mağdur kişisel haklarından vazgeçtiğini açıklamadığı sürece tazminat davası açabilecektir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının sorumluluğu ile ilgili kişisel eylemleri ve göreviyle ilgili eylemlerine ilişkin ayırım kalkmıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanına göreviyle ilgili eylemlerinden dolayı dava açılabilir. Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğu tam ve mutlakdır. Bununla beraber Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili eylem ve işlemlerinden kaynaklı hukuki sorumluluğu çoğu zaman idare hukukunun alanı olan idarenin hukuki sorumluluğu kapsamına girer. Bu yönde Danıştay Kanunu madde 24: *Danıştay ilk derece mahkemesi olarak: a) Cumhurbaşkanı kararlarına b) Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemler... Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları... karara bağlar.*” hükmünü içermektedir. Danıştay Kanununda 2/7/2018 tarihinde yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanlığına karşı yaptığı işlemlerden dolayı dava açılabilir.

Cumhurbaşkanına açılacak davanın usulü ile ilgili herhangi bir düzenleme Anayasa'da bulunmamaktadır. Her ne kadar Anayasa madde 105'te Cumhurbaşkanının yargılanması ile ilgili bir usul öngörülmüş ise de madde başlığı Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğudur ve hukuki açıdan tazminat davalarının bu usulle görülmesi mümkün değildir⁵¹. Kanaatimizce Cumhurbaşkanının zararlarından dolayı görülecek tazminat davası genel usullere tabi olmalıdır.

⁵⁰ Yargıtay HGK, E.2001/19-652, K.2001/705, 10.10.2001 (https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_Hukuk_Genel_Kurulu_2001_19_652.php E.T. 15.03.2020).

⁵¹ YILDIZ, 2019, s. 14-15; AYKANAT, 2018, s. 78.

C. Cezai Sorumluluk

Cumhurbaşkanının suç işlemesi sonucu cezai sorumluluğu ortaya çıkacaktır. Cezai sorumluluk suç kovuşturması ve soruşturmasını içermektedir. Ceza sorumluluğunun yaptırımları ceza kanunlarında belirtilmektedir.

Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin en önemli başlıklardan birinin cezai sorumluluk olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü cezai sorumluluğun müeyyidesi devlet başkanının dolayısıyla Cumhurbaşkanının görevine son verilmesidir. 2017 Anayasa değişikliğinden sonra Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin madde metninin başlığı “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu” olarak değiştirilmiştir. Önceki düzenlemede Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca vatana ihanet suçu ile sınırlandırılmıştır. Hükûmet sisteminin değişmesi ile Cumhurbaşkanının sorumluluğunun istisnası da kalmamış Cumhurbaşkanı kişisel veya görevi ile ilgili olduğuna bakılmaksızın işlediği her türlü suçtan sorumlu kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının işlediği suç dolayısıyla yargılanması sonucunda görevinin dahi sona ermesi hükme bağlanmıştır.

2017 Anayasa Değişikliği Öncesi: Anayasa’da 2017 yılında yapılan değişiklik öncesinde Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu konusunda görevi ile ilgili suç ve kişisel suç ayrımı yapılmaktaydı. Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olmayan yani kişisel suçlarından her vatandaş gibi sorumlu olduğu kabul edilmekteydi⁵². Göreviyle ilgili suçlarından dolayı ise sorumsuzluğu kural, sorumluluğu istisna olarak değerlendirilmekteydi⁵³.

Cumhurbaşkanının görevi sırasında bir suç işlemesi halinde işlediği suçun niteliğine bakılmaktaydı. Eğer suçun niteliği vatana ihanet kapsamına giriyorsa Cumhurbaşkanının sorumluluğu doğmuş kabul edilecekti. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu görev suçları açısından vatana ihanetle sınırlandırılmıştı, ancak vatana ihanet kavramı ceza kanunlarında suç olarak düzenlenmediği için tartışmalara sebep olmuştur. Bazı yazarlar kanunilik ilkesinin gerçekleşmediği gerekçesiyle

⁵² ÖZBUDUN, 2019, s. 311.

⁵³ GÖZLER, 2019, s. 858.

Cumhurbaşkanının suçlandırılmayacağını savunmuş⁵⁴, diğer yazarlar ise kanunilik ilkesinin farklı şekillerde sağlandığını ileri sürmüşlerdir. Özbudun, kanunilik eleştirilerini fazla şekilci bulmuş ancak meclisin vatana ihanet suçunun hangi suçlara işaret ettiği yönünde bir düzenleme yapması gerektiği eleştirisinde bulunmuştur⁵⁵. Gözler ise “*Türk Ceza Kanunu’nda vatana ihanet suçu diye bir suç ihdas edilmedikçe, Cumhurbaşkanı vatana ihanet ile suçlandırılmaz ve Yüce Divanda vatana ihanetten dolayı yargılanamaz*” diyerek görüşünü bildirmiştir⁵⁶.

Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu olduğunun kabulünün gerektiğini bildiren görüşe göre; Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu tutulmaması halinde “*ceza kurallarının mecburîliği ilkesi*”nin ihlal edilmiş olacağı belirtilmiştir. Ceza kanunları yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren, hükümlerini ihlâl eden bütün kişiler hakkında, zorunlu olarak uygulanacağı için Cumhurbaşkanı hakkında bu kuralın istisna olduğuna dair bir hüküm bulunmadıkça Cumhurbaşkanının da ceza kanunlarına tâbi olacağı savunulmuştur⁵⁷.

Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından doğan sorumluluğu kabul edildiği zaman, yargılanmasına ilişkin bir usulün olmaması Cumhurbaşkanını bu konuda korumasız bırakabilmektedir. Bu durum Cumhurbaşkanının dokunulmazlığının olup olmadığını, görevi esnasında yargılanıp yargılanamayacağını ve yargılanır ise yargılama usulünün ne şekilde olacağına ilişkin tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Doktrin Cumhurbaşkanının şahsi suçlarından sorumlu olduğunu kabul etmekle beraber Cumhurbaşkanının dokunulmazlığı ve yargılanması konularının düzen-

⁵⁴ GÜLFİDAN, Osman Serkan, “1982 Anayasası Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Siyasi ve Cezai Sorumluluğu”, Anayasa Hukuku Dergisi, 2016, C. 5, S. 9, s. 147.

⁵⁵ ÖZBUDUN, Ergun, “Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu”, 11.06.2009, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/ergun-ozbudun/10222/cumhurbaşkaninin-sorumluluğu-vesorumsuzluğu>, E. T. 05.04.2020.

⁵⁶ GÖZLER, 2019, s. 860.

⁵⁷ ÇOBAN, Ali Rıza/ ERDAĞ, Ali İhsan, “Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması”, TBB Dergisi, 2008, S. 75, s. 179; URAL, Yurdanur, Türk Anayasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkilerine İlişkin Tartışma ve Öneriler Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008, s. 63-64.

lenmeyişinin önemli bir eksiklik olduğu konusunda ittifak etmiştir⁵⁸. Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından yargılanması konusunda milletvekillerine uygulanan dokunulmazlık hükümlerinin kıyas yoluyla uygulanması gerektiğini savunan görüş de mevcuttur⁵⁹.

2017 Anayasa Değişikliği Sonrası: 1982 Anayasası'nda 2017 değişikliklerinden sonra Cumhurbaşkanının sorumluluğu ile ilgili kısım tamamen değiştirilmiştir. Yeni düzenleme ile Cumhurbaşkanının sorumluluğu oldukça genişletilmiştir. Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin olarak sınırlama getirilmemiştir. Cumhurbaşkanının sorumluluğu konusunda görev suçu kişisel suç ayrımı tamamen kaldırılmıştır⁶⁰. Anayasanın önceki metninde olduğu gibi vatana ihanet ayrımı yapılmaksızın görevle ilgili bütün suçlarından da Cumhurbaşkanının sorumluluğu esas alınmıştır.

Anayasanın 105. maddesi hükmü "*Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir*" diyerek Cumhurbaşkanının kişisel veya göreviyle ilgili işlemiş olduğu suçlardan cezai sorumluluğunun olduğunu belirtmiştir. Anayasa bu düzenleme ile Cumhurbaşkanının işlemiş olduğu kişisel suçlarından da soruşturma açılabilmesi için meclis tarafından suçlandırılması ve aynı zamanda yargılamanın Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yapılması usulünü benimsemiştir⁶¹. Bu da eleştirilere yol açmıştır. Bu konuda Özbudun Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili suçlarından yargılamanın Yüce Divan'da yapılmasının normal olduğunu ancak Cumhurbaşkanının şahsi ilişkileri sonucu gerçekleştir-

⁵⁸ ÇOBAN/ ERDAĞ, 2008, s. 179; ÇIRAKCI, Aylin, 2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2019, s. 28.

⁵⁹ ÖZDEN, Yekta Güngör, "Cumhurbaşkanının Yargılanması", Terazi HD, C. 2, S. 13, s. 18; ÖZKUL, Fatih, 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 174.

⁶⁰ TAŞDÖĞEN, Salih, "Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu", DEÜ Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan), 2019, C. 21, Özel Sayı, s. 1305.

⁶¹ KÜÇÜK, 2021, s. 259.

diği suçlarından yargılanmasının Yüce Divan'da yapılmasının yadırganacak bir durum olduğunu belirtmiştir⁶².

Cumhurbaşkanının işlediği kişisel suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanmasının yapılmasına karşı doktrinde farklı yönlerde eleştiriler yapılmıştır. Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacak kurum olan Anayasa Mahkemesinin ceza hâkimlerinden oluşmadığı için adi suçlar açısından bir uzmanlığı bulunmadığı, hatta mahkeme üyelerinin bir kısmının hukukçu bile olmadığı, böyle bir ortamda yargılamanın sağlıklı olmayacağı ifade edilmiştir⁶³.

Cumhurbaşkanının kişisel suçları açısından meclis tarafından suçlandırılması ve Yüce Divan'da yargılama yapılması yerine Anayasa'nın 106. maddesinde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar için düzenlenmiş olan dokunulmazlık hükümlerinin, Cumhurbaşkanının kişisel suçları bakımından da düzenlenmiş olmasının daha uygun olacağı yönünde doktrinde çözüm önerisi getiren yazarlar olmuştur⁶⁴.

III. 2017 DEĞİŞİKLİĞİNDEN SONRA CUMHURBAŞKANININ SORUŞTURULMASI VE YARGILAMA USULÜ

2017 Anayasa değişikliği sadece Cumhurbaşkanının sorumluluğu ile ilgili düzenlemeler yapmamış aynı zamanda yargılama usulü ile ilgili de birçok yenilik getirmiştir.

A. Değişiklikle Getirilen Usul

2017 değişikliği öncesinde Cumhurbaşkanı hakkında görevi ile ilgili suçlardan yalnızca vatana ihanet suçlamasıyla meclis tarafından suçlandırılabilirdi düzenlenmişti. Başbakan ve bakanlar hakkında ise meclis soruşturması açılabilirdi düzenlenmişti. Meclis soruşturması usulü değişiklikten önce meclis üye tam sayısının onda birinin (55) önerisi ile görüşmeye alınırdı (madde 100). Cumhurbaşkanının vatana ihanet suçu ile suçlandırılması açısından ise durum özel olarak düzenlenmişti. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması için meclis üye tam sayısının en az üçte biri yani 184 milletvekilinin teklifi gerekiyordu

⁶² ÖZBUDUN, 2019, s. 312.

⁶³ GÖZLER, 2019, s. 861.

⁶⁴ GÖZLER, 2019, s. 862.

(madde 105). Cumhurbaşkanının soruşturma sonunda Yüce Divan'a sevk edilmesi için ise meclis üye tam sayısının dörtte üçünün (414) kararı gerekliydi.

1982 Anayasası'nın benimsediği yeni sistemde, Cumhurbaşkanı hakkında işlediği suçlar açısından soruşturma açılabilmesi için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun (301) vereceği önergeyle soruşturma açılmasını isteyebilecektir (madde 105). Meclis önergeyi görüşerek üye tam sayısının beşte üçünün (360) gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilecektir. Soruşturma sonucunda Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevk edilmesi için meclis üye tam sayısının üçte ikisinin (400) gizli oyu ile karar verebilecektir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevk edilmesi konusunda kısmen zorlaştırma (soruşturma açılması için gereken sayının meclis üye tam sayısının üçte biri oranından salt çoğunluğa yükseltilmesi) ve kısmen kolaylaştırma (Yüce Divan'a sevk kararının alınması için üye tam sayısının dörtte üçü oranının üçte ikiye düşürülmesi) yapıldığı söylenebilecektir⁶⁵.

Cumhurbaşkanı görev suçu ve kişisel suç ayrımı yapılmadan aynı usulle yargılanacaktır. Aynı zamanda Anayasanın Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu başlıklı 105. maddesinin son fıkrasında "*Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır*" hükmü yer almaktadır. Hükümden de anlayacağımız gibi Cumhurbaşkanının görevi esnasında işlediği iddia edilen suçlardan dolayı görevi sona ermiş olsa dahi bu usulle yargılaması yapılacaktır. Cumhurbaşkanının görevi sona erdikten sonra işlediği suçlardan yargılanması genel usullere göre olacaktır. Cumhurbaşkanı görevi sona erdikten sonra başka bir görev alırsa ve aldığı görevin kendine has soruşturma usulü varsa o takdirde eski Cumhurbaşkanı yeni görevindeki belirlenen hükümlere göre yargılanacaktır.⁶⁶

B. Cumhurbaşkanını Suçlama ve Sevk Usulü

⁶⁵ KÜÇÜK, 2021, s. 261.

⁶⁶ GÖREN, Zafer, "2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı", İTÜSBD, 2019, S. 36, s. 26.

2017 Anayasa değişiklikleri ile Cumhurbaşkanının suçlanma ve Yüce Divan'a sevk edilmesi konusunda dört ayrı aşama mevcuttur. Öncelikle Cumhurbaşkanının işlediği iddia edilen herhangi bir suçtan soruşturma açılması için meclis tarafından önerge verilecektir. Önergenin sonrasında soruşturma açılması için yine meclis tarafından soruşturma açılması kararı alınacaktır. Soruşturma kararı alındıktan sonra soruşturma komisyonu kurulacak ve bu kurulun vereceği rapor sonucu mecliste Yüce Divan'a sevk için oylama yapılacaktır. Bu usule ilişkin hükümler Anayasa'da ve Meclis İçtüzüğü'nde düzenlenmiştir.

Bu süreçlerin başlangıcında birinci aşama olan önerge verilmesi için nitelikli çoğunluk aranmıştır. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması konusunda, Meclis İçtüzüğü'nde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve bakanlar hakkında düzenlenmiş olan; işlenen fiillerin hangi kanun ve düzene aykırı olduğunun belirtilmesinin zorunlu olduğuna ilişkin bir hüküm Cumhurbaşkanı hakkında düzenlenmemiştir. Cumhurbaşkanı hakkında verilen önergede sadece suç isnadının mı olması gerektiği yoksa soruşturmanın hangi suç ve suçlar açısından istendiğinin belirtilmesi mi gerektiğinin net bir şekilde ifade edilmediği görülmektedir.

Cumhurbaşkanının suçlanacağı zaman devam eden aşamalarda, soruşturma kararı alınması ve Yüce Divan'a sevk durumlarında aranan nitelikli çoğunluklar artırılmıştır. Aranan çoğunluklar sağlanamadığı takdirde süreç sona erecektir.

Soruşturma Açılması ve Komisyon: Meclis İçtüzüğü'nün 114. maddesine göre görevdeki veya görevi sona ermiş bulunan Cumhurbaşkanı hakkında suç işlediği iddiasıyla meclisin yazılı olarak vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilecektir⁶⁷. Bu aşamada öncelikle önergenin ne anlama geldiğini anlatmak gerekmektedir. Önerge kavramı *"meclis, kongre gibi resmi toplantılarda bir konu veya sorunla ilgili olarak öneride bulunabilmek adına üyelerden bir veya birkaçının başkanlığa verdiği, oya sunularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt"* şeklinde tanımlanmakta-

⁶⁷ TÜLEN, Hikmet, Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, 1. Baskı, Konya 1999, Mimoza Yayınları, s. 91.

dır⁶⁸. Meclisin verilen önergeyi her halde en geç bir ay içinde görüşmesi gerekmektedir. Peki, verilen bu önergeler geri alınabilecek midir? Bu noktada ne Anayasa ne de Meclis İttüzüğü herhangi bir hüküm koymamıştır. Bununla beraber meclis uygulamalarına baktığımız zaman önerge sahiplerinin bir bölümünün önergedeki imzalarını geri almaları sonucu Anayasa'nın öngördüğü sayıda yeterli imza kalmadığında meclis soruşturması önergesinin gündemden kaldırıldığı örnekleri bulunmaktadır. Ancak imzaları geri almanın da belli bir süreye kadar yapılması gerekmektedir. Bu süre meclis soruşturması açılması kararından hemen öncesi olarak değerlendirilmektedir⁶⁹.

Önerge meclis soruşturmasının bir parçası sayılmamaktadır. Yalnızca soruşturma açılması için tahrik edici bir unsur olarak değerlendirilmektedir⁷⁰. Meclis soruşturması önergesini vermeye yalnızca meclis üyeleri yani milletvekilleri yetkilidir.

Verilen önerge derhal meclisin bilgisine sunulacak ve soruşturulması talep edilen Cumhurbaşkanına bildirilecek, meclisin gündemine alınacaktır. Bu önerge için ilk imza atan milletvekilinin ve Cumhurbaşkanı'nın konuşacağı bir görüşmeden sonra meclis soruşturması açılıp açılmayacağı konusunda gizli oylama yapılacaktır. Oylamanın gizli yapılması, hiçbir etki altında kalmadan partilerin gruplaşmasından uzak bir şekilde daha sağlıklı bir oylama yapılmasını sağlayacaktır. Oylamanın sonucunda üye tam sayısının beşte üçünün oyu (360) ile soruşturma açılmasına karar verilecektir (İttüzük madde 114).

Soruşturma açılması ile ilgili TBMM kararları Cumhurbaşkanının onayına tabi değildir. Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına ilişkin karar verildiği takdirde bu karar Resmi Gazete'de yayınlanacaktır⁷¹.

TBMM İttüzüğü'nün 77. maddesinde, bir yasama dönemi içerisinde neticelenmemiş yazılı soru, meclis araştırması, kanun teklifleri,

⁶⁸ Güncel Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b0ef423d9fe33.04965980, E.T.07.01.2020.

⁶⁹ TÜLEN, 1999, s. 111- 112.

⁷⁰ AYKANAT, 2018, s. 99.

⁷¹ AYKANAT, 2018, s. 101.

genel görüşme ve önergelerinin, yeni yasama dönemi başladığında hükümsüz kalacağı düzenlenmiştir. Meclis soruşturması bu düzenleme içerisinde sayılmamıştır. Buradan bir yasama dönemi içerisinde sonuçlandırılmayan meclis soruşturması önergelerinin hükümsüz kalmayacağı anlaşılmaktadır.

Meclis, soruşturma açılmasına karar verdiği takdirde mecliste bulunan her siyasi parti mecliste bulunan milletvekili sayıları oranında komisyona seçilmek üzere aday bildirir. Siyasi partiler komisyonda temsil edilebilecekleri üye sayısının üç katı oranında isim bildirir. Bu isimler arasından ad çekme usulü ile on beş kişilik bir komisyon oluşturulur ve bu komisyon soruşturmayı yürütür. Soruşturma komisyonu üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıda bulunanların salt çoğunluğu ile karar verir. Soruşturma komisyonunca yapılan işlemler gizlidir. Komisyona seçilen milletvekilleri hariç toplantıya kimse katılamaz (İçtüzük madde 114).

Kurulan soruşturma komisyonu kamu ve özel kurum kuruluşlardan konuya ilişkin bilgi ve belgeleri isteyebilir, lüzumu halinde belgelelere el koyabilir, yürütme organının tüm imkânlarından faydalanabilir. Cumhurbaşkanını diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir (İçtüzük madde 111).

Komisyonun yetkilerinden biri de adli yargı kurumlarından yardım isteyebilmesidir. Komisyon, Ceza Muhakemesi Kanunu tarafından verilen bilirkişilik, tanıklık, arama ve el koymaya ilişkin hürriyeti bağlayıcı yetkileri, gerekçe göstermek koşuluyla mahkemelerden talep edebilecektir (İçtüzük madde 111).

Komisyon, soruşturması yapılacak olan Cumhurbaşkanının savunmasını alacaktır. Soruşturmaya ilişkin Cumhurbaşkanının toplanmasını istediği belgeler varsa komisyon temin ettirecektir (İçtüzük madde 111).

Komisyon yapmış olduğu soruşturmanın sonucunda meclise sunulmak üzere bir rapor düzenleyecektir, komisyonun raporunu 2 ay içinde düzenlemesi gerekmektedir. Ancak soruşturma bu sürede tamamlanamazsa komisyona bir aylık süre daha verilecektir. Bu sürenin

sonunda komisyon soruşturmayı bitirip Meclis Başkanlığına raporunu sunmak zorundadır (İçtüzük madde 114).

Komisyonun raporu başkanlığa verildikten sonra dağıtımı sağlanır ve Meclis Genel Kurulunda görüşülmek için toplanılır. Toplantı sırasında bir takım komisyon üyelerine ve hakkında soruşturma istenilen Cumhurbaşkanına söz hakkı verilir. Son söz yine Cumhurbaşkanına verilir. Cumhurbaşkanı dilediği takdirde savunmasını yazılı olarak sunar ve savunması Genel Kurulda okunur. Bu işlemlerin sonunda meclis, komisyon raporunu oylayarak üyelerinin en az üçte ikisinin gizli oyu ile Yüce Divan'a sevk kararı alabilir (İçtüzük madde 114).

Komisyon, raporunu Yüce Divan'a sevk yönünde hazırlarsa ve bu rapor Meclis Genel Kurulunda olduğu gibi kabul edilirse komisyonun hazırlamış olduğu bu rapor teknik anlamda "kamu davası açan belge" konumunda olacaktır. Normalde ceza yargılamasında Cumhuriyet Savcısı tarafından yürütülen soruşturma sonucunda iddianame düzenlenirken Cumhurbaşkanının soruşturulması durumunda Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevk edilmesi ile ceza davası açılmış olacaktır.

Komisyon Yüce Divan'a sevk yönünde rapor hazırladığında ve meclis Yüce Divan'a sevk kararı verdiğinde hangi ceza hükmüne dayandığını belirtmek zorundadır. Komisyonun Yüce Divan'a sevk etme yönündeki raporlarının reddi, ancak Yüce Divan'a sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önerenin kabulüyle mümkün olacaktır (İçtüzük madde 114). Dolayısıyla komisyon çalışmaları sonucunda Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevk edilmemesi yönündeki bir raporun reddi, meclisin sevki kabul eden ve Cumhurbaşkanının hangi ceza hükmüne göre cezalandırılacağını içeren bir önerge kabul etmesiyle mümkün hale gelecektir.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda oluşturulacak komisyonun niteliği geçici olacaktır. Komisyon yalnızca Cumhurbaşkanı hakkında soruşturmayı yürütecek ve görevi sona erdiğinde dağılacaktır⁷².

---

⁷² AYKANAT, 2018, s. 101.

Yüce Divan'a Sevk: Komisyon raporunun hazırlanarak meclise sunulması ile Yüce Divan'a sevk aşaması başlayacaktır. Bu aşamada öncelikle rapor mecliste görüşülecek sonrasında Yüce Divan'a sevk için oylama yapılacaktır.

Meclisin Yüce Divan'a sevk kararı almak için toplanabilmesi için Anayasa'da ve Meclis İçtüzüğü'nde herhangi bir özel sayı öngörülmemiştir. Bu sebeple Yüce Divan'a sevk kararı alabilmek için Anayasa'nın 96. maddesinde öngörülen toplantı yeter sayısına göre meclisin toplanması gerekmektedir. Bu sayı 600 üyeli meclisin üçte biri olan 200 milletvekiline karşılık gelmektedir.

TBMM'nin Yüce Divan'a sevk kararı meclisin kanun ve içtüzük dışında yaptığı bir işlem olduğu için parlamento kararı niteliğindedir. Meclisin parlamento kararları Anayasa'nın 148. maddesinde de düzenlendiği üzere Anayasa Mahkemesi'nin denetimi dışındadır. Ancak Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla meclisin aldığı bazı kararları eylemli içtüzük olarak değerlendirmekte ve denetim sınırları içinde saymaktadır⁷³.

Cumhurbaşkanının Yargılanması: Meclisin Yüce Divan'a sevk kararından sonra Cumhurbaşkanı Yüce Divan'da yargılanacaktır. Bu yargılamayı Anayasa Mahkemesi yapacaktır.

Anayasanın 105. maddesine göre Cumhurbaşkanının yargılanması 3 ay içinde tamamlanır. Bu sürede tamamlanmazsa bir defaya mahsus üç aylık ek süre verilir. Yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Yargılaması devam eden Cumhurbaşkanı görevine devam eder. Bu şekilde hukukun temel ilkelerinden biri olan masumiyet karinesi de korunmuş olacaktır. Ayrıca ülkenin yargılanan bir Cumhurbaşkanı tarafından yönetildiği de göz önünde bulundurularak bu konuda önlem alınıp yargılamanın süreye bağlandığı söylenebilecektir⁷⁴.

Yüce Divan'ın Yetkisi: Yüce Divan sıfatı Anayasa Mahkemesinin en önemli görevlerinden biridir. Anayasa Mahkemesi belirli üst düzey

⁷³ TOPAL, Emre, "Eylemli İchtüzük Değişiklikleri", Yasama Dergisi, 2010, S. 16, s. 38.

⁷⁴ AYKANAT, 2018, s. 92.

kamu görevlilerini görevsel suçlarından dolayı yargılamaktadır⁷⁵. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan görevini Genel Kurulu aracılığıyla yerine getirmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Anayasa Mahkemesi hem görev hem kişiler yönünden sınırlandırılmış olağan bir yargı kuruluşudur.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılama sırasında 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun hükümlerini uygulayacaktır. Bu kanunda ilgili usul kuralı olmaması durumunda ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanun'u uygulanacaktır.

Anayasa'nın getirdiği yeni düzenleme ile beraber Cumhurbaşkanı görevle ilgili suçlarının yanında kişisel suçlarından da Anayasa Mahkemesi tarafından Yüce Divan sıfatıyla yargılanacaktır. Ancak Anayasa'nın 148/6. maddesinde Yüce Divan sıfatıyla yargılanacak kişiler sayılmış ve bu kişilerin görevleriyle ilgili suçlarından dolayı yargılanacakları belirtilmiştir. Anayasa'nın 105. maddesi ise Cumhurbaşkanının her türlü suçtan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağını öngörmektedir. O zaman Cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanamayacak mıdır? Bu durumda hukuk kuralları arasındaki çatışmaları çözmeye yarayan ana ilkelerden «*lex specialis derogat legi generali*» yani «özel hüküm genel hükmü bertaraf eder» ilkesi çatışmayı çözmektedir. Sonuç olarak kanaatimizce cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı da Yüce Divan tarafından yargılanabilecektir.

Yüce Divan Kararı: Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararları Genel Kurulda alacaktır. 6216 sayılı kanununun 21. maddesinde "Genel Kurul on beş üyeden oluşur" hükmü yer almaktadır. Ayrıca toplantı yeter sayısı başkan veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye olarak belirlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin bölümler ve Genel Kurul halinde çalışacağı ve kararlarını toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alacağı belirlenmiştir (Anayasa m. 149 ve 6216 sayılı Kanun m. 65). Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinden inceleyecektir.

⁷⁵ İBA, Şeref/ KILIÇ, Abbas, Anayasa Yargısı Dersleri, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2018, Turhan Kitabevi, s. 135.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla Cumhurbaşkanını yargı-larken belli bir süreye tabi tutulmuştur. Anayasanın 105. maddesi ve Meclis İktüzüğü'nün 114. maddesinde yer aldığı gibi 6216 sayılı kanun- nun 57. maddesinde de bu süre belirtilmiştir. Yüce Divan Cumhurbaş- başkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve bakanlar hakkındaki yargılamala- rı üç ay içinde tamamlayacaktır. Yargılama bu süre içinde tamamlana- madığı takdirde ek üç aylık süre içinde kesin olarak tamamlanması ge- rekmektedir.

Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapıla- bilecektir. Bu başvuru Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili tarafın- dan 15 gün içinde Yüce Divan'a dilekçe verilmesi ile yapılacaktır. Hü- küm tarafların yokluğunda açıklanmışsa süre tebliğ tarihinden itibaren başlayacaktır. Yüce Divan yeniden incelemeyi dosya üzerinden yapa- caktır. Ancak talep halinde veya re'sen verilecek bir kararla duruşmalı olarak da yapılabilecektir. Yeniden inceleme, yalnızca başvuruda belirtti- len hususlarla sınırlı olarak yapılacaktır. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesin olacaktır (6216 sayılı Kanun madde 58).

6216 sayılı Kanun'un 67. maddesinde Yüce Divan kararlarına karşı 5271 sayılı Kanun hükümlerine göre yargılamanın yenilenmesi istenebi- leceği hükme bağlanmıştır. Atıf yapılan kanun Ceza Muhakemesi Ka- nunu'dur. Yargılamanın yenilenmesi, kesinleşmiş mahkeme kararlarına karşı tanınan olağanüstü kanun yollarından birisidir. Yargılamanın ye- nilenmesi yolu re'sen gidilecek bir yol değil, istek üzerine başvurulacak bir yoldur. Kural olarak başvuru süresi sınırlandırılmamıştır. Yargıla- manın yenilenmesi davası, hatalı olduğu iddia edilen hükmün infazını ertelemeyecektir. Ancak mahkeme bunun aksi yönde karar verebilecek- tir (CMK m.312).

C. Cumhurbaşkanının Görevinin Sona Ermesi

Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi dört halde gerçekleşir:

-Cumhurbaşkanının beş yıllık görev süresini tamamlaması halinde yeni seçilen cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla görevi sona erer.

-Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde görevi sona erer.

-Meclisin seçimleri yenilemesi halinde yeni seçilen Cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla sona erer.

-Ve son olarak Cumhurbaşkanının Yüce Divan'da seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilmesi halinde görevi sona erer.

2017 Anayasa değişikliğinden önce Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı Yüce Divan'a sevki halinde görevine devam edip etmeyeceği ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Farklı görüşler bulunmakla birlikte doktrindeki baskın görüş Yüce Divan'a sevk kararı verildiği takdirde Cumhurbaşkanının görevinin sona ereceği yönündeydi⁷⁶. Yeni düzenleme ile birlikte Cumhurbaşkanının görevinin ne zaman sona ereceği hükme bağlanmıştır. Cumhurbaşkanının görevi seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olduğu takdirde sona erecektir. Cumhurbaşkanı mahkûm olduğu her suçtan dolayı görevi sona eremeyecektir. Cumhurbaşkanı milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından seçilir. Milletvekili seçilme yeterliliği ise Anayasa'nın 76. maddesinde düzenlenmiştir. Sonuç olarak bu maddede sayılmış olan suçlardan hüküm giydiği takdirde Cumhurbaşkanının görevi sona erecektir. Anayasanın 76. maddesinde sayılan suçlar:

-Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar;

-Zimmet,

-İhtilâs,

-İrtikâp,

-Rüşvet,

-Hırsızlık,

-Dolandırıcılık,

-Sahtecilik,

-İnancı kötüye kullanma,

-Dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla,

-Kaçakçılık,

-Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma,

⁷⁶ ÖZBUDUN, 2019, s. 311-313.

-Devlet sırlarını açığa vurma,

-Terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, şeklinde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı bunlar hariç olmak üzere, taksirli bir suç sebebiyle hüküm giyerse; kasıtlı bir suçtan 1 yılın altında hüküm giyerse görevi sona ermeyecektir.

Cumhurbaşkanının görevini sona erdirmeyen suçlar açısından hüküm giymiş olması halinde aldığı cezanın infazının nasıl ve ne zaman gerçekleşeceği konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı mahkûm olduğu suçtan dolayı cezasını milletvekilleri gibi görev süresinin bitiminde mi infaz edecektir yoksa görevini Cumhurbaşkanı Yardımcısının Cumhurbaşkanına vekâleten gerçekleştirmesi mi gerekir. Bu konuda doktrinde görüş ayrılıkları mevcuttur. Kanaatimizce Cumhurbaşkanı hakkında yasama dokunulmazlığı hükümlerinin kıyasen uygulanarak cezanın infazının görev süresinin bitimine kadar ertelenmesi daha isabetli olacaktır. Aksi takdirde Cumhurbaşkanı Yardımcısının Cumhurbaşkanına vekâlet etmesinin geçici ve olağan durumlarda başvurulması gereken bir kurum olması sebebiyle Cumhurbaşkanının meşruiyetini kaybetmesi riski ortaya çıkabilecektir.

SONUÇ

Sorumluluk kavramı hukukun en önemli kavramlarından biridir. Yaptırımların uygulanmasını sağlar. Sorumluluk siyasi, cezai ve hukuki sorumluluk olmak üzere hukukun tüm alanlarında etkilidir. Devlet başkanı da bu sorumlulukların muhatabı konumundadır.

Devlet başkanının sorumlulukları hukuki sorumluluk, cezai sorumluluk ve siyasi sorumluluk başlıkları altında incelenmektedir. Siyasi sorumluluk devlet başkanının meclise ve halka karşı sorumluluğunu ifade eder. Hukuki sorumluluk, devlet başkanının özel hukuk ilişkilerinden doğan sorumluluğunu kapsar. Cezai sorumluluk da ceza hukukundan kaynaklanmaktadır.

Siyasi sorumlulukta yönetenler yönetilenlere karşı sorumludur. Buradan yönetilen konumundaki şahısların siyasi sorumluluğunun olmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Bazı hukuk sistemlerinde devlet başkanının siyasi olarak sorumsuz olduğu kabul edilmiştir.

Hukuki sorumluluk her şahıs üzerinde oluşabilecek sorumluluk türüdür. Devlet başkanlarının da diğer şahıslar gibi her türlü eyleminden dolayı hukuki sorumluluğu bulunmaktadır. Bazı hukuk sistemlerinde devlet başkanının hukuki sorumluluğu sınırlandırılmıştır. Ancak hukuki sorumluluğun tamamıyla kaldırıldığı bir sistem hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.

Cezai sorumluluk kavramı ceza hukukuna ilişkindir. Devlet başkanının sorumluluğu ile ilgili tartışma konusunun en yoğun yapıldığı sorumluluk türüdür. Devlet başkanının cezai sorumluluğu bazı sistemlerde yalnızca vatana ihanet suçu ile sınırlandırılmıştır. Bu durum genel olarak parlamenter hükûmet sisteminin uygulandığı devletlerde görülmektedir. Çünkü parlamenter hükûmet sisteminde devlet başkanının sorumlulukları sembolik yapıdadır.

Ülkemizde dönemin şartlarından dolayı 1921 Anayasası döneminde meclis hükûmet sistemi uygulanmıştır. Sonrasında 1924 Anayasası ile beraber parlamenter hükûmet sistemine adım atılmış ve bu sistem çalışmamızın da konusu olan 2017 Anayasa değişikliklerine kadar devam etmiştir.

Çalışmamızın konusu olan 2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının sorumlulukları tamamıyla değişmiştir. Anayasanın 105. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ve sorumluluğu başlığı Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu olarak değişmiştir. Bu durum Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun sınırları hakkında bir belirleme yapıldığının kanıtıdır. Cumhurbaşkanının hukuki, cezai ve siyasi sorumluluğu bulunmaktadır. Bu yüzden özellikle cezai sorumluluk konusunda tartışmaların en azından eski sistem zamanındaki tartışmalardan daha az olacağı görüşündeyiz.

Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğuna ilişkin Anayasa'da hüküm bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğu noktasında herhangi bir sınırlama konulmadığının delili niteliğindedir. Cumhurbaşkanına karşı herhangi bir vatandaş tarafından zararın tazmini sebebiyle ya da herhangi bir hukuki nitelikte dava açılabilecektir.

Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğuna ilişkin herhangi bir hüküm konulmamış olması Cumhurbaşkanı açısından sakıncalar doğu-

rabilir. Cumhurbaşkanına göreviyle ilgili eylemlerinden dolayı dava açılabilmesi, Cumhurbaşkanının yargılanması için özel bir usul öngörülmemiş olması gibi durumlar geçmişte de tartışma konusu yapılmıştır. Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğunda, görevine ilişkin eylem ve işlemlerde davanın idare aleyhine açılması yerinde olacaktır.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu Anayasa değişikliği ile oldukça genişletilmiş ve suç tipleri açısından herhangi bir ayırım yapılmaksızın Cumhurbaşkanının yargılanacağı hükme bağlanmıştır.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu konusunda yeni bir usul öngörülmüş olup bu usul Cumhurbaşkanının hem kişisel suçlarına hem de göreve ilişkin suçlarına uygulanacaktır. Getirilen usulün kişisel suçlar açısından da uygulanacak olması haliyle eleştiri konusu olmuştur. Cumhurbaşkanının suçlandırılmasında ve Yüce Divan'a sevkine ilişkin TBMM yetkili kılınmıştır. Yargılamayı Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi yapacaktır. Cumhurbaşkanının suçlandırılması ve yargılanması usulünün zor olduğu gerekçesiyle eleştirenler olmuştur. Ancak devlet başkanının suçlandırılması çok sık karşılaşılan bir durum değildir.

Cumhurbaşkanının görevinin sona ermesi konusunda 2017 Anayasa değişikliği öncesinde net bir hüküm yoktu. Yeni düzenleme ile bu belirsizlik giderilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmeye engel olan bir suçtan mahkûm edildiği takdirde görevi sona erecektir. Bu konuda yargılaması devam eden Cumhurbaşkanının görevine devam etmesinin uygun olmadığı, Yüce Divan'a sevk ile görevinin sona ermesi gerektiği yönünde düzenleme yapılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Yeni düzenleme ile getirilen hüküm kanaatimizce masumiyet karinesi açısından daha hakkaniyetlidir.

Sonuç olarak Türkiye "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" ile Cumhurbaşkanının siyasi, cezai ve hukuki sorumlulukları açısından yeni bir döneme başlamıştır. Yeni düzenlenen hükümler eski sisteme oranla daha belirli olduğu için tartışmalı konuların azalacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- ALDIKAÇTI**, Orhan, "1961 Anayasası'nda Devlet Başkanı Kararnamelerinin İmzalanması", İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1968, C. 1, S. 2, ss. 30-46.
- ANAYURT**, Ömer, Anayasa Hukuku Genel Kısım, 1. Baskı, Ankara 2018, Seçkin Yayıncılık.
- ARDIÇOĞLU**, Artuk, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Ankara Barosu Dergisi, 2017, C. 75, S. 3, ss. 19-51.
- ASİLBAY**, İbrahim Halil, "Parlamentar Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", TBB Dergisi, 2013, S. 104, ss. 247-264.
- ATAR**, Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, 7. Baskı, Konya 2012, Mimoza Yayınları.
- AYGEN**, Murat/ **ATMACA**, Yıldız, "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde Uygulanan Hükûmet Sistemleri", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2019, C. 2, S. 2, ss. 386-401.
- AYKANAT**, Tuğba, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018.
- BOLAT**, Muhammet Esat/ **HATIPOĞLU**, Mehmet, "Vesayetçi Parlamentarizmden Yarı Başkanlık Sistemine: Yetki ve Sorumlulukta Paralellik İlkesi Açısından Bir Değerlendirme", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, C. 11, S. 2, ss. 319-359.
- BOZKURT**, Emine Esra, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Düzenleyici İşlemleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSİÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2021.
- CAMGÖZ**, Mehmet Fatih, 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanının Konumuna İlişkin Hükûmet Sistemi Tartışmaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2010.
- ÇIRAKCI**, Aylin, 2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2019.

- ÇOBAN**, Ali Rıza/ **ERDAĞ**, Ali İhsan, "Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması", TBB Dergisi, 2008, S. 75, ss. 177-189.
- DOĞAN**, Bayram/ **DOĞAN**, İdris, "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu", İnönü üniversitesi hukuk fakültesi dergisi, 2020, C. 11, S.2, ss. 468-483.
- DOĞAN**, Bayram/ **GEYİK**, Ali Fuat, "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, C. 10, S. 2, ss. 19-45.
- DÖNMEZ**, Ömer, " Hükûmet Sistemleri ve Hükûmet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi"
http://web.e-baro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/1_Omer_Donmez.pdf. (E.T: 02.01.2020).
- ERDOĞAN**, Mustafa, 1982 T.C. Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987.
- GÖNENÇ**, Levent/ **KONTACI**, Ali Ersoy, "2017 Tarihli Anayasa Değişikliği Sonrasında Yasama-Yürütme İlişkileri", TBB Dergisi, 2019, S. 145, ss. 53-79.
- GÖREN**, Zafer, "2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı" İTÜSBD, 2019, S. 36, ss. 1-28.
- GÖZLER**, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 1.Baskı, Bursa 2011, Ekin Yayınları.
- GÖZLER**, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Bursa 2019, Ekin Yayınları.
- GÜL**, Cengiz, "Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Dinamikleri ve Yürütmenin Yeni Konumu", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, C. 13, S. 2, ss. 235-262.
- GÜLFİDAN**, Osman Serkan, "1982 Anayasası Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Siyasi ve Cezai Sorumluluğu", Anayasa Hukuku Dergisi, 2016, C. 5, S. 9, ss. 131-170.

- GÜLFİDAN**, Osman Serkan, Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- GÜLLER**, Abdülsamet, 2007 Anayasa Değişiklikleri Sonrası Türkiye’ de Cumhurbaşkanının Anayasal Konumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.
- Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aed92fa540134.25138616.
- İBA**, Şeref/ **KILIÇ**, Abbas, Anayasa Yargısı Dersleri, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara 2018, Turhan Kitabevi.
- İTİŞGEN DÜLGER**, **Rezzan**, Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.
- KILIÇ**, Abbas, “Siyasi Sorumluluk Kurumunun Hükûmet Sistemleri Açısından Değerlendirilmesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2016, S. 8, ss. 269-299.
- KILIÇ**, Abbas, Parlamenter Rejimlerde ve Türkiye’de Bakanların Bireysel Siyasi Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- KÜÇÜK**, Adnan, Türkiye’de Başkanlık (Cumhurbaşkanlığı) Sistemi, 2.Baskı, Ankara 2021, Adalet Yayınevi.
- NOHUTÇU**, Ahmet/ **ÜNDAL**, Melek, Anayasa Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2015, Savaş Kitap Yayınevi.
- ÖZBUDUN**, Ergun, “İngiltere ve Amerika’ da Meclis Tahkikatı”, AÜHFHD, 1960, C. 17, S. 1-4, ss. 219-248.
- ÖZBUDUN**, Ergun, “Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu”, 11.06.2009, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/ergun-ozbudun/10222/cumhurbaskaninin-sorumlulugu-vesorumlulugu>, (E. T. 05.04.2020).
- ÖZBUDUN**, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 19. Baskı, Ankara 2019, Yetkin Yayınları.

- ÖZDEMİR**, Hakan, “Türkiye’nin Parlamenter Hükûmet Sistemi Tecrübesine Kısa Bir Bakış”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2020, S. 20, ss. 373-400.
- ÖZDEN**, Yekta Güngör, “Cumhurbaşkanının Yargılanması” Terazi Hukuk Dergisi, C .2, S .13, ss .17-19.
- ÖZKUL**, Fatih, 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- POLAT**, Alparslan, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.
- REZAZAD**, Yaser, Türk Hukukunda Sorumluluk Kavramı ve Kusursuz Sorumluluk Hâlleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016.
- SESLİ**, Mutlu, Yürütmenin Başlı Olarak Cumhurbaşkanının Hukuki Konumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006.
- TAŞDÖĞEN**, Salih, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”, DEÜ Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, 2019, C. 21, Özel Sayı, ss. 1293-1324.
- TAŞKIN**, Ş. Cankat, “1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”, TBB Dergisi, 2011, C. 0, S. 92, ss. 384-418.
- TOPAL**, Emre, “Eylemli İçtüzük Değişiklikleri”, Yasama Dergisi, 2010, S. 16, ss. 35-56.
- TUNÇ**, Hasan/ **BİLİR**, Faruk/ **YAVUZ**, Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 2011, Berikan Yayınevi.
- TÜLEN**, Hikmet, Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, 1. Baskı, Konya 1999, Mimoza Yayınları.
- URAL**, Yurdanur, Türk Anayasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkilerine İlişkin Tartışma ve Öneriler Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008.

Yargıtay HGK, E.2001/19-652, K.2001/705, 10.10.2001 (https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_Hukuk_Genel_Kurulu_2001_19_652.php E.T. 15.03.2020).

YILDIZ, Abdulkadir, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi”, KÜSBD, 2019, C. 9, S. 1, ss. 1-20.

YİĞİTER, Murat, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Yürütme Yetkisi ve Sorumlulukları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

YÜCEL, Bülent, “Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükûmet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı), 2016, C. 3, Özel Sayı, ss. 123- 134.